7 ΣΕΠΤΕΜ·Ο·ΚΤΩΒΡΙΟΣ 8

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΚΑΛΕΥΡΑΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΕΤΣΑΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΤΣΑΣ
Τ. ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ
ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ
GEORGES VAKALO
ΝΙΚ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ
ΖΕΦΥΡΟΣ ΒΡΑΔΥΝΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΛΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΠΟΛΗΣ
Β. WEIMARN
ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΓΙΑΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΕΥΧΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΕΥΧΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡ. ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

Συνιδιοκτήτης-Διαχειριστής: ΜΑΡΙΑ ΙΩΣΗΦ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ	ΔΡΧ. 125
ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΚΥΠΡΟΥ, ΑΓΓΛΙΑΣ	ΣΕΛ 10
ΑΜΕΡΙΚΗΣ	ΔΟΛ. 3
ΓΑΛΛΙΑΣ, Κ.Λ.Π.	ΦΡ. 30
Διαφημίσεις: 2 καὶ 3 σελὶς ἀπὸ	Δρ. 1000
Ἡ τελευταία	» 1500

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΚΑΡΟΡΗ 13α

Τὰ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ» κρίνουν τὰ βιβλία καὶ περιοδικὰ ποὺ θὰ τοὺς σταλοῦν διπλᾶ καὶ τὶς ἐκθέσεις, συναυλίες, παραστάσεις καὶ διαλέξεις ποὺ θὰ σταλθῇ πρόσκλησις γιὰ τοὺς εἰδικοὺς συνεργάτες τους· δὲν ἔχουν χῶρο γι' ἀλληλογραφία καὶ μόνον ὅποιος ἐσωκλείνει τὸ γραμματόσημο θὰ μπορεῖ νὰ πέρνη ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματά του Δὲν ἀνταλλάσσονται μὲ περιοδικὰ κι' ἐφημερίδες, οὔτε χαρίζονται.

1926-1935

ΔΕΚΑΕΤΗΡΙΣ

ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

8—30 Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ.

ΟΛΑ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Τῆς Βιομηχανικῆς, Γεωργικῆς καὶ Βιοτεχνικῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς καλυτέρας ποιότητας

460.000 ΔΡΧ. ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΕΠΑΘΛΑ

2.894 ΤΙΜΗΤΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

Θὰ ἀπονεμηθῶσι διὰ τὰ ἀνώτερα εἰς ποιότητα, συσκευασίαν καὶ ἐμφάνισιν γεωργικὰ προϊόντα καὶ γεωργικῆς βιομηχανίας

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΚΡΑΤΙΚΑΙ

ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΑΙ

μὲ εἰδικὰς διευκολύνσεις εἰσαγωγῆς καὶ συναλλάγματος

ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ ΝΑΥΛΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Νέα Ἑστία» (δεκαπενθήμερο: Πειραιῶς 74).— «Κυπριακὰ Γράμματα» (δεκαπενθήμερο - ὁδὸς Οὐζουνιὰν 11, Nicosia Cyprus).— «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» (Μηνιαῖο: Αετοράχης 31-Θεσσαλονίκη).— «Θεσσαλικὰ Γράμματα» (μηνιαῖο: Στοὰ Παλάκα, Λάρισσα).— «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις» (μηνιαῖο: Μενόνδρου 83).— «Παναιγύπτια» (ἑβδομοδιαῖο: Β. Ρ. 1146, Alexandrie, Egypte).— «Εκδρομικὸ» (μηνιαῖο: Κοραῆ 7).— «Ὁ ποιμὴν» (μηνιαῖο Γραφεῖα Ἱερᾶς Μητροπόλεως, Μυτιλήνη).— «Αἰγυπτιώτης Ἕλλην» (μηνιαῖο: rue Bourse 8. Alexandrie Egypte).— «Ἕρευνα» (μηνιαῖο: rue Bourse 8, Alexandrie).— «Φωνὴ τῆς Χαλκιδικῆς» (ἑβδομαδιαῖα: Πολύγυρος).—«Ἑλληνίς» (μηνιαῖο: Ἀλεξάνδρου Σοῦτσου 26).— «Libre» (δίμηνο: Montpellier Herault, France).— «Ὁ Φίλος τῶν Ζώων» (μηνιαῖο: Πινδάρου 4α).— «Καλλιφόρνια» (ἑβδομαδιαία: 226 — 268 Third St, San Francisco, Calif).— «Journal de Moscou» (ἑβδομαδιαῖα: 11 Boulevard Strastnoi, Moscou).— «20ος Αἰῶνας» (τρίμηνο: Στουρνάρα 39).— «Παιδικὸς Κόσμος» (δεκαήμερο: Ἀκαδημίας 10).— «Νεοελληνικὰ Γράμματα» (ἑβδομαδιαῖο ὄργανο τοῦ ὁμωνύμου ἱδρύματος: Μητροπόλεως 2).— «Μακεδονόπουλου» (μηνιαῖο Μητροπολίτου Ἰωσὴφ 10, Θεσ)νίκη).— «Revue de Moscou» (μηνιαῖο 20 Kouknetki Most, Moscou).— «Ἀλήθεια» (ἑβδομαδιαῖα: Παπαρηγοπούλου 9).— «Drama» (μηνιαῖο: 8 Adelqhi Terrace, London).— «Τὰ Νέα Γράμματα» (μηνιαῖο: Φυλῆς 192).— «Αἰγαῖον» (δίμηνο: Πλουτάρχου 30).— Ἅγιος Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος» (δεκαπενθήμερο: Κέρκυρα).— «Νέα Ἡμέρα» (ἑβδομαδιαῖα: Πλατεῖα Καπνικαρέας).—

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

«Μεγάλοι Ἀστοί». Τὸ τελευταῖο μυθιστόρημα τοῦ ΘΡΑΣΟΥ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

Βιβλιοπωλεῖο «Πυρσός». Σελ 256.—Τιμὴ δρχ. 50.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

Χρόνος Α'-Τεῦχος 7-8: Σεπ.-Ὀκτώβριος 1935

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1

Η ΠΟΛΙΣ τῆς Θεσσαλονίκης ἐξ ὑπαρχῆς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ αὐτῆς ἐν γένει βίου, ὑπῆρξεν κατ' ἐξοχὴν κέντρον ἐμπορίου, ὁ ὅλος δὲ αὐτῆς βίος ἐντόνως χαρακτηρίζεται ὡς οἰκονομικός. Ὁ λιμὴν ταύτης εὑρισκόμενος ἐπὶ ἐπικαίρου σημείου, μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀπετέλεσεν τὸ Κέντρον τοῦ διακομιστικοῦ ἐμπορίου, ὅλων τῶν πέριξ Κρατῶν. Καθ' ὅλους δὲ τοὺς αἰῶνας τοῦ προβυζαντινοῦ, βυζαντινοῦ καὶ μεταβυζαντινοῦ βίου της, ἡ Θεσσαλονίκη, ἐθεωρεῖτο ὡς κέντρον διεθνῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀνελίξεων.

Ἡ ἐμπορικὴ σημασία καὶ ἀξία τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς διὰ τῆς πόλεως τούτης διαδόσεως τῶν προϊόντων ἀνεγνωρίσθη πάντοτε ὑφ' ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Τούτου ἀψευδὴς μάρτυς τυγχάνει ἡ ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους ὀργάνωσις μεγάλης, τῆς μεγίστης κατὰ τὴν ἐποχήν της, ἐτησίας ἐμποροπανηγύσεως, τελουμένης κατὰ τὸ τρίτον δεκαήμερον ἑκάστου Ὀκτωβρίου καὶ καλουμένης «Ἐλευθέρα Πανεθνικὴ Πανήγυρις» ἢ «Δημήτρια» ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ μάρτυρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεσσαλονικέως Ἁγίου Δημητρίου.

Ἡ Διεθνὴς αὕτη Ἐμποροπανήγυρις ἀνάγεται κατὰ τοὺς Βυζαντινολόγους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἐποχὴν τὴν πρὸ τοῦ ἐννάτου μ. χ. αἰῶνος, κατέστη ὅμως περίφημος κατὰ τὸν 15 μ Χ. αἰῶνα καὶ ἐκεῖθεν ὁπότε συνεκέντρωνε ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς τὰ ἐμπορεύματα ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἔκτασις αὐτῆς ἦτο παμμεγιστη. Ὁ χῶρος ὃν κατελάμβανε εὑρίσκετο μεταξὺ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ. Τὰ ἐκθέματα ἐστεγάζοντο εἰς μεγάλας σκηνὰς ἐξ αὐτῶν δὲ,2.000 ἦσαν παρατεταγμέναι εἰς δύο στοίχους μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε μέγα διάκενον, εἶδος εὐρυτάτης λεωφόρου διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ κοινοῦ Ἀκτινοειδῶς τῶν δύο στοίχων πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι σκηναί.

Ὁ χρονογράφος Τιμαρίων περιγράφων τὴν Διεθνῆ ταύτην Ἐμποροπανήγυριν καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν συμμετοχὴν ἐν αὐτῇ τῶν διαφόρων λαῶν γράφει ἐπὶ λέξει:«Συρεῖ γὰρ ἐν αὐτῇ οὐ μόνον αὐτόχθων λαὸς καὶ ἰθαγενής, ἀλλὰ καὶ παντόθεν καὶ παντοίως, Ἑλλήνων τῶν ἀπανταχοῦ, Μυσῶν τῶν περοικούντων γένη παντοδαπά. Ἴγρου μέχρι Σκυθικῆς, Καμπανῶν, Ἰβήρων, Ἰταλῶν, Λυσιτανῶν καὶ Κελτῶν τῶν ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων».

Ἐκτὸς τῆς Διεθνοῦς Ἐμποροπανηγύρεως ταύτης ἐν Θεσσαλονίκῃ διωργανοῦντο ἐτησίως καὶ ἄλλαι Ἐμποροπανηγύρεις. Τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ ἐμπορικὴ κίνησις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπῆρξεν τοιαύτη, ὥστε τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐσόδων του τὸ εἰσέπραττεν ἐκ ταύτης τῆς πόλεως.

Καὶ μετέπειτα ὅμως, κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ Θεσσαλονίκη περιέπεσεν εἰς χεῖρας διαφόρων Κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔχασεν, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ ὀφείλει εἰς τὴν ἀρίστην αὐτῆς γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν μεγίστην ἀξίαν καὶ σημασίαν, ὡς κέντρον διεθνῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν.

Ἀναβίωσις τῆς «Ἐλευθέρας Πανεθνικῆς Πανηγύρεως», τῶν πάλαι ποτὲ περιφήμων «Δημητρίων» τυγχάνει καὶ ἡ πρὸ ἐννέα ἐτῶν ἱδρυθεῖσα καὶ κατ' ἔτος—κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον λειτουργοῦσα Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης. Ἡ μέχρι τοῦδε δὲ δρᾶσις αὐτῆς καὶ ἡ ἐν γένει ἐξέλιξίς της, προοιωνίζουσι, ὅτι λίαν συντόμως αὕτη θὰ φθάσῃ τὴν αἴγλην καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν «Δημητρίων» καὶ ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς σπουδαιότητος θὰ καταστῇ πράγματι «Πανεθνικὴ Πανήγυρις».

Εἰς τὰς περιληπτικὰς ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν μέχρι τοῦδε προηγουμένων περιόδων τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης, εἰδικῶς δὲ εἰς ἐκείνην τοῦ ἔτους 1933 διεξοδικῶς ἀνεπτύχθησαν οἱ σκοποὶ καὶ αἱ ἐπιδιώξεις ταύτης καὶ καθωρίσθη οὕτως εἰπεῖν, τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου δρᾷ καὶ κινεῖται ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης, μὲ κύριον σκοπόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν διευκόλυνσιν τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν. Κατὰ συνέπειαν τούτων θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ πάλιν ὅ,τι πολλάκις μέχρι

τοῦδε ἀνεπτύχθη καὶ ἐπαρκῶς παρὰ τοῦ ἐνδιαφερομένου κοινοῦ κατεννοήθη. Τὸ γεγονὸς καὶ μόνον, ὅτι ἀπὸ ἔτος εἰς ἔτος, ὁ κύκλος τῶν ἐκθετῶν καὶ ἐπισκεπτῶν τῆς Ἐκθέσεως αὐξάνει, αἱ συναλλαγαὶ καθίστανται ζωηρότεραι ἐν γένει δὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πανελληνίου καὶ διεθνοῦς κοινοῦ δι' αὐτὴν ἐκδηλοῦται ἐντονώτερον, ἀποτελεῖ τὴν τρανωτέραν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης διεβᾶσα πλέον τὸ στάδιον τῆς δοκιμῆς καὶ τῶν στενῶν ἐπιδράσεων ἐξελείχθη εἰς ὀργανισμὸν ἐθνικὸν ἀλλὰ καὶ διεθνῆ μὲ συγκεκριμένας τὰς ἐπιδιώξεις της καὶ καθωρισμένους τοὺς σκοπούς της. Ὅ,τι ὅμως ἀπαραιτήτως δέον καὶ πάλιν νὰ ἐξαρθῇ ἐντεῦθα εἶναι ἡ μεγίστη συμβολὴ τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης εἰς τὴν διαφήμισιν καὶ γνωριμίαν τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα ἐμφανιζόμενα κατ' ἔτος ἐν τῷ περιβόλῳ της καθίστανται ἀντικείμενον ἐπισταμένης μελέτης καὶ γνώσεως ἐκ μέρους τοῦ Πανελληνίου καὶ τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὰ ὁμοειδῆ τοιαῦτα τοῦ Ἐξωτερικοῦ καὶ διὰ τῆς ὁποίας ὁ καταναλωτὴς πείθεται κατ' ἀνομφισβήτητον τρόπον διὰ τὴν ποιοτικὴν ἐπάρκειαν τῶν ἐγχωρίων προϊόντων καὶ κατὰ συνέπειαν καλύπτει δι' αὐτῶν τὰς ἀνάγκας του. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο. Πᾶσα βιομηχανία ἢ βιοτεχνία νέα, ἀνεξαρτήτως τῶν διαφόρων μέσων τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ διὰ νὰ γίνῃ γνωστὴ εἰς τὴν κατανάλωσιν, ἐμφανιζομένη εἰς τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν Θεσσαλονίκης ἐπιτυγχάνει τὴν γνωριμίαν της κατὰ τὸν πλέον θετικὸν τρόπον μὲ τοὺς καταναλωτὰς καὶ ἔρχεται μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πλέον ἄμεσον ἐπαφὴν διὰ τῆς ἐπὶ τόπου ἐπιδείξεως προϊόντων, πράγμα τὸ ὁποῖον δι' οὐδενὸς ἄλλου διαφημιστικοῦ καὶ προπαγανδιστικοῦ μέσου δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Πόσαι Ἑλληνικαὶ βιομηχανίαι καὶ βιοτεχνίαι διὰ τοῦ ἀνωτέρου τρόπου δὲν ὀφείλουν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγήν των εἰς τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν τῆς πόλεώς μας; Δειλαὶ καὶ συνεσταλμέναι εἰς τὴν ἀρχικὴν των ἐμφάνισιν, διὰ τῆς ἐπανειλημμένως ἐν τῇ Ἐκθέσει συμμετοχῆς των, κατώρθωσαν νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσιν εἰς ἐπίζηλον βαθμὸν καὶ νὰ καθέξωσι βαθμισίως ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς βιομηχανικῆς καὶ βιοτεχνικῆς τοῦ τόπου παραγωγῆς. Ἱδρυθεῖσα ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης, καθ' ἣν ἀκριβῶς περίοδον ἤρξατο συστηματικὴ προσπάθεια τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως ἐν Ἑλλάδι, ὑπεβοήθησε ταύτην, καθ' ὃν ἀνωτέρω τρόπον ἐκτίθεται, συντελέσασα οὕτω εἰς τὴν ἐπιβολὴν ταύτης εἰς τὴν κατανάλωσιν καὶ τὴν ἐν γένει προαγωγήν της. Ἀναμφισβητήτως λοιπὸν ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης με αξὺ τῶν συντελεσόντων εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν διότι ἀπετέλεσε καὶ θὰ ἀποτελῇ εἰς τὸ μέλλον τὸ μοναδικὸν καὶ θετικὸν μέσον τῆς ἐπιδείξεως τῶν προϊόντων αὐτῶν καὶ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς, παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως.

Ὅ,τι ἀνωτέρω ἐλέχθη διὰ τὴν συμβολὴν τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας δύνατοι νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὴν γεωργίαν. Εἰς τὸν σπουδαιότατον τοῦτον κλάδον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μας ἡ Ἔκθεσις ἀπέδωσεν ἰδιάζουσαν σημασίαν καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως ἐμερίμνησε διὰ τὴν κατ' ἔτος καθολικήν, ἐν ἰδίῳ τμήματι, ἐμφάνισιν καὶ ἐπίδειξιν τῶν γεωργικῶν ἐν γένει προϊόντων τῆς χώρας. Αἱ βραβεύσεις δὲ καὶ ἡ ἀπονομὴ τῶν χρηματικῶν ἐπάθλων εἰς τοὺς ἐκθέτας, ἰδιώτας, Ὀργανισμοὺς καὶ Ὑπηρεσίας, ἀποτελοῦσιν τὸ ἐπιστέγασμα τῆς προσπαθείας τῆς Ἐκθέσεως ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν γεωργικὴν προσπάθειαν καὶ τὸν ζῆλον τῶν παραγωγῶν διά τε τὴν ποσοτικὴν καὶ ποιοτικὴν τῆς παραγωγῆς των βελτίωσιν.

Συμπεροῦσα καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἡ ἵδρυσις τῆς Ἐκθέσεως μὲ τὴν μεταπολεμικὴν συστηματικὴν προσπάθειαν τοῦ Κράτους ὅπως ἀναπτύξῃ τὴν γεωργικὴν τῆς χώρας παραγωγὴν διὰ τοῦ συγχρονισμοῦ τῶν μέσων καὶ μεθόδων τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ εἰσαγωγῆς νέων καλλιεργειῶν, ὑπεβοήθησε ταύτην διὰ τῆς κατ' ἔτος καθολικῆς ἀναγλύφου ἐμφανίσεως τῶν ἀποτελεσμάτων ταύτης, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐνέχει ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν διὰ τὴν προσπάθειαν τῆς χώρας καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην.

Ὁ ἔντονος τέλος βαλκανικὸς χαρακτὴρ καὶ ἐν γένει διεθνὴς τοιοῦτος τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης ἐκτὸς τοῦ γεγονότος τῆς δημιουργίας ἐν Ἑλλάδι ἑνὸς διεθνοῦς καὶ πανβαλκανικοῦ κέντρου ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ὑπηρετεῖ συγχρόνως καὶ πρακτικοὺς σκοποὺς τῆς Ἐμπορικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς μας, διότι διὰ τῆς κατ' ἔτος συγκεντρώσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ διεθνοῦς κοινοῦ κατορθοῦται καὶ ἐπιτυγχάνεται δι' ἀμέσου ἐπαφῆς ἀνάπτυξις χέσεων οἰκονομικῶν, ὧν συνέπεια τυγχάνει ἡ εὕρυνσις τῆς καταναλώσεως ἑλληνικῶν προϊόντων ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἐν γενικῇ σκιαγραφίᾳ οἱ σκοποὶ τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖ ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης σκοποὺς μεγίστης οἰκονομικῆς σημασίας καὶ ἀμέσων πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων, ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μας.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΚΑΛΕΥΡΑΣ

2

ΔΕΚΑΤΗ Διεθνὴς Ἔκθεσις τῆς Θεσσαλονίκης! Πρόκειται περὶ ὀνειρώδους ἢ Ἑλληνικοῦ θαύματος; Διότι μόνον οὕτω δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν ἐπανάληψις Διεθνοῦς Ἐκθέσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν μέσῳ τόσων ἐσωτερικῶν περιπλοκῶν καὶ ἀναστατώσεων καὶ εἰς περίοδον, καθ' ἣν δὲν ἔπαυσαν νὰ συμπυκνοῦνται ἀπειλητικὰ τὰ νέφη εἰς τὸν διεθνῆ ὁρίζοντα.

Καὶ ὅμως τὸ Ἑλληνικὸν αὐτὸ θαῦμα ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ δέκα ἤδη ὁλόκληρα καὶ συνεχῆ ἔτη εἰς τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν, μὲ προϊοῦσαν πάντοτε τὴν ἐξελεγκτικὴν πρόοδον καὶ μὲ τὴν γέννησιν τῶν σταθεροτέρων ἐλπίδων διὰ τὸ μέλλον, καταρριφθέντος οὕτω τοῦ παλαιοῦ θρύλου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι προορισμένη διὰ διαρκῆ καὶ μόνιμα εἰρηνικὰ ἔργα.

Νὰ πρόκειται ἄραγε περὶ εὐμενοῦς προστασίας τοῦ πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης, ὅστις μὲ εὐχάριστον ἀνακούφισιν βλέπει τὴν ἀναβίωσιν τῶν μεσαιωνικῶν Δημητρίων του, τὰ ὁποῖα τόσον ἐλάμπρυνον ἄλλοτε τὴν ὀνομαστικήν του ἑορτὴν καὶ ἐστήριζον τὴν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν τῆς λατρευτῆς του πόλεως;

Ἡ εὑρισκόμεθα πρὸ θετικωτέρου πλέον προσανατολισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, οἵτινες μετὰ τὴν ριζικὴν ἀναστάτωσιν τοῦ κόσμου μετοπολεμικῶς, ἀντελήφθησαν ὅτι παρῆλθε πλέον ὁ καιρὸς τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ τῶν εὐθηνῶν λόγων καὶ εἰσήλθομεν εἰς μίαν περίοδον διαλείπτου παραγωγικῆς δραστηριότητος καὶ ἐντάσεως;

Οἱανδήποτε τῶν δύο τούτων ὑποθέσεων καὶ ἂν λάβωμεν, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ δέκα ἤδη συνεχῆ ἔτη ἐπαναλαμβάνεται ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης τόσον ἀπροσκόπτως καὶ μὲ τοιαύτας βασίμους ἐλπίδας δι' ἓν καλλίτερον μέλλον, ὥστε πολὺ συντόμως θὰ ὁριστικοποιηθῇ πλέον ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ λειτουργία της εἰς μόνιμον καὶ εὐρύχωρον τόπον.

Δὲν ἔγινεν ὅμως τυχαίως καὶ μοιραίως ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ θαύματος. Τοὐναντίον, προσέκοψε τοῦτο κατ' ἀρχὰς εἰς πλεῖστα ἐμπόδια καὶ εἰς σοβαρὰς δυσκολίας, καθ' ὅλην δὲ τὴν μέχρι τοῦδε διαδρομὴν ἐχρειάσθη νὰ καταβληθοῦν κόποι ἀφάνταστοι καὶ νὰ γίνουν θυσίαι ἀνυπολόγιστοι, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπὶ τέλους ὁριστικῶς καὶ περιφανῶς ἡ χρησιμότης τοῦ ἔργου καὶ ὁ ἀμέριστος πρὸς αὐτὸ σεβασμός.

Ἡ ἡρωϊκὸς Ἀνταῖος, ὅστις ἐπὶ ἔτη ἐβάστασεν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς ὤμους του τὸ ἡράκλειον αὐτὸ ἔργον τῆς δημιουργίας καὶ διατηρήσεως τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος τέως Γενικὸς Διευθυντής, ὁ καὶ ἱδρυτὴς τῆς ἐν λόγῳ Ἐκθέσεως, Νικόλαος Γερμανός!

Κάποιος Κινέζος φιλόσοφος λέγει:

«Ἐκτιμοῦμε τὰ πράγματα ἀνάλογα πρὸς τοὺς κόπους ποὺ καταβάλλομεν, τὰ ἐμπόδια ποὺ ὑπερνικοῦμε καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ διατρέχομε, διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσωμεν. Ὅποιος μετέφερε ἀπὸ τὸ Ἀραρὰτ μία πέτρα τὴν ἐκτιμᾷ πάντα ἰσοδύναμη μ' ἕνα διαμάντι!»

Διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὸ ἔργον τοῦ ἀειμνήστου Νικ. Γερμανοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἵδρυσιν καὶ προαγωγὴν τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως τῆς Θεσσαλονίκης, πρέπει νὰ ἀναλογισθῶμεν τοὺς κόπους ποὺ κατέβαλεν οὗτος, τὰ ἐμπόδια ποὺ ἠναγκάσθη νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ διέτρεξε, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐνθουσιώδη, ὡραία καὶ ὠφέλιμον πρωτοβουλίαν του.

Ὅταν τὸ πρῶτον ὁ Νικ. Γερμανὸς συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως Διεθνοῦς Ἐκθέσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐσχημάτισε τὴν πρώτην ἐξ ἰδιωτῶν ὁμάδα, ἐφ' ἧς ἐστήριξε τὴν πραγμάτωσιν τῆς φαντασιώδους ὀπτασίας του, γενικὴ ὑπῆρξε ἡ προκατάληψις καὶ ἡ καχυποψία ἐναντίον του. Ἄλλοι τὸν ἐθεώρουν ὡς ἀνόητον φαντασιοκόπον, ἄλλοι τὸν κατηγόρουν ὡς ἐπιδιώκοντα τὴν ἵδρυσιν προσκαίρου καὶ μεταβατικοῦ πέρου ζωῆς καὶ ὅλοι, μηδ' αὐτοὶ οἱ συνεργάται του, τὸν ἠνείχοντο ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἡλικίαν του καὶ ἀπὸ ὑποχωρητικότητα πρὸς τὴν μετὰ περισσῆς φορτικότητος ἐπιμονήν του.

Ἀλλὰ δὲν περιωρίζοντο μόνον ἕως ἐδῶ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα παρενεβλήθησαν εἰς τὴν τόσον ὡραίαν καὶ καρποφόρον σταυροφορίαν τοῦ Νικ. Γερμανοῦ. Μόλις ἤρχισαν ἐκδηλούμενα τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἐνσαρκώσεως τῆς ὀνειρώδους ὀπτασίας του, ἐπηκολούθησεν ἡ ἀντίδρασις ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν βιομηχανίαν αὐτῆς. Ἄλλοι ἀγνοοῦντες τὰς προόδους τῆς Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας, ἐφοβοῦντο νὰ συμμετάσχουν εἰς Ἔκθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν μοιραίως θὰ ἐξετίθεντο τὰ προϊόντα των παραλλήλως πρὸς τὰ ἀνάλογα προϊόντα τῆς ξένης βιομηχανίας καὶ θὰ ὑφίσταντο ἐπικίνδυνον καὶ μειωτικὴν τὴν σύγκρισιν.

Ἄλλοι ἐφθόνουν ἴσως διὰ τὴν τιμήν, ἥτις ἐπεφυλάσσετο εἰς ἕνα πτωχὸν ἐπιστήμονα, ὅστις ἔσχε τὴν τόλμην ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἀλλότρια βιομηχανικὰ οἰκόπεδα. Οἱ πλεῖστοι τέλος ἤθελον νὰ ἱδρυθῇ καὶ ἡ Ἔκθεσις ἐν Ἀθήναις, εἰς

τὴν κοινὴν αὐτὴν χοάνην πάσης ἐθνικῆς δραστηριότητος καὶ παραγωγικῆς δραστηριότητος καὶ παραγωγικῆς ἐκδηλώσεως.

Ὁ Νικόλαος Γερμανὸς ὅμως ἐὰν διεκρίνετο δι' ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν κατάρτησιν καὶ καταπλήσσουσαν ἐνεργητικότητα, οὐδόλως ὑστέρει εἰς ἀποτελεσματικὴν ὑπομονὴν καὶ συντριπτικὴν τῶν ἐμποδίων ἐπιμονήν. Παρεκάλεσε, ἐξελιπάρησε, ἐνουθέτησε, ἠπείλησε, ἐσυκοφαντήθη, ἐνεπαίχθη, ἐξηυτελίσθη ἠγωνίσθη, ἐπέμεινε καὶ ἐπὶ τέλους ἐνίκησε. Καὶ ὡραῖον ἐπιβλητικὸν καὶ εὐφρόσυνον γέρας τῆς ὁμηρικῆς αὐτῆς πάλης του ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία καὶ προαγωγὴ τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας ἑορτάζομεν ἐφέτος τὴν δεκαετηρίδα.

Καὶ ἔτσι κατώρθωσεν ὁ Νικ. Γερμανὸς νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀραρὰτ τῆς Ἑλληνικῆς δυσπιστίας καὶ ἀποφασιστικότητος τὴν θαυματουργὸν πέτραν, ἡ ὁποία λάμπει ὡς πολύτιμο διαμάντι ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς δραστηριότητος καὶ παραγωγῆς, τὸν ὁποῖον ἔστησεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ σεμνὴ καὶ ἐπιβλητικὴ Θεά, ἡ Ἐργασία.

Δυστυχῶς εἰς τὸν συνεχῆ καὶ πολυκύμαντον αὐτὸν ἀγῶνα ὑπέκυψεν ἐπὶ τέλους καὶ τὸ ὡς ἀγήραστον θεωρούμενον γεροντικὸν σφρῖγος τοῦ ἀκαμάτου αὐτοῦ ἐργάτου. Καὶ ὁ Νικόλαος Γερμανὸς ἀπέθανε κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον ἐν Ἀθήναις, τὴν ἐπομένην ἀκριβῶς τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν εἶχεν ἐξασφαλίσῃ τὸν μόνιμον χῶρον τῆς Ἐκθέσεως. Κατὰ περίεργον δὲ πρωθύστερον σχῆμα τὸ τηλεγράφημα, δι' οὗ ἀνήγγειλε τὸ εὐφρόσυνον οὐτὸ γεγονὸς εἰς τὸν ἐπίσης ἐνθουσιώδη καὶ ἀκάμαντον, μόνιμον πλέον κατοστάντα, πρόεδρον τῆς Ἐκθέσεως κ. Αναστ. Τσίτσην, ἔφθασεν εἰς τὸν προορισμὸν του μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ μοιραίου τηλεγραφήματος, δι' οὗ οὗτος ἐπληροφορεῖτο τὸν θάνατον τοῦ ἀξίου διευθυντοῦ.

Παραστατικὸς συμβολισμὸς ὅτι καὶ μετὰ θάνατον τὸ πνεῦμα τοῦ ἐκλιπόντος θὰ παρακολουθῇ φιλοστόργως τὸ τόσον ὡραῖον καὶ χρήσιμον ἔργον του

Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες ἔστεφον μὲ κλάδον ἐλαίας τοὺς χρηστοὺς πολίτας, οἵτινες προσέφερον εἰς τὴν πατρίδα ὑψίστας ὑπηρεσίας. Ἐνίοτε ἡ τιμὴ αὐτὴ συνώδευε τοὺς μεγάλους νεκροὺς καὶ πέραν ἀκόμη τοῦ τάφου. Κατὰ τὴν Θηβαΐδα ὁ Ἀμφιάραος κατῆλθε εἰς τὸ ἔρεβος τοῦ Ἅδου, φέρων εἰς τὴν χεῖρα κλάδον θνησκούσης ἐλαίας. Ramunque Tenet morientis Olivae

Ὁ Νικόλαος Γερμανὸς ἐδείχθη χρηστὸς καὶ ὠφέλιμος πολίτης. Ἐὰν ὀλίγοι Ἕλληνες προσφέρουν εἰς τὴν πατρίδα, ὅ,τι προσέφερεν ὁ Ν. Γερμανὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἰδιαιτέρως καὶ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν γενικώτερον θὰ προέλθῃ ἀληθὴς ἐθνικὴ ἀναδημιουργία. Δυστυχῶς ἡ πικρία καὶ ἡ παρεξήγησις συντρόφεισαν τὸ ἔργον του, ἐφ' ὅσον ἔζη. Καιρὸς πλέον νὰ τὸν παρακολουθήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐλαία τοὐλάχιστον εἰς τὸν Ἅδην.

Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ὀφείλει νὰ τὸν ἀνακηρύξῃ ἄξιον πολίτην της, ἡ δὲ Διεθνὴς Ἔκθεσις νὰ ἀνεγείρῃ ἐπιβλητικὸν τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὸν μόνιμον χῶρον της καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν εὐπρεπῆ περίθαλψιν τῆς βαρυπενθούσης χήρας.

***

Ὑπῆρξεν ὅμως ἆρά γε τόσον μέγα καὶ πολυσήμαντον τὸ ἔργον τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωνται ἀνάλογοι τιμαὶ εἰς τὸν ἐκλίποντα ἰδρυτὴν καὶ Γεν. Διευθυντὴν αὐτῆς ;

Τὴν ἀπάντησιν ἄρκεῖ καὶ μόνη νὰ δώσῃ ἡ ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν ἐπανάληψις τῆς Ἐκθέσεώς μας. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξακολουθῇ ἡ διαρκῶς βελτιουμένη καὶ προαγομένη Ἔκθεσις τῆς Θεσσαλονίκης νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ δέκα συνεχῆ ἔτη, ἐν μέσῳ μάλιστα τόσων διεθνῶν περιπλοκῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἀναστατώσεων, καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ προεξοφληθοῦν τόσοι κόποι καὶ θυσίαι διὰ τὴν μονιμοποίησιν αὐτῆς, ἐὰν αἱ ἐκ ταύτης ὠφέλειαι καὶ διὰ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἐθνικὴν οἰκονομίαν γενικώτερον, ἦσαν ἀμφισβητουμένης ἐκτάσεως.

«Εὐτυχῶς, ποὺ ἔχομε τὴν Ἔκθεσι καὶ θὰ φᾶμε λίγο ψωμί!» ἔλεγαν προχθὲς εἰς τὴν ὁδὸν Τσιμισκῆ δύο βιοπαλαισταὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Μέσα εἰς τὰ ὀλίγα, ἀλλ' ἐκφραστικὰ αὐτὰ λόγια, συμπεριλαμβάνονται ὅλα τὰ ἀνεκτίμητα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα σκορπίζονται εἰς τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν κατὰ τὴν εἰκοσαήμερον διάρκειαν τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως.

Ἡ μικρὰ πολίχνη τῶν 20 ἡμερῶν, ἥτις περιοδικῶς κατ' ἔτος ἐμφανίζεται ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως, ὡς ἄλλη ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, σκορπίζει εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης τὴν χαράν, τὴν διασκέδασιν, καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ζωήν, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ ὅλα τὰ πλούσια ἀγαθά, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπλημμύριζεν ἄλλοτε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ προστάτις πάσης καρποφορίας ὡραία τοῦ ἔρωτος Θεά.

Ὅλοι οἱ ἐπαγγελματίαι, ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ χειρώνακτος μέχρι τοῦ πλουσιωτέρου ἐμπόρου, ὅλαι αἱ ἀνθρώπιναι ἀπασχολήσεις ἐξαπολύονται εἰς μίαν ἰδιαιτέρως ἐντατικὴν καὶ ἐπικερδῆ κίνησιν καὶ δραστηριότητα, καθ' ὃν χρόνον διαρκεῖ ἡ Διεθνὴς Ἔκθεσις τῆς Θεσσαλονίκης εἰς 200 δὲ ἑκατομμύρια, κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμούς, ἀνέρχονται τὰ ποσά, τὰ ὁποῖα ἐκχύνονται εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης ἀπὸ τοὺς ἐκθέτας καὶ ἐπισκέπτας τῆς Ἐκθέσεώς μας.

Παραλλήλως ἐπισκέπτονται καὶ γνωρίζουν τὴν Θεσσαλονίκην, τὰ ἀξιοθέατα τοπεῖα καὶ μνημεῖα της, ὡς καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, πλεῖστοι ξένοι καὶ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες κᾶτι ἀφίνουν ἀπὸ τὸν πολιτισμόν των εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τοσάκις ἐπέρασαν ἄλλοι διὰ νὰ τὴν δηώσουν καὶ τὴν ἐξανδραποδίσουν.

Ἐν ταύτῳ σκορπίζεται ἡ χαρὰ καὶ ἡ διασκέδασις, μὲ τὰ θεάματα τῆς Ἐκθέσεως, τὰς ἑορτὰς καὶ δεξιώσεις, τὰ θέατρα καὶ λοιπὰς θεαματικὰς παραστάσεις καὶ δημιουργεῖται οὕτω καὶ μία εὐχάριστος παρένθεσις εἰς μίαν πόλιν, ἥτις καθ' ὅλον τὸν ἄλλον χρόνον πλήττει ἀπὸ τὴν ἀνίαν καὶ τὴν βιοπάλην.

Δὲν εἶνσι μικροτέρας ἐκτάσεως τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἐπῆλθον ἀπὸ τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὰς εἰρηνικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰς Βαλκανικὰς Χώρας, ὡς καὶ διὰ τὴν Ἐθνικὴν ἐν γένει Οἰκονομίαν καὶ τὴν Ἐθνικὴν ἀλληλεγγύην.

Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν τὰς σχέσεις μας μὲ τοὺς ἄλλους Βαλκανικοὺς λαούς, διέκρινον αἱ καχυποψίαι, αἱ παρεξηγήσεις, τὰ μίση, αἱ δηλητηριώδεις προπαγάνδαι καὶ αἱ φονικαὶ ἀκήρυκτοι ἢ ἐπίσημοι πολεμικαὶ συγκρούσεις. Ὅλοι διατελοῦμεν ὑπὸ μίαν ἡφαιστειώδη ὑπερδιέγερσιν καὶ τὸν μᾶλλον φανατικὸν ἐθνικισμόν, καὶ κατεγινόμεθα εἰς συντριπτικὰς τῶν παραγωγικῶν μας δυνάμεων ἔριδας καὶ συγκρούσεις.

Διὰ τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐπῆλθε πλήρης ἀνατροπὴ τῶν βαρβάρων καὶ καταστρεπτικῶν αὐτῶν ἔξεων καὶ προσπαθειῶν μας. Ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, εἰς ἰδιαίτερα καλλιτεχνικὰ περίπτερα, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐκθέσουν τὰ ἐνδιαφέροντα προϊόντα τῆς Ἐθνικῆς των παραγωγῆς, πεφωτισμένοι καὶ ἔμπειροι ἀντιπρόσωποι τῶν παραγωγικῶν των κλάδων μᾶς ἐπεσκέφθησαν κατ' ἐπανάληψιν καὶ οἱ εἰς την χώραν μας πρεσβευταί των διέκοψαν ἐπί τινα χρόνον τὸ ἄχαρι καὶ μακαβέλλειον ἔργον νὰ μᾶς ὑποβλέπουν καὶ νὰ κατασκοπεύουν τὰς ἀμυντικὰς καὶ ἐθνικὰς ἐπιδιώξεις καὶ προσπαθείας μας, διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἔκθεσίν μας καὶ ἐγκαινιάσουν τὰ περίπτερα των Κρατῶν των.

Ἐπῆλθεν οὕτω πραγματικὴ προσέγγισίς μας μὲ τοὺς ἄλλους Βαλκανικοὺς λαοὺς ἐπὶ τοῦ εἰρηνικωτέρου πεδίου τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καὶ ἐτέθησαν τὰ θεμέλια μιᾶς ἀσφαλοῦς εἰς τὸ μέλλον συνεργασίας ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιδιώξεων καὶ προσπαθειῶν.

Παραλλήλως διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν πολλῶν καὶ ποικίλλων ἐκθεμάτων τῆς μᾶλλον προηγμένης ξένης βιομηχανίας, τὰ ὁποῖα ἐδικαιολόγησαν πλήρως τὸν κατ' ἀρχὰς ὡς χιμαιρώδη χαρακτηρισθέντα τίτλον τῆς ἐκθέσεώς μας ὡς Διεθνοῦς, καὶ τῆς συγκριτικῆς αὐτῶν παραβολῆς πρὸς τὰ ἀνάλογα Ἑλληνικὰ προϊόντα, ἐδημιουργήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι βιομηχάνοις τὸ αἴσθημα τῆς ἀμίλλης καὶ ἠνοίχθησαν εὐρύτεροι οἱ ὁρίζοντες τῆς συστηματικωτέρας καὶ προοδευτικωτέρας ἐξελίξεως τῆς Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας.

Ταὐτοχρόνως ἐγένοντο καὶ τὰ ἀποκαλυπτήρια μιᾶς ἐντόνου Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας καὶ παραγωγικῆς ἐν γένει δράσεως, ἀγνώστου καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, τί λέγω, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀκαμάτους λειτουργοὺς τῆς ἐργάνης Ἀθηνᾶς καὶ τῆς πλουτοδώρου Δήμητρος.

Ἀνεπτερώθησαν οὕτως αἱ ἐλπίδες τοῦ Ἔθνους διὰ μίαν ῥοδινωτέραν αὔριον καὶ ἐδημιουργήθη ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι μόνον ἡ χώρα τοῦ ὡραίου κλίματος καὶ τῶν ἐνθουσιωδῶν λόγων καὶ θεωρειῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος, ὅπου δύναται νὰ στηθῇ περίλαμπρος καὶ σεβαστὸς ὁ βωμὸς τῆς σεμνῆς θεᾶς, τῆς ὑπομονητικῆς καὶ ὠφελίμου Ἐργασίας.

Ἀσφαλῶς. εἰς τὰ ἐν τῇ Διεθνεῖ Ἐκθέσει τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενα ἀποκαλυπτήρια τῆς παραγωγικῆς ἐν γένει ἐξελίξεως τῆς χώρας, ἐστηρίχθη ἡ πολιτικὴ τῶν περιορισμῶν τῶν εἰσαγωγῶν, εἰς τὴν ὁποίαν, λόγῳ τῆς ἐνσκηψάσης καὶ παρ' ἡμῖν οἰκονομικῆς κρίσεως ἠναγκάσθη νὰ προσχωρήσῃ τὸ Κράτος, ἀδιάφορον ἂν πολλοὶ βιομήχανοι ἐπρόδωσαν τὴν σωστικὴν αὐτὴν κρατικὴν προσπάθειαν διὰ τῆς ἀσυγκρατήτου αἰσχροκερδείας των.

Τέλος ἐπῆλθε στενωτέρα ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος διὰ τῆς κατ' ἔτος ἐπισκέψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐκθετῶν καὶ ἐπισκεπτῶν τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεώς της. Ἡ ἐπικοινωνία αὕτη ἀπέβη καὶ θὰ ἀποβῇ πρόξενος πολλῶν ὠφελειῶν, διότι κρημνίζονται τὰ γεμᾶτα ἀπὸ παρεξηγήσεις καὶ καχυποψίας σινικὰ τείχη, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὰ δύο αὐτὰ τμήματα τῆς χώρας καὶ θὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ μεγάλη ἀλήθεια ὅτι μόνον ἡ συνισταμένη τῆς θετικότητος καὶ ψυχραιμίας τῶν Βορείων καὶ τῆς ὀξυνείας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν νοτίων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐκείνη, ἥτις θὰ δημιουργήσῃ τὰ γρανιτώδη τείχη πρὸ τῶν ὁποίων θὰ θραύωνται πάντοτε τὰ κύματα τοῦ ξενικοῦ κλύδωνος, ὅστις οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἀπειλῇ τὴν γεωγραφικῶς προνομιοῦχον Ἑλλάδα.

Δι' ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ὀφείλουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀνεξαρτήτως τοπικῶν προελεύσεων καὶ προσωπικῶν συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν, ν' ἀγαπήσουν τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ ν' ἀδρωθῇ αὕτη, χωρήσῃ εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν πρόοδον καὶ φθάσῃ ὑπερήφανος καὶ νικήτρια εἰς τὸν ἑορτασμὸν καὶ τῆς Ἑκατονταετηρίδος της.

ΑΛΕΞ. ΛΕΤΣΑΣ

Νύκτα

Τὰ ΜΑΤΙΑ μου δὲν ἔβλεπαν τὸ πρόσωπό σου
στὸ σκότος· μὰ τὰ χείλη μου τὸ ἔβλεπαν.
Τυφλὸς ἐκράτουν ἄγαλμα θερμό,
γεμᾶτο σκότος ἔναστρο καὶ λήθη,
ἥσυχο σὰν τὴ νύκτα.

Κεφάλι θεῖο, λήκυθος γαλήνης,
δὲν ξεύρω ποῦ μᾶς φέρουν τὰ νερὰ
τῆς νύκτας τώρα πούσβησαν τὰ σύνορα
τοῦ σώματος· καὶ μία σύμπνοιος μορφὴ
βαθύτατα βυθίζεται.

ΑΛΕΞ ΜΑΤΣΑΣ

Τ. ΑΣΤΕΡΙΑΔΗ ; ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

Στὴν ἀθυμιά τοῦ δειλινοῦ

ΕΚΕΙΝ' ἢ ἐσύ, κι ὅποια ἀπ' τὶς δυό σας, ἔλα
τοῦ τραγουδιοῦ ἡ 'Εμπνοή, ἡ ὡραία κοπέλλα·
σὰν ποὺ τὴν ἀγαπᾶτε νά ! κι οἱ δυό,
ἡ ὥρα εἶν' ἐτούτη,

ζαφεῖρι ρουμπινί, θαμπό ζουμπρούτι·
φίλησ' ἐσὺ τὰ μάτια μου, νὰ ἰδῶ
τὰ ὅσα κρυμμένα,
καὶ τοῦ κορμιοῦ σου φέρ' ἐσὺ τὰ πλούτη,
μαστορεμένα,
πυργωμένα, καθὼς σ' ἀρχαῖο ναό.

Εἶν' ἕτοιμη νᾶ σᾶς δεχτῇ ἡ ψυχή μου,
Εὔα γυμνὴ χωρὶς τὴν ἔπαρσή μου,
ὦ δῶρα ἐσεῖς κι' οἱ δυό σας σ' ἐμὲ θεϊκά,
μ' ἄπλερα χέρια,
ποὺ καὶ ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ ἀπ' τ' ἀστέρια,
τὴν ἔκσταση κερνᾶτε μαγικὰ
καὶ μὲ μεθᾶτε,
διπλὸ μεθοῦσι κι' ἡδονὴ ἀκέρια...
'Ελᾶτ' ἐλᾶτε,
παραμιλήματα τοῦ ὀνείρου μου γλυκά !

Ὡς ποὺ νὰ πνέψῃ ἡ αὔρα, νὰ σαλέψῃ
τοὺς ἴσκιους, κι' ἀπ' τὰ ὄρη νὰ μοῦ γνέψῃ
μὲ τὸ χρυσόφρυδό της ἡ ἄλλη αὐγή
νὰ νοιώσω πέρα,
στὸ βαθυσκότεινο μέσ' στὸν αἰθέρα,
βολίδα φωτεινὴ νὰ φεύγῃ ἡ γῆ,
καὶ νὰ μερεύῃ
γιὰ πάντα ἐτούτ' ἡ θλίψη, ποὺ τὴ μέρα
θαρρεῖς θεριεύει,
λαμπρός, σκληρός, εὐθὺς ποὺ ὁ ἥλιος βγεῖ.

«Ὀνείρων Ἴσκοι» ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΓΙΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

(Κεφαλαιο ἀπ' τὸ μυθιστόρημα "ΜΕΓΑΛΟΙ ΑΣΤΟΙ,,

ΤΗΝ Τετάρτη τὸ βράδι, καθόντανε πάλι οἱ δικοί μας στὰ γραφεῖα τῆς ὁδοῦ Σταδίου. 'Από τὴ Δευτέρα, ποὺ εἶχε ἔρθει τὸ σημείωμα τοῦ Μαλούρου καὶ τὰ γαμήλια ἀγγελτήρια, δὲν πάψανε ν' ἀραδιάζουν τὶς νοβιτὲς καὶ νὰ ἐπεξηγοῦνε τὴν ἀπουσία τοῦ γέρου Καισαρίου.

—Μιὰ ποὺ ὁ πατέρας της, ὁ στρατηγὸς Γούβελης, ἔλεγε ὁ Νελίδης, δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴν κουζινα του. .

– Καθὼς διαδίδουν οἱ κακὲς γλῶσσες.

—Καὶ μιὰ πού, καθὼς ἐπίσης αὐτὲς διαδίδουν, ἡ Κλάρισσα ἐννοεῖ νἄχει πάντα ἕνα δικό της μαζί, ἀσφαλῶς ὁ θεῖος θὰ τοὺς συνόδεψε. Θὰ τὸν ἔχουν τώρα παρέα τους στὸ Ποσειδώνειον. Καὶ φαντάσου τὸ Μαλοῦρο...

'Απόψε ὅμως :

—Τοὺς εἶδα, τοὺς εἶδα! φώναξε ἔξαλλος, γυρνώντας ἀπὸ κάποιο θέλημα, ὁ Σωκράτης. Τοὺς εἶδα ποὺ καθόντανε, πήγα νὰ πιῶ μιὰ μπίρα...

—Ποιοὺς εἶδες, μωρέ ; φώναξε ὁ Κρατούσης πού, ὅταν τὸν ἔκαιε ἡ περιέργεια, ἤξαιρε νὰ παίρνει τὴν κουτσαβάκικη λαλιά, τὸ ἀνάλογο ἦθος καὶ νὰ ἐκφράζει ὁμφότερα ἔστω καὶ μὲ τρία ἐλάχιστα λόγια : Μιλα ντέ, καρκαλέτσο !

—Πῆγα νὰ πιῶ μιὰ μπίρα στοῦ Λουμπιὲ καὶ τοὺς εἶδα : ὁ γέρος μὲ τὴ φιληνάδα του καθόντανε, τρώγανε χαβιάρι.

—Χαβιάρι ; Ποιὸς γέρος ;

—'Ο κὺρ Σπυράκης κ' ἡ λεγάμενη, ἡ φιληνάδα του..,'Η Κυρία μὲ τὰ γιασεμιά.

—Ὥστε δὲν τοὺς συνόδεψε στὶς Σπέτσες, ἔλεα καὶ γώ...

'Ο Κρατούσης ξαναπῆρε τὴ σοβαρή του ἐπισημότητα Ἔψαξε τὸ καθρεφτάκι του στὴν πάνω τσέπη, πάνω ἀπὸ τὸ πορτοφόλι του. Πιὸ σοβαρὸς καὶ γιὰ ν' ἀλλάξει κουβέντα :

—Λοιπόν, πάντα πιστὸς ὁ γέρος. Μὲ τὴν Κατινίτσα Σαγκρέντα στοῦ Λουμπιέ.. Τὸν ἔχει δέσει τὸ γάϊδαρό του.

—Τὸν ἔδεσε στὶς Σπέτσες ! ψιθύρισε ὁ Σωκράτης κι ἔβαλε τὰ γέλια μοναχός του.

—'Η Κυρία μὲ τὸ γιασεμιά.

—'Ελληνιστὶ Κατινίτσα, κι' ἀπὸ τὸ Μπουρνόβα τῆς Σμύρνης. διόρθωσε ὁ Γεωργιάδης πού ἀγαποῦσε τοὺς ρεαλισμούς.

—Καὶ πόσω χρονῶ λὲς νἄναι τώρα ;

—Νεώτερη κατὰ μερικὰ χρόνια, μὰ πάντως μπαμπόγρια Εἴτανε στὸ θίασο τῆς Βερώνη... Τὴν εἶχε δεῖ ὁ πατέρας μου καὶ τὴ θαύμαζε.

—Τὰ χρόνια περνοῦνε, ἀφοῦ κι ἐμεῖς κοντεύουμε ν' ἀσπρίσουμε !

'Ο Σωκράτης ποὺ εἶχε συνέρθει στὸ μετοξύ :

—Τὰ μαλλιά της εἶναι κάτασπρα. Ὅλο της το πρόσωπο βαμένο στὴν ἐντέλεια, πρῶτο πρᾶμα, καὶ τὰ φρύδια ξουρισμένα, μὰ τὰ μαλλιά της κάτασπρα. 'Ο γέρος φοροῦσε τὸ μονόκλ...

—Λοιπὸν δὲν τοὺς συνόδεψες στὶς Σπέτες, ξαναεῖπε συλλογισμένος ὁ Κρατούσης, γιατὶ αὐτὸ εἶταν τὸ πρᾶμα ποὺ πιότερο τὸν ἀνατάραζε. Ἤθελε νὰ ξαίρει τὶ πραματικὰ γινότανε μέσα στὸ κεφάλι τοῦ Μαλοῦρου, τριγύρω στὸ Μαλοῦρο, ἔκανε τὰ πάντα γιὰ νὰ μπεῖ στὸ νόημα κι' ὡστόσο πάλι δὲν τὰ κατάφερνε. Πάλι ὄξω καὶ στὸ περιθώριο. Γύρισε στὸ Γιαννιτάρη, ποὺ κοίταζε τὴ θέση του, τὴν ψαχούλευε, τὴ στρογγύλευε πῶς νὰ βρεῖ καὶ νὰ καθήσει καλλίτερα :

—'Εσὺ τώρα, Γιανιντάρη, τὶ ὑποθέτεις ;

—Τὶ θὲς νὰ ὑποθέσω ;

—Γιὰ τὶς σχέσεις τους. Τὶς σχέσεις τοῦ Μαλούρου καὶ τοῦ γέρου...

—Σὲ λίγες μέρες θὰ μᾶς τὸν ξεπετάξει ἀπὸ δῶ τὸ γέρο. Καὶ θὰ βρεῖς τὴν ἡσυχία σου.

—Ἔτσι λές ;

– Καὶ ἀδιαφορῶ βαθύτατα

Δὲν τὴ βρῆκε τὴ θέση ὁ Γιανιντάρης ὅπως τὴν ἤθελε καὶ σηκώθηκε νὰ φύγει Πῆρε τὸ καπέλο, καὶ πρὶν νὰ καληνυχτίσει, καίταξε στὸ διάδρομο, ἔτσι μηχανικὰ ὅπως πάντα. Καὶ σταμάτησε Εἶδε ποὺ βιαστικὰ ἐρχόταν κατὰ τὸ γραφεῖο, μὲ τὸ μπαστούνι σὰ μαστίγιο, μὲ τὴν περίφημη μαργαριταρένια καρφίτσα στὴ γραβάτα, ὁ Μῆτρος Κωστάμπης, ὁ δ ἐυθυντὴς τοῦ Πολιτικοῦ γραφείου, μὲ τὴ θολὴ ματιά του πάντα σὰν πνιγμένη ἀπὸ κυνισμὸ καὶ πονηρία ;

—Θὰ ἤθελα τὸν κ. Μαλοῦρο.

'Ο Κρατούσης σηκώθηκε ὄρθιος, ὅπως ὁμπρὸς στὸν Πατριάρχη ἕνας θεοβλαβούμενος χριστιανός :

—Εὐχαρίστως ἀλλὰ ὁ κ. Μαλοῦρος λείπει ... Θὰ ἀπουσιάσει ὥς τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος, ἕνεκα τοῦ γάμου του

—Ναί, ξαίρω. 'Αλλὰ ἀπόψε θἄρθει, μοῦ τηλεγράφησε νὰ περάσω γιὰ νὰ συναντηθοῦμε.

'Ο Κρατούσης θέλησε νὰ κοιτάξει τοὺς ἄλλους, τὸ Γιανιντάρη τουλάχιστο, νὰ βρεῖ βοήθεια. Δὲν τολμοῦσε. Δὲν κοίταξε. Μὰ τὰ μάγουλα καὶ τὰ φρύδια του παίζανε ὡσὰ νὰ χύνουνταν οἱ ματιές του σὲ κάθε διεύθυνση. Καὶ πίσω, καὶ μπρός. Καὶ κατὰ πάνω...

—Τότε παρακαλῶ...περάστε, παρακαλῶ, μέσα θὰ εἶστε καλλίτερα.

Κι' εὐγενέστατος ὁ Κρατούσης βιάστηκε ν' ἀνοίξει τὴν πόρτα τοῦ ἰδιαίτερου. Ἔτσι οἱ δυό τους μιὰ στιγμὴ πλάϊ πλάϊ... Εἴτανε καταπληχτικὸ πρᾶμα τὸ πῶς στὰ ξαφνικά σου ἀνακάλυφτες τὶ τσουτζὲς ποὺ φαίνουνταν δίπλα σ' ἕναν ἄλλον αὐτὸς ὁ Κωστάμπης. Τὸ ἄθλιο καὶ φριχτό του ἀνάστημα, μιὰ μύξα, ἕνας τσαλαπατημένος ἀρωστιάρης ποὺ ἀπὸ τὴν ἀχάμνια του θαρρεῖς κι' ἔπερνε φόρα, φούσκωνε

τὰ στήθια του, ψήλωνε τὸ κεφάλι, τ' ἀγρίευε, νὰ σοῦ κάνει τὸν κάργα καὶ τὸ βεζύραγα. Κοιτάζοντάς τονε, ὑποχρεωνόσουνε νὰ θυμηθεῖς τὸ μύθο τοῦ βάτραχου ποὺ ξάμωνε νὰ γίνει βόδι. Κι' ὡστόσο αὐτὸς ἐδῶ ὁ νάνος στ' ἀλήθεια μὲ βοδι παρόμοιαζε. Καὶ βόδι μάλιστα τρομαχτικό, γιατὶ τὴν κεφαλή του τὴν εἶχε λυκίσια. Συνταίριασμα δύσκολο καὶ ποὺ σὲ τάραζε.

—Περάστε, παρακαλῶ.

Ἐκεῖ, πάνω στὶς εὐγένειες, ἄκούστηκε τὸ βῆμα τοῦ Μαλούρου ποὺ διάβηκε, ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ Γιανιντάρη, κατόπι τὸν ἔπιασε τὸν Κωστάμπεη ἀπὸ τοὺς ὤμους:

—Πᾶμε λοιπὸν μέσα...

Ὁ Κρατούσης ἔκλεισε τὴν πόρτα καὶ τραβήχτηκε γιατὶ ὅσο κι' ἂν εἴτανε συγκινημένος καὶ νὰ τότε φλόγιζαν οἱ περιέργειες, ἤξαιρε πάλι πὼς κι' ἀπὸ μέσα φαινόνταν οἱ ὄξω σκιὲς καὶ δὲν ταίριαζε... Ὁ Μαλοῦρος θὰ μποροῦσε νὰ νομίσει πὼς ὁ διευθυντής του στεκότανε στὶς πόρτες καὶ κρυφάκουε. Δὲν εἶχε τὴ θέση της μιὰ τέτια παρεξήγηση.

Κάθησε στὸ γραφεῖο του, κι' ἔβγαλε τὸ καθρεφτάκι. Ἤθελε νὰ δώσει ἕνα μεγάλο ὕφος στὸν ἑαυτό του. Μιὰ ἐπιβλητικότητα ἐπικίντυνη καὶ μοιραία. Πῶς νὰ τὴ δώσει ὅμως; Γύρευε νὰ βρεῖ. Δὲν ἔβρισκε. Πίσω στὸ λαιμό του εἶχε μιὰ μεγάλη φαγούρα, ἤθελε νὰ ξυθεῖ, μὰ δὲν τολμοῦσε. Θὰ εἴτανε χυδαῖο τὸ κίνημα. Ὁ Κρατούσης εἴταν ἀπὸ τοὺς χυδαίους ἐκείνους ἀθρώπους πού, στὸ πρῶτο στάδιό τους ἀκόμη, δὲν ἔχουν ἀρκετὸ θάρρος γιὰ νὰ τὸν ξεσκεπάσουνε δημόσια τὸν ἑαυτό τους καὶ τῆς κάθε λογῆς φαγοῦρες τους. Περιμένουν. Περιμένουν νὰ κάνουνε λεφτά, πολλὰ λεφτά, νὰ φτάσουνε στὸ τελευταῖο τους στάδιο, καὶ τότες πιὰ νὰ τὸ δείξουν τὸ τὶ πράμα ἀθρώποι εἶναι. Τὸ πῶς τοὺς καβαλάει ἡ γαῖδουριὰ καὶ τοῦς πηγαίνει στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς Ρωμιοσύνης. Καταλάβαινε πὼς εἴταν ἀκόμη νωρίς, καὶ περίμενε. Καὶ δὲν τὸν ἔξυνε τὸ σβέρκο του.

Γύρισε τὴ ματιὰ στὸ Γιανιντάρη. Σὲ τέτοιες στιγμὲς ὁ Γιανιντάρης, ποὺ εἴτανε ὡστόσο πάντα μετρημένος καί σεμνὸς ἄνθρωπος, ἔδειχνε σὲ κάτι τέτοιες στιγμὲς πολὺ ἀνάποδος. Ἕνα μοῦτρο σὰ νὰ τἄξαιρε ὅλα, καὶ σένα σὰ νὰ σ' ἔκρινε, νὰ σ' ἔβαξε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, νὰ τὰ σκούπιζε πάνω σου τὰ πόδια του, καὶ νὰ σοῦ λεγε κάτι μεθυσμένες, ταπεινωτικὲς κουβέντες. Ὁ Γιανιντάρης καταντοῦσε ἔτσι ἐξαιρετικὰ ἀντιπαθητικὸς κι' ἄπλωνε τριγύρω του μιὰν ἀνυπόφορη ἐχτρικότητα. Τὸν κοίταξε ὁ Κρατούσης καὶ συλλογιζόταν, ἀνακάλυφτε μέσα του πὼς ποτὲς δὲ μίσησε τόσο ἄγρια ἕναν ἄθρωπο. Αὐτὸν τὸν φιλήσυχο ἄθρωπο... «Οἱ γροθιές, μὲ δυὸ γροθιὲς νὰ τοῦ τσάκιζα τὰ σαγόνια!» Καὶ καθὼς τὄλεγε μὲ τὸ νοῦ του, ἀντὶς νὰ τὰ σφίγγει, τ' ἄνοιγε τὰ χέρια του ὁ Κρατούσης μαλακά, γαλήνια καὶ χάδευε τὰ γόνατά του, κι' ἔψαχνε μὲ μιὰ μυστικὴ περηφάνια τὸ ὕφασμα τοῦ πανταλονιοῦ ποὺ εἴτανε ἐγγλέζικο πρώτης.

Μέσα στὸ ἰδιαίτερο, ἡ κουβέντα εἶχε πάρει μεγάλο δρόμο. Ὁ Κωστάμπεης, ποὺ ἔκανε τὸ μεσάζοντα ἀνάμεσα στὸ Μαλοῦρο καὶ στὸ Στρατηγὸ Γιακουμάκη, παρατηροῦσε μὲ χαρὰ πὼς τὰ μοῦτρα τοῦ συνομιλητή του δείχνανε ζόρικα καὶ θυμωμένα. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ τὰ πήγαινε καλὰ μὲ τὴν Κλάρισα. Καὶ τὴν ἔκρυβε τὴ χαρά του μὲ δυσκολία ὁ Κωστάμπεης. Ὁ ἄλλος εἶχε ἀνάψει στὰ καλὰ καθούμενα καὶ μὲ «τὴν ρεαλιστικὴν φρασεολογίαν» ποὺ τόνε χαρακτήριζε (καθὼς ἔλεγε ὁ πρωθυπουργός), κατέβαζε Θεοὺς καὶ Παναγίες: «Τούς βαρέθηκα, σᾶς βαρέθηκα ὅλους! Κατάλαβες; Κατάλαβες; Καὶ τοὺς πολιτικούς, καὶ τοὺς στρατιωτικούς, καὶ τοὺς οἰκονομολόγους, ὅλους σας. Ἡ ἴδια φάρα! Τὰ ἴδια τσαμπουνάτε. Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, δὲν τ' ἀλλάξατε τ' ἀλφαβητάρι σας. Μὰ δὲ φταῖτε ἐσεῖς, ὄχι, μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲ φταῖτε σεῖς. Φταῖμε ἐλόγου μας, ποὺ σᾶς παίρνουμε στὰ σοβαρὰ καὶ δουλεύουμε σὰ γαϊδούρια γιὰ νὰ βγάζουμε τὰ λεφτὰ ποὺ χρειάζεστε! Κάνουμε τοὺς ἔξυπνους, μὰ στὸ τέλος ἐσεῖς βγαίνετε κερδισμένοι».

—Μά, ἀγαπητέ μου, δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἐξάπτεσαι.

—Κερδισμένοι καὶ χωρὶς ποτές σας νὰ δουλέψετε. Μωρέ, τοὺς δρόμους πιτέλους ἄς φτιάνατε, ἑκατὸ χρόνια τώρα ποὺ κουβεντολογᾶτε, τοὺς δρόμους! Οὔτε αὐτό, οὔτε γι' αὐτὸ δέ σταθήκατε ἄξιοι, νὰ πάρει ὁ διάολος... Οἱ Ἕλληνες πολιτικοί! Ἡ πιὸ μαύρη σελίδα τῆς ἐθνικῆς μας τυφλαμάρας. Πράχτορες πότε τῆς Ἀγγλίας, πότε τοῦ Τσάρου, πότε τῆς Γερμανίας, καὶ πότε τῆς Συνεννόησης, ὑπαλληλίσκοι σερνάμενοι, λογοδιάροιοι καὶ χαμογελαστοί. Καὶ γράφουνε, λέει, αὐτοὶ τὴν ἱστορία τοῦ γένους! Πῶς τὰ βαστᾶς, μωρὲ Θεέ μου, τὰ κεραμίδια ξεκάρφωτα; Κι' ἐμεῖς λοιπὸν ποὺ δουλεύουμε, κι' ὅλος ὁ λαὸς ποὺ δουλεύει καὶ πεινάει, πεινάει, ἀγαπητέ μου, κι' ὅλοι ποὺ σκοτωθήκανε στὶς Μακεδονίες, στὶς Μικρασίες, στὶς Οὐκρανίες, γιατὶ ἴσαμε κεῖ τοὺς πήγατε, σ' ὅλες τὶς παγίδες τῆς Μεγάλης Ἰδέας ποὺ ἐφευρῆκε ἡ ὀκνηρία σας;

—Μὴν ἐξάπτεσαι.

—Αὐτοὶ λοιπὸν τὶ γράφουνε; Μόνο κοπριὰ γιὰ τὰ χωράφια σας; Μόνο κορόϊδα γιὰ νὰ θραφῇ καὶ νὰ θεριέψῃ ἡ ἀρλούμπα τῆς δόξας σας; Ἑκατὸ χρόνια αἰσχρῆς κουτοπονηριᾶς ποὺ δουλεύει σὰν τὸ σκόρο τὴ Φυλή μας. Μικροκινηματίες... Σᾶς βαρέθηκα. Ἡ μόνη μου ξυπναδα εἶναι αὐτή, ποὺ μοῦ τὸ κράζει πὼς σᾶς βαρέθηκα. Μέχρι ἐμετοῦ! Ἡ μόνη ἐξυπνάδα κι' ἡ μόνη μοο περηφάνια: ὁ βαρεμός μου, ἡ ἀηδία μου γιὰ τὰ ἑκατὸ χρόνια τῆς πολιτικῆς μας. Χωρὶς ἐξαίρεση. Ἀηδία γιὰ ὅλους. Κ' οἱ πιὸ μεγαλοφυεῖς, ἐπειδὴ καὶ τὴ μεγαλοφυΐα τὴν ἐξευτελίσαμε, τὴν κάναμε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσή μας, κι' αὐτοὶ σωματοφύλακες τῆς κάθε ἀτιμίας τοῦ Ρωμιοῦ. Καὶ δὲ χωρεῖ δικαιολογία. Τὰ περὶ μικρᾶς Ἑλλάδος κ.λ.π. δὲν

ἔχουνε νόημα. Δὲ χωρεῖ δικαιολογία, γιατὶ δίπλα μας ὁ Κεμάλ. Παίρνει ἕνα συντριμένο τόπο, καὶ ξενοκρατούμενο τόπο, τὸν ἀναστήνει καί τόνε στηλώνει, μούντζα καὶ θαύμα, μέσα στὰ μάτια τῆς Εὐρώπης. Κατάλαβες; Δὲ χωρεῖ δικαιολογία. Μόνο ἡ παληκαριὰ ἔχει δικαιολογίες, μόνο οἱ ἥρωες ἅμα τσακίσουν τὰ μοῦτρα τους. Τὸ ξαίρεις; Αὐτὸ δὲ μπορεῖς νὰ τὸ ξαίρῃς. Ὅλοι σας ὁ ἴδιος θίασος: Βενιζελοτσαλδάρηδες, μπεχλιβάνηδες ἢ παλαιοημερολογίτες, ἡ ἴδια πάντα φάρα τοῦ σκόρου. Καὶ τέλος πάντων, δὲ σᾶς γυρέψαμε μεγάλα πράματα, δὲ σᾶς εἴπαμε νὰ φτιάσετε πολιτισμὸ ἢ νὰ φωτίσετε τὴ σκέψη μας μά, διάολε, ἄς γινόσαστε σκαφτιάδες εὐσυνεῖδητοι, αὐτό τοὐλάχιστο, κι' ἄς μᾶς φτιάνατε τοὺς δρόμους. Τόσοι πατέρες καὶ μπαρμπάδες τῆς φυλῆς, σ' ἑκατὸ χρόνια μέσα δὲν προφταίνατε; Ἐμετικὰ καταπότια!

—Ὅταν ἐξάπτεται κανείς...

—Ναί, τότε κανεὶς τὴ λέει τὴν ἀλήθεια. Ἀκόμη κι' αὐτὸ τὸ ξεχάσατε. Μὰ μὴ σὲ μέλει, περίμενε. Ὁ ἐμετὸς δὲν εἶναι μονοπώλιο δικό μου. Διαδίδεται, ἀγαπητέ μου, ὁ ἐμετὸς διαδίδεται μέρα μὲ τὴ μέρα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.. Θὰ εἶναι ἡ μεγάλη ἡμερομηνία γιὰ τὴν Ἀναγέννησή μας. Ναί. Περίμενε, καὶ θὰ μέ θυμηθεῖς. Χάρη σ' ἐσᾶς, θἄχουμε μιὰ μέρα τὸν ἐθνικό μας ἐμετὸ ποὺ θὰ μᾶς σώσῃ. Ὄχι ἐπαναστάσεις. Δὲν σᾶς ταιριάζουν...

Ὁ ἄλλος δὲ μιλοῦσε. Χάδευε τὸ μπαστούνι του. Ὑπομονετικὸς καὶ περήφανος γιὰ τὴν ὑπομονετικότητά του αὐτὴν πού, κατὰ τὴ γνώμη του, εἴταν ἀλάκερο ἕνα σύστημα κι' ἐπιστήμη διπλωματίας. Ἔτσι, ἀπὸ μέσα του εἴτανε εὐχαριστημένος. Δὲ σκεφτόταν πῶς σώπαινε ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίποτις ν' ἀπαντήσῃ στὸ χρηματοδότη τοῦ κόμματος, μὰ καμάρωνε ἐπειδὴ ἤξαιρε πὼς ἡ σιωπή του, ὅταν τὄθελε ἡ περίσταση, στεκόταν τὸ κέντρο τῆς πολιτικῆς του μαστοριᾶς. Αὐτὲς οἱ καλὰ τοποθετημένες σιωπές, ἡ πολυμήχανη του ὑπομονή, ἡ σοφή του ἀναιστησία ἐμπρὸς στὶς βρισιές, καὶ μερικὰ ἀκόμη ἄλλα του χαρίσματα, τὸν εἴχανε φέρει, νέο μόλις σαραντάρη, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐξαιρετικὲς θέσεις τῆς πατρίδας μας: Διευθυντὴ τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου. Καὶ μάλιστα τώρα. Στὴν πιὸ βαρυσήμαντη καμπὴ τῆς ἱστορίας μας.

Ὁ Μαλοῦρος ξεθύμανε. Σηκώθηκε, πῆγε νὰ βρῇ τὰ σπίρτα τοῦ στὴν ἀντικρινὴ ἐταζέρα, ἔφερε ἕνα δυὸ γυράκια. Ἀπὸ πίσω, κρυφά, κοίταζε, τὸν ἄλλον ποὺ χάδευε τὸ μπαστούνι. Ἔνοιωσε ἀκόμη βαθύτερα τὴ σιχασιὰ ποὺ τὸν πλημμυροῦσε, μὰ τώρα, πιὸ μονάχος μέσα στὴ σιωπὴ τοῦ δωματίου, περισσότερο συγκεντρωμένος στὸν ἑαυτό του, μετάνοιωνε πού τὴν ἄφησε τὴ σκάση του νὰ μιλήσῃ ὅπως μίλησε... Μὲ τέτοιο θυμό, μὲ τέτοιο ἀμόλημα ἐξέγερσης. «Ξεχάστηκα λοιπὸν καὶ τὰ ξεφούρνιρα αὐτὰ ποὺ εἶχα μέσα μου. Ποὺ τὰ συλλογιέμαι ἀπὸ χρόνια. Καὶ ἀντὶς νὰ τὰ κρύψω, ὅπως κρύβω τόσα ἄλλα δικά μου πράματα, κάθησα καὶ τοὺς τὰ εἶπα... Σὰ μωρό. Μεγάλο λάθος. Ἡ σημερινή μου θέση δὲν τὸ ἐπιτρέπει! Γκάφα. Καὶ μεγαλη. Τέτοια ξομολόγηση... Μεγάλη γκάφα. Σήμερα ποὺ κι' ἐγὼ εἶμαι ἕνας ἀπὸ τοὺς στυλοβάτες τοῦ ἔθνους, σὰν κι' αὐτούς, συνένοχος τους. Ποὺ ἡ ἀξία μου εἶναι νὰ μὴ φανῶ, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή, καλλίτερός τους, ποὺ ἡ δύναμή μου εἶναι νὰ δείχνουμαι σὰν τὰ μούτρα τους, χειρότερος, γιὰ νὰ μὲ σέβουνται καὶ νὰ μὲ φοβοῦνται... Ἀκόμη δὲν ἔχω στρώσει καὶ κάπου κάπου ξεχνιέμαι. Φανερώνουμαι. Παραδίδουμαι. Λάθη ἀσυγχώρητα. Δυὸ τρία σὰν τὸ σημερινὸ καὶ πάω χαμένος, θὰ μὲ πάρουνε γιὰ ἰδεοεόγο, γιὰ τύπο δηλαδὴ ὁκ ντυνο καὶ θὰ μὲ κάνουν μιὰ χαψιά. Πρέπει πολὺ νὰ προσέχω. Ὡστόσο αὐτὸς ὁ λαμπρὸς κύριος, εἶναι ἀληθινὸς νεοέλληνας: κουφός. Δὲν ἀκούει παρὰ τὰ ὅσα συνταιριάζουνται, τὰ ὅσα εἶναι ἴδια, δίδυμα μὲ τὶς δικές του σκέψεις. Τίποτις παραπέρα. Γιὰ ὅλα τ' ἄλλα, θεόκουφος. Μὰ κι' ἂν ἄκουε, πάλι στὸ βάθος... Πάλι μὲ φοβοῦνται. Ὅτι εἶμαι χειρότερός τους, χωρὶς πίστη καμμιὰ κι' οὔτε νόμο ἔξω ἀπὸ τὰ συμφέρα μου, τὸ πιστεύουν τόσο φανατικὰ ὅτι εἶμαι χειρότερός τους, ὥστε πάντα θὰ μὲ φοβοῦνται. Μὰ πρέπει νὰ προσέχω. Ἡ θέση μου σήμερα... Νὰ μὴν ἐκτίθεμαι. Νὰ μὴν τὸ ξεχνῶ, αὐτὸ ποὺ τὄχα πάντα ὁδηγό μου: Ὁ ἀληθινὰ ἔξυπνος ἄθρωπος εἶν' ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀφίνει τοὺς ἐχτροὺς καὶ περισσότερο τοὺς συνενόχους του, νὰ καταλάβουν ποιὰ εἶναι, πῶς ἀκριβῶς εἶναι, κ' ἴσαμε ποῦ ἀκριβῶς πηγαίνει ἡ ἐξυπνάδα του. Νὰ τοὺς τὴ δείχνει μὲ τὸ σταγονόμετρο, ὅσο χρειάζεται. Καὶ ποτὲς τὴ μέσα μας εὐγένεια, ποὺ αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἀσυχώρετη κι' ἐπικίντυνη ἐξυπνάδα μας. Ποτές. Νὰ προσέχω

λοιπόν. Τὰ μάτια μου τέσσερα. Σήμερα . . . Ἡ νίκη, γιὰ νὰ στερεώση, ἐπιβάλει ὁρισμένους περιορισμούς. Μιὰ κάπως περισσότερη πειθαρχία.

Καὶ ξαναῆρθε στὴ θέση του ὁ Μαλοῦρος. Ὁ ἄλλος τότες σταμάτησε νὰ τὸ χαδεύει τὸ μπαστούνι, σάμπως αὐτὸ το κίνημα τοῦ Μαλούρου, καὶ τὰ μούτρα μὲ τὸ σιγανὸ χαμόγελο, νἄτανε πολὺ ἐπίφοβες δουλειές, καὶ νἄπρεπε νὰ λάβει τὰ μέτρα του, μιὰ προφύλαξη. Ἕνα αἴσθημα αὐτοσυντήρησης τόνε συδαύλισε. Τοῦ τὄχαν πεῖ κι' ἄλλες φορές, ἀκόμη κι' ὁ κ. Πρόεδρος, ἀκόμη κι' ὁ Στρατηγός, πώς ἅμα ὁ Μαλοῦρος ἀρχίζει νὰ σοῦ κάνει χαμόγελα, φρόνιμο νὰ φυλάγεσαι . . . Αὐτὰ συλλογιζόταν καὶ τὰ μέτρα τῆς ἄμυνας, ἐνῶ εἶχε βάλει μπρὸς ὁ ἄλλος νὰ τοῦ ξηγάει πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει, καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ γίνει τὸ μονοπώλιο τῆς οἰνοποιΐας στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ τὸν εἶχε καλέσει. Εἴτανε ἡ μεγάλη του ἰδέα καὶ θὰ τὴν πιτύχαινε μὲ πάσα θυσία. Ὅπως παντα . . . Ἔπρεπε νὰ τὰ ξαίρῃ ὁ Στρατηγός, γιατὶ ὁ Γιωργακης Γέρακας ὁ Πρωθυπουργὸς εἶχε ἐνίοτε τὶς σοσιαλιστικές του ὧρες καὶ πελάγωνε . . . Μόνο ὁ Στρατηγὸς θὰ μποροῦσε νὰ τόνε φέρει σὲ θεογνωσία. Εἴτανε ζήτημα ἐθνικό. Ἢ θὰ ὑποστηρίζανε τὰ ἑλληνικὰ κεφαλαια, μὲ πρωτοβουλίες καὶ τολμηρότητες ἀμερικανικές, ὅσο εἴτανε ἀκόμη καιρός, ἢ θὰ ἀναγκαζόμαστε νὰ πέσουμε ἀργότερα στὰ χέρια τῶν ξένων καὶ νὰ γίνουμε μιὰ γιὰ παντα ὑποχείριοι τους. Καὶ τότε θὰ εἴχαμε ὁλόκληρη τὴ δημοσία γνώμη ἐναντίον μας. Ἐνῶ τώρα . . . Ὁ Μαλοῦρος, σ' αὐτὸ ἀπάνω, τοῦ παρουσίασε τὰ μεγάλα πλάνα ὅπου, μὲ μιὰ εὐρύτατη καμπάνια τοῦ τύπου, θὰ τὸ ἐπιβάλανε τὸ μονοπώλιο σὰ μιὰ πράξη, σὰν τὴ μόνη σωτήρια πράξη γιὰ τὴν καταπολέμιση τῆς οἰκονομικῆς κρίσης. Κανένας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἀντισταθεῖ. «Τὰ κεφάλαια ἑλληνικά, μὴν τὸ ξεχνᾶμε. Ἡ Ἑλλάδα ἐπιτέλους στοὺς Ἕλληνες!... Ὄχι Ἐγγλέζους καὶ Φραντσέζους. Οἱ μετοχὲς τοῦ Α.Ο.Ο. τοῦ Αὐτονόμου Ὀργανισμοῦ Οἰνοποιΐας θὰ πλουτίζουν Ἑλληνικὰ σπίτια. Λίγα σπίτια, θὰ μοῦ πεῖς, ἀλλὰ Ἑλληνικά! Ὁ τύπος, οἱ οἰκονομολόγοι μας, οἱ διασημότεροι, καὶ ποὺ τοὺς ἀγοράζεις μ' ἕνα κομμάτι ψωμί...»

—Ἢ μὲ μιὰ ὑποψηφιότητα στὴν Ἀκαδημία...

—Ἢ καὶ μ' ἕνα βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας, θ' ἀποδείξουν τὴν ἐθνικὴ σημασία τῆς ὑπόθεσης.

—Ἐπιμένεις στὴν ἐθνικὴ σημασία;

—Ἐπιμένω, μάλιστα. Ἂν ἡ ἰδέα τοῦ Ἔθνους δὲ χρησιμεύει σὲ τέτοιες στιγμές, τότες παρακαλῶ σὲ τὶ θὰ χρησιμέψει; Ἂν δὲ μπορεῖ νὰ χρίσει οὔτ' ἕνα μονοπώλιο!

—Τότε πρὸς τί; Σύμφωνοι. Κι' ὁ Στρατηγὸς πάντα ἐπιμένει στὸν ἐθνικὸ χαρακτῆρα τῶν πράξεων, τῶν ἀποφάσεων μας. Ὅταν ἕνας τόπος ὕστερα ἀπὸ τόσους ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες, τόσες θυσίες, τόσον αἷμα, εἶναι ἐπιτέλους ἐλεύθερος....

—Μὰ γι' αὐτὸ λέω κι' ἐγώ!

—Τόσους πολέμους....

—Ἐθνικούς!

—Τόσους πολέμους ἐθνικούς, μὲ προγόνους φωταυγεῖς, λέγω, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι κύριος πλέον τῶν τυχῶν του. Τὰ ἐθνικὰ κεφάλαια καὶ τὰ συμφέροντά των....

Ἡ κουβέντα ξακολούθησε, μὰ ὁ Μαλοῦρος τῆς ἄλλαξε σὲ λίγο τὸν τόνο γιατὶ ἤθελε νὰ τοῦ παρουσιάσει τοῦ λεγάμενου τὰ καθέκαστα τῆς ἐπιχείρησης. Ψευτογονάτισε πάνω στὴν καρέγλα του καὶ πῆρε φόρα. Εἴτανε στὶς περίφημές του ἐκεῖνες στιγμὲς ὅπου, μὲ μιὰ λογικὴ μαθηματικοῦ καὶ μὲ γοητεία ἀδυσώπητης γυναίκας, ξεχνοῦσε κάθε συγκρατημό, φούντωνε, χύμιζε καὶ μέσα σου ξέγραφε κάθε ἀντίσταση, τὴν ἰδέα κάθε λογῆς ἐμπόδιου ποὺ θὰ μποροῦσες νὰ τὸ λογαριάσεις σὲ μιὰ πιὸ γαλήνια ὥρα σου. Κι' ὁ ἄλλος ἔτσι ἄκουε, κυριεμένος καὶ μισομέθυστος. Ἄρχισε κάπως νὰ συνέρχεται μόνο ὅταν ὁ Μαλοῦρος πῆε στὴν πόρτα καὶ παράγγειλε τοὺς καφέδες.

Τότες, χωρὶς κανένας νὰ τοῦ τὸ ζητήσει, τοῦ φάνηκε πὼς εἴτανε στοιχειώδική του ὑποχρέωση νὰ πεῖ·

—Μὴ σὲ μέλει, ὁ Στρατηγὸς εἶναι ἄθρωπος ποὺ καταλαβαίνει ἀπὸ μονοπώλια καὶ τέτια.

—Γι' αὐτὸ εἶμαι βέβαιος. Ἂν δὲν εἴτανε Στρατηγός, θὰ τὸν εἴχαμε σήμερα, φίλτατέ μου, πρῶτο καὶ καλλίτερο μέσα στοὺς ἐπιχειρηματίες τῆς πρωτεύουσας.

Ὁ ἄλλος ἐδῶ χαμογέλασε. Ἡ φράση αὐτὴ τοῦ Μαλούρου εἴταν ἡ μόνη ποὺ ἔμπαινε ἔτσι ντρίτα μέσα στὴν καρδιά του καὶ τὴ δρόσιζε: «Νὰ λοιπόν, κι' ὁ Μαλοῦρος τὸν ἀναγνωρίζει!» Θὰ τοῦ τἄλεγε ἀπόψε κιόλας τοῦ Στρατηγοῦ πού, στὶς πολὺ φιλικές του παρέες, ἄφινε νὰ καταλάβουν κάποτε πὼς ὅσο κι' ἄν τόνε συγκινοῦσε ἡ δόξα τοῦ Ναπολέοντα καὶ τοῦ Μεγαλέξαντρου, εἶχε μιὰ κρυφὴ κι' ἀχόρταση ἀδυναμία γιὰ τὶς μαισαράγκες τῶν Ρότσιλντ. Κι' ὁ Στρατηγὸς θἄτανε πιὸ εὐχαριστημένος μὲ τὸν Κωστάμπη ποὺ τὴν ἄκουσε τὴ φράση καὶ τοῦ τὴ μετάδινε, παρὰ μὲ τὸ Μαλοῦρο ποὺ τὴν εἶπε... Ἔτσι συνέβαινε πάντα.

Μὲ τὶς σκέψεις αὐτὲς πῆρε περισσότερο θάρρος κι' ἔβαλε μπρὸς μιὰν ἐπιθυμία ποὺ ὁ Στραγὸς δὲν τὴν ἔλεγε, μόνο ἄφινε στοὺς πιστούς του νὰ τὴ μαντέψουν καὶ νὰ φροντίσουνε γιὰ τὴν πραγματοποίησή της:

—Ξαίρεις, τώρα ποὺ τὰ λέμε, ἤθελα νὰ σοῦ πῶ καὶ κάτι ἄλλο, ἐντελῶς μεταξύ μας ὅμως.

—Παρακαλῶ.

—Ὁ Στρατηγός...τὸν ξαίρεις ἐσὺ πῶς εἶναι. Ἔχει κι' αὐτὸς τὶς μανίες του πού, σημείωσε, εἶναι ἐντελῶς ἀγαθές. Μὰ τὶς κρύβει μέσα του, τὶς ἀμπαρώνει, καὶ πᾶνε ἐσὺ νὰ καταλάβεις. Ἄμα τόνε βλέπεις ν' ἀφαρπάζεται μὲ τὸ τίποτις...

—Καταλαβαίνεις πὼς κάτι θέλει, δὲν ἀποφασίζει νὰ τὸ πεῖ καὶ θυμώνει μὲ λόγου σου ποὺ δὲ σώνεις νὰ τὸ μυριστεῖς μοναχός σου.

—Μπράβο.

—Ἐγὼ τότες ἀρχίζω καὶ τὸν ψάχνω. Τόνε φέρνω ἀπὸ δῶ, ἀπὸ κεῖ, νὰ πάρω κάβο τὶ τρέχει. Θυμᾶσαι τὶς προάλλες μ' ἐκεῖνο τὸ διορισμὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης;

—Καὶ πῶς νὰ μὴ θυμᾶμαι!

—Μὲ παίδεψε ὥς ποὺ νὰ τοῦ τὰ βγάλω μὲ τὸ τσεγκέλι. Τώρα τὰ ἴδια. Εἶδα κι' ἔπαθα μιὰ βδομάδα νὰ καταλάβω ποιὰ μύγα τὸν τσίμπισε.

—Κι ἐλπίζω πῶς ἐπιτέλους κατάλαβες;

—Πρόκειται γιὰ τὸ δρόμο ποὺ θὰ περνᾶ ἀπὸ τὰ χτήματά του καὶ θὰ πηγαίνει στοὺς Δελφούς.

—Μὰ εἴμαστε σύμφωνοι, τὸ εἴπαμε. Θὰ τόνε φτιάσουμε ἀμέσως.

—Ναί, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ὁ λόγος γιὰ τὴν ὀνομασία του. Ὁ Στρατηγὸς θέλει νὰ λέγεται ὁ δρόμος: Λεωφόρος ἡρωϊκῶν θυμάτων Ἐπαναστασεως 3ης Ἰουλίου.

—Δὲν καταλαβαίνω.

—Πῶς δὲν καταλαβαίνεις; Τῶν ἀνθρώπων πού σκοτώθηκαν τὴν ἡμέραν τοῦ κινήματος ἐναντίον τοῦ Σρατηγοῦ Βαρσάμη.

—Ἄ, τώρα μαλιστα .. Μὰ εἶναι κωμικό. Ἄ δὲ γελιέμαι, σκοτώθηκαν δυὸ ἀθρώποι, ἕνας ὀμπρελὰς μεθυσμένος κι' ἕνας τουρίστας Ὁλλανδός. Αὐτὴ εἶν' ἡ ἀλήθεια. Δὲ βλέπω ἤρωες. Ἡ ἀλήθεια...

Τότες ὁ Κωστάμπεης τέντωσε τὸ ἐλαχιστο στῆθος του, ἕνα στηθάκι σπασούκλα ἐφήβου, κι' ἀνασηκώθηκε στὴν καρέγλα γιὰ νὰ πεῖ μιὰν ἀνόητη κουβέντα, ποὺ συνάμα μποροῦσε νἆναι καὶ λόγος περίφημος περίφημου ἄντρα τῆς ἱστορίας:

—Δὲν πρόκειται γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ἀγαπητέ μου. Οὔτε γιὰ τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τὴν ἱστορία πρόκειται.

—Γιὰ τὴν ἱστορία;

—Μάλιστα. Οἱ δρόμοι γίνουνται γιὰ τὴν ἱστορία. Δὲ μπορῶ τώρα νὰ σοῦ τὰ ἐξηγήσω, ἀλλὰ μὲ ἀντιλαμβάνεσαι.

—Λοιπὸν σὲ ἀντιλαμβάνουμαι;

—Βεβαίως.

—Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ὁ ὀμπρελάς . . .

—Ἄσε, ἀδερφέ, τοὺς ὀμπρελάδες σου καὶ τὶς ἀλήθειες σου. Πρόκειται σοῦ λέω περὶ τῆς ἱστορίας! Ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους δὲ θέλει ἀλήθειες. Τὶς ἔχει βρασμένες. Θέλει . . . Ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους θέλει ἰδέες. Τὰ θύματα εἶναι ἰδέες.

—Τὰ θύματα δὲ μιλοῦν . . .

—Ἀλλὰ ἡ ἱστορία τὰ κάνει καὶ μιλᾶνε κατὰ τὸ κέφι της. Ἔχει κάτι κέφια πολυτελείας ἡ ἱστορία!. . Ἰδέες, κύριε.

—Ἰδέες, κύριε. Σύμφωνοι. Λεωφόρος ἡρωϊκῶν θυμάτων 3ης Ἰουλίου. Ἔτσι θὰ γίνει.

—Ἔτσι. Ὁ Στρατηγὸς θὰ χαρῇ.

—Κσὶ χαίρουμαι γιὰ τὴ χαρὰ τοῦ Στρατηγοῦ μας. Θὰ μοῦ πῆς πὼς ἡ ζωὴ εἶναι δύσκολη καὶ πράμα θλιβερό. Ἀλλὰ πάλι, παρ' ὅλα, ἔχουμε κι' ἐμεῖς κάπου-κάπου τὶς χαρές μας. Τὶς ἔχουμε . . . Τὶς μεγάλες εὐθυμίες μας.

—Τὶς ἔχουμε!

—Δόξα νἄχει ὁ Θεός. Κι' ὁ Μαλοῦρος σταυροκοπήθηκε μ' εὐλάβεια πολλή, μὲ τὸ πρόσωπο ἀγέλαστο, σουρωμένο. Κάθησε στὴν καρέγλα του σὰ νὰ τὸν εἶχε φάει ἡ κούραση ἢ ἡ εὐλάβεια, καὶ καθισμένος σταυροκοπήθηκε μιὰ δεύτερη φορά.

—Δόξα στὸν Ὕψιστο καὶ στὸν Πανάγαθο! εἶπε πάλι ὁ Μαλοῦρος. Καὶ πῆρε ἕνα ὕφος συλλογισμένο, σφραγιστό, σὰν ἕνα θυμὸ στὴ ματιά του ἀκαταλόγιστο, ἕναν ἀέρα τέλος ποὺ δὲν τοῦ ἐρχόταν τοῦ Κωστάμπεη.

—Νὰ πηγαίνω, εἶπε ὁ Κωστάμπεης. Σύμφωνοι καὶ γιὰ τὰ μέν καὶ γιὰ τὰ δέ. Τώρα, μεταξύ μας, μπορῶ νὰ σοῦ τὸ πῶ: ἔχω ἀπόψε γιὰ ὅλα αὐτὰ ραντεβοῦ μὲ τὸ Στρατηγό μας, στὸ ἀρχοντικό του, στὴν Ἀράχωβα. Τὸ αὐτοκίνητο . . .

—Νὰ πηγαίνεις.

Κι ἀφοῦ ἔφυγε ὁ Κωστάμπεης, ὁ Μαλοῦρος ποὺ ἀπόμεινε μοναχὸς ξαναεῖπε, τὸ ἴδιο δυνατά, τὸ ἴδιο καλοκαθισμένος:

—Νὰ πηγαίνεις.

Κοίταξε τό ρολόϊ του. Ἀφουγκράστηκε τὸ ἀσήμαντο σούσουρο ποὺ γινόταν ὄξω. Ἀπὸ τὸ παράθυρο κοίταξε τὸ φῶς ποὺ εἶχε στηλωθεῖ στὸ δρόμο. Ξανὰ τὸ ρολόϊ καὶ μιὰ πίπα ποὺ εἶχε στὸ γραφεῖο του καὶ δὲν τὴ μεταχειρίζουνταν ποτές. Τὸ ἡμερολόγιο. Ἔψαξε καὶ τὶς τσέπες του. Πολλὴ ὥρα.

Κι ὁ Μαλοῦρος κατόπι σηκώθηκε ἀπὸ κεῖ ποὺ κάθουνταν. Εἴτανε στά χέρια, στὸ μοῦτρο, στὸ κεφάλι του μιὰ μεγάλη ἀκεφιά. Καὶ μιὰ πίκρα μεγαλείτερη στὸ στομάχι του γιὰ τὰ πάντα τοῦ κόσμου.

ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

Σημειώσεις γιὰ τή σκηνογραφία

ΠΟΤΕ δὲ γράφτηκαν περισσότερα βιβλία γιὰ τὸν ἠθοποιό, γιὰ τὴ σκηνοθεσία, τὴ σκηνογραφία καί, γενικά, γιὰ τὴν τεχνικὴ τοῦ θεάτρου, ἀπ' ὅσα γράφουνται ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ αὐτὴ ἡ «κρίση τοῦ θεάτρου» ὑπάρχει.

Γιατί;—Ἄραγε γιὰ νὰ σώσουν ἢ γιὰ νὰ καταστρέψουν ὁλότελα τὸ θέατρο;

Κατὰ τὴ γνώμη μου, ὅλη αὐτὴ ἡ πληθωρικὴ θεατρικὴ φιλολογία προέρχεται ἀπὸ μιὰ ἀνάγκη ποὺ ἀπέχει ἀρκετὰ ἀπ' τὰ δυὸ παραπάνω ζητήματα: Ἀπ' τὴν ἀνάγκη καλλιτεχνικῆς ἀνανέωσης ἢ ἀπ' τὸ μεταπολεμικὸ σάλο. Ἡ ἴδια πνοὴ ξανανοιώματος, ὅπως πέρασε κι' ἐπάνω σ' ἄλλα καλλιτεχνικὰ ἐπίπεδα, περνᾶ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ θέατρο, κι' ἀκριβῶς, γιὰ νὰ δυναμώσει αὐτὴ ἡ κίνηση, γιὰ νὰ πάρει ἀπ' τὴ μιὰ τὶς γερὲς βάσεις τῆς πείρας κι' ἀπ' τὴν ἄλλη δημιουργικὲς κατευθύνσεις, βγαίνουν τὸ ἕνα πίσ' ἀπ' τ' ἄλλο βιβλία, φυλλάδες καὶ ἄρθρα, ποὺ ἐξετάζουν τὸ τὶ κατωρθώθηκε στὸ παρελθὸν καὶ τὸ τὶ μπορεῖ νὰ γίνει στὸ μέλλον. Βρίσκω σκόπιμο, μιὰ ποὺ ἡ λέξη «σκηνικά» ἀπαντιέται σὲ κάθε σελίδα αὐτῆς τῆς «φιλολογίας», νὰ προσπαθήσω νὰ περιγράψω, ὅσο ξεκάθαρα καὶ σύντομα μπορέσω, τὴν τωρινὴ κατάσταση τῆς περίφημης αὐτῆς θεατρικῆς σκηνοθεσίας.

Σήμερα εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ διαπιστώσουμε πὼς αὐτὲς οἱ τάσεις ἔχουν ἕνα δίπτυχο παρουσίασμα:

Α) Τὴν ἐλεύτερη σκηνή, τὴν παλιὰ ἰταλικὴ boite ποὺ μᾶς ἀφίνει ἐλεύτερους νὰ τῆς κάνουμε κάθε διακόσμηση καὶ μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ κατασκευάσουμε καὶ νὰ πλάσουμε ἐπάνω σ' αὐτήν.

Β) Τὸ dispositif fixe ἢ καλλίτερα τὴν ἀρχιτεκτονικὴ σκηνή, ποὺ τὴν νοοῦμε κατὰ σταθερὸ τρόπο κι' ὅπου τὰ πάντα μπαίνουν ὡς ἐξαρτήματα.

Γιατί, εἴδαμε ὡς τώρα ἀρχιτεκτονικὲς σκηνές, ὄχι ὅμως καὶ τὸ dispositif fixe ποὺ κάνει δυνατὸ τὸ παίξιμο πολλῶν ἔργων χωρὶς τὴν εἰσχώρηση ξένων στοιχείων.

Ἄς πάρουμε τὴν οὐσία αὐτῶν τῶν δυὸ ἀρχῶν ἢ τάσεων γιὰ νὰ καταλήξουμε σὲ μιά:

—Δημιουργία τοῦ θεατρικοῦ σύνολου ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ ἐνδοσκηνικά.

Δυστυχῶς στὰ περισσότερα ἀπ' τὰ θέατρά μας βλέπουμε σκηνικὰ καὶ σκηνοθεσία παρουσιασμένα μὲ σκοπὸ νὰ προκαλοῦν ἐντύπωση.

Πᾶμε στὸ θέατρο γιὰ νὰ χειροκροτήσουμε τὸ φόρεμα τῆς τάδε ἠθοποιοῦ, τὰ ἔπιπλα τοῦ τάδε καλλιτεχνικοῦ σπιτιοῦ, τὴν πόρτα τοῦ τάδε μεταλλοτεχνίτη καὶ τὰ στόρια τοῦ δεῖνα κατασκευαστὴ ἐπίπλων κ.τ.λ.

Ἀλλὰ παρατηροῦμε μιὰν ἀπόλυτη ἔλλειψη ὁμοιογένειας, ἀπαραίτητης γιὰ τὴ δημιουργία τῆς ἰδιαίτερης ἀτμόσφαιρας τοῦ ἔργου.

Ἡ διακόσμηση ὀφείλει νὰ συντελεῖ στὴ δραματικὴ ἐνέργεια ποὺ βοηθεῖ τὸν ἠθοποιὸ καὶ ποὺ ἐπιτρέπει στὸ διευθυντὴ νὰ κανονίσει τὴ σκηνοθεσία του. Χρειάζεται μιὰ στενὴ συνεργασία μεταξὺ τοῦ συγγραφέα, τοῦ σκηνοθέτη καὶ τοῦ σκηνογράφου, γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἑνὸς καλλιτεχνικοῦ σύνολου. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Gordon Craig ἔλεγε πῶς: «τέλειος ἄνθρωπος τοῦ θεάτρου θᾶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ μπορέσει νὰ γράψει ἕνα ἔργο, νὰ τὸ σκηνοθετήσει, νὰ τὸ σκηνογραφήσει, νὰ τὸ φωτίσει καὶ νὰ τὸ παίξει».

Ἡ σκηνοθεσία πρέπει νὰ πάρει τὴ σύνθεσή της ὅπως ἕνα πρόσωπο τοῦ ἔργου. Σὲ κάθε γραμμή, σχῆμα καὶ χρῶμα, ὅπως καὶ σὲ κάθε σκηνή, ἀπάντηση καὶ στάση, πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε τὸ θεατρικὸ στοιχεῖο. Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο δὲ γίνεται δραματικὸ παρὰ κάτω ἀπὸ ὡρισμένες ἐπιδράσεις κι' ἐντυπώσεις. Ἐννοῶ βέβαια δραματικὸ μὲ τὴ γενικὴ σημασία τῆς λέξης. Πρέπει νὰ συντελεστεῖ κατὰ τρόπο ἀνάλογο μὲ τὸ ἔργο.

Ὑπάρχουν δύο πραγματικότητες: Ἡ μιὰ τῆς ζωῆς, τοῦ καθενός, ἡ «καθημερινή» κι' ἡ ἄλλη ἡ ἀτομική μας. Δηλαδὴ ἐκείνη ποὺ μετατοπισμένη μᾶς δίνει τὴ ρεαλιστικὴ «ἀνάμνηση» καὶ κάμνει νὰ συμπίπτουν ἡ εὐχαρίστηση τοῦ θεατῆ μὲ τὴν ἐργασία τοῦ καλλιτέχνη.

Ἀπ' ὅλα μπορεῖ νἄβρει κανεὶς στὰ περισσότερα θέατρα, ἐκτὸς ἀπ' τὰ δικά τους μέσα καὶ τὶς δυνατότητες.

Γιὰ ὅτι ἀφορᾶ τὴ σκηνογραφικὴ ὕλη, ἡ μετάθεση τοῦ ρεαλισμοῦ παίζει τὸν πρωτεύοντα ρόλο γιὰ τὸ σκηνικό.

Νὰ κατασκευάσει κανεὶς ὅλα, νὰ μὴν τοῦ διαφύγει κανένα ἐξάρτημα, νἄχει ὑπ' ὄψει του καὶ τὴν παραμικρότερή του λεπτομέρεια, ὡς τὸ πόμολο μιᾶς πόρτας ἀκόμη, ποὺ πρέπει νὰ ἐξευρεθεῖ καὶ νὰ βαφεῖ κατὰ τρόπο ποὺ νὰ εἶναι κι' αὐτὸ θεατρικό. Αὐτὴ ἡ ἐργασία δὲν εἶναι γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὸ ρεαλισμό. Στὴν παράσταση μποροῦμε ν' ἀποφύγουμε τὸ ναταυραλισμό, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ρεαλισμό,—ἡ διαφορὰ εἶναι μεγάλη. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ μείνουμε στὸ ἐπίπεδο τοῦ ρεαλισμοῦ.

Ἄς πάψωμε νὰ συναγωνιζόμαστε τὴ φύση. Ἄς γυρέψουμε στοιχεῖα σκηνογραφικὰ ποὺ θὰ δώσουν τὴ μεγαλύτερη ὑποβολὴ στὸ πνεῦμα τοῦ κοινοῦ.

Ἡ σκηνοθεσία πρέπει νὰ μείνει διακοσμητικὴ καὶ ἀναθυμητική. Ὄχι μιὰ ἀναπαράσταση τῆς φύσης ἢ μιὰ φωτογραφικὴ μεγέθυνση ζωγραφικοῦ πίνακα.

Ζωγραφικὴ καὶ σκηνογραφία, εἶναι δυὸ διαφορετικὰ πράγματα. Ὁ σκηνογράφος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ βλέπει ἕνα σύνολο «μέσ' στὸ ὁποῖο ἡ ἔκταση δὲν ἀποκλείεται. Πρέπει νὰ εἰκονίσει αὐτὴν τὴν ἔκταση μὲ γραμμὲς καὶ σχήματα ἀφηρημένα καθὼς καὶ μὲ χρώματα, γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸ σκηνικὸ ποὺ θὰ ἐξυπηρετήσει τὴ σκηνοθεσία, ὅπως ὁ ρυθμὸς ἐξυπηρετεῖ τὸ χορό, ἡ κίνηση τὸ παιχνίδι καὶ οἱ λέξεις τὸ ἔργο.

G. VAKALO

Βυζαντινὰ ἐργαστήρια

GRECO

Πρόλογος

ΜΕΤΑΞΥ τῶν σπουδαιοτέρων προβλημάτων τῶν τελευταίων χρόνων, ἅτινα ἀπηχσόλησαν τοὺς ἐρευνητὰς τῆς Τέχνης καταλέγονται καὶ τὸ τοῦ Γκρέκο (Greco) ἤτοι τὸ ζήτημα τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτοῦ ἐκδηλώσεων. Πολλοὶ ἐκ τῶν διαφόρων σοφῶν ἐρευνητῶν προσεπάθησαν διὰ ποικίλων ἐξηγήσεων νὰ καθορίσωσι τὴν τεχνοτροπίαν αὐτοῦ, τὴν προέλευσιν, τὰς πιθανὰς ἐπιδράσεις, καὶ ὅ,τι ἄλλο σχετικόν. Αἱ δὲ περὶ ὀφθαλμικῶν παθήσεων καὶ τῶν τοιούτων θεωρίαι, σήμερον, ὡς εἶναι ὀρθόν, θεωροῦνται ὡς ἀφελεῖς καὶ περίεργοι. Τοὐναντίον πάντες ἐπιδιώκουσι νὰ καθορίσωσι τὴν σχέσιν τῆς τέχνης αὐτοῦ πρὸς τὴν Βυζαντινὴν καὶ εἰ δυν τὸν κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον. Ἀλλὰ πάντες σχεδὸν οἱ ξένοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ στραφῶσι πρὸς τὴν βασικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου, διότι ἐζήτησαν ταύτην μακρὰν τῆς Κρήτης. Οὔτε οἱ πιθανοὶ διδάσκαλοι αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ εἶναι εἰς αὐτοὺς γνωστοί, οὔτε τὰ πιθανὰ ἐργαστήρια, οὔτε οἱ δρόμοι οὓς ἠκολούθησεν, οὔτε τέλος ὁ τόπος ἀπὸ τὸν ὁποῖον φεύγων ἦλθεν εἰς Βενετίαν. Μόνον ἐπ' ἐσχάτων καθωρίσθη ὡς τόπος γεννήσεως αὐτοῦ τὸ Φόδελε τοῦ Ἡρακλείου, εἰς ὅ καὶ οἱ Ἱσπανοὶ ὑπὸ μεγάλην πλάτανον ἔστησαν ἀναμνηστικὴν πλάκα μετὰ τῆς μορφῆς του.

Μόνον τινὲς ἐκ τῶν ἡμετέρων φιλοτίμων ἐρευνητῶν ἀσχολούμενοι ἀπὸ χρόνου τινὸς μετ' ἀφοσιώσεως προσεπάθησαν νὰ διευκρινίσωσι τὴν ἐν Κρήτῃ ζωήν τοῦ Θεοτοκοπούλου. Αἱ προτεινόμεναι δὲ ἐπισημονικαὶ κατευθύνσεις οὖσαι εὐλογοφανεῖς δὲν δύναται νὰ ἀποκλείωσι τὰ ἐκ τῶν προτέρων. Ἡμεῖς ὅμως ἀσχοληθέντες ἴσως πλειότερον χρόνον καὶ μετὰ μείζονος ἀφοσιώσεως, ἐπισκεφθέντες δὲ καὶ πάντα τὰ μερη ἐν Κρήτῃ, ἤτοι Φόδελε, Ἅγ. Παῦλον, Μοῖρες, Κιθαρίδα, Βροντῆσι, Βαλσαμόνερο, Βορίζα, Ὁδηγήτριαν, κλπ., ἅτινα ἀποτελοῦν τὸν πιθανὸν κύκλον τῆς δράσεως αὐτοῦ ἢ τῶν σπουδῶν του, μελετήσαντες δὲ καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὴν σύγχρονον αὐτῷ τέχνην καὶ τὴν ζωὴν τοῦ μεγάλου διδασκάλου ὡς καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ, Ζακύνθῳ, Κερκύρᾳ, Βενετίᾳ Μονεμβασίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ εὑρέθημεν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀκολουθήσωμεν ἴδιον δρόμον καὶ νὰ δημιουργήσωμεν νέαν ἐπιστημονικὴν κατεύθυνσιν μὴ συμφωνοῦσαν πρὸς ἄλλας σχετικὰς ἐν σχέσει πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ Γκρέκο ἐν Κρήτῃ, ἣν ἕτεροι ἐκλεκτοὶ ἡμῶν φίλοι καὶ ἀφοσιωμένοι ἐρευνηταὶ τοποθετοῦν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἢ Ἁγ. Αἰκατερίνης τῶν Σιναϊτῶν.

Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα πορίσματα τῶν πολυετῶν ἐρευνῶν ἐκδίδομεν μετ' οὐ πολὺ εἰς ἴδιον ἔργον ἐν ᾧ διὰ μακρῶν διερευνᾶται ὁ ὅλος μαθητικὸς τοῦ Γκρέκο βίος ἐν Κρήτῃ. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὑλικοῦ ἐκείνου τὰ ὧδε ἐν βραχυτάτῳ ἐκτιθέμενα περιέχουσιν ἁπλῆν πολυετῆ εἰκόνα τῶν κατευθύνσεων ἡμῶν βασιζομένων οὐ μόνον εἰς ἀτλὰς χρονολογικὰς συμπτώσεις, ἀλλὰ καὶ εἰκονογραφικὰς συγκρίσεις καὶ παραβολάς, καὶ τεχνολογικὰς διακριβώσεις, δι' ἃς θὰ ηὐχόμεθα τὴν ἔτι μείζονα μελέτην καὶ ἐπισταμένην ἔρευναν τῶν σοφῶν ὑποβαλλομένων μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν κοπιώδη πλὴν εὐχάριστον ταύτην φροντίδα ἐν μέσῳ φαράγγων, βράχων καὶ ἐν γένει ἀγρίων τόπων.

Ἀξίζει ἀληθῶς, καὶ ἀσχέτως ἀκόμη πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ Γκρέκο, νὰ ἴδῃ τις καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν ὑπέροχον ἐκείνην φύσιν καὶ τὰς Μονὰς ἐκείνας εἰς ἃς σώζονται ἔτι τὰ λείψανα τῶν μεγάλων ἢ δὸς εἰπεῖν τῶν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐν μέσῳ χαλεπωτάτου καιροῦ πρὸς ἀνάδειξιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων.

ΔΙΑ τοῦ ἄρθρου τούτου σημαντικὴν ποιοῦμαι ἀνακοινωσιν, ἴσως τὴν σημαντικωτέραν πασῶν κατά τι τῶν θιγομένων σημείων.

—Πρὸ καιροῦ εἶχον ἐπανακάμψει ἀπὸ τὴν ὡραίαν καὶ περίεργον Μάνην διερευνῶν τινὰ τῶν μνημείων αὐτῆς ὅτε εὐκαιρίας τυχούσης μετέβην εἰς Κρήτην, Ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχον τὴν μεγίστην τῶν ἐπιθυμιῶν νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, διότι ἐγνώριζον, ὅτι ἡ Κρήτη εἶναι τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν ζωγραφιῶν. Ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ἐπέτεινον τελευταίως κατὰ τρόπον ζωηρότατον ἴδιαι ἐπιστημονικαὶ ἀπόψεις σχετιζόμεναι πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Γκρέκο.

Αἱ κατὰ τὸν τελευταῖον καιρὸν γενόμεναι ἔρευναι περὶ τοῦ Ἕλληνος τούτου, καὶ μάλιστα ἐξ Ἑλλήνων ὡς ἡ περὶ αὐτοῦ ἐργασία τοῦ κ. Ἀχ. Κύρου μὲ ὤθησε πρὸς τοῦτο. Καὶ κυρίως αἱ σκοτειναὶ ἀκόμη καὶ ἀκαθόριστοι γνώσεις ἡμῶν περὶ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ Ἐπεθύμουν καθ' οἷον δήποτε τρόπον νὰ διακριβώσω τὸν τόπον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ. Τὴν δὲ ἐπιθυμίαν ταύτην ἔτι μᾶλλον ἐνεδυνάμωνε καὶ ἐπέτεινεν αἱ κατὰ συγκυρίαν ἴσως νεώτεραι μου ἔρευναι καὶ προσπάθειαι, ὡς καί τινες κατευθύνσεις καὶ προσανατολισμοί, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ὁλοένα ἐνισχυομένη γνώμη μου περὶ τῆς σχέσεως τοῦ περιφήμου Δαμασκηνοῦ καὶ Γκρέκο.

Καὶ ὅ,τι παράδοξον ἡ συνεχῶς παρεμβαλλομένη εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην φυσιογνωμία τοῦ Ἀγγέλου, ἑτέρου μεγίστου πλὴν ἀγνώστου ζωγράφου θεωρουμένου ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὡς μεγίστου παράγοντος, τοὐλάχιστον ὑπ' ἐμοῦ, μὲ ὤθησεν πλειότερον πρὸς διακριβῶσιν πάντων τούτων κατὰ τρόπον τινὰ ὑποφητικόν,

Θὰ ἐνθυμοῦντσι ἴσως τινὲς ἐξ ὑμῶν τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀγγέλου τούτου ζωγράφου ἀπὸ τὴν ἔρευνάν μου περὶ τῶν ἐν Νάξῳ ναῶν.

Ὁ Ἄγγελος οὗτος εὑρισκόμενος ἤδη ἐγγύτερον πρὸς τὴν θέσιν τῶν προβληματῶν μοι ἐγένετο προσφιλής. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ ἐν Νάξῳ περίλαμπροι οὖσαι, θεωρηθεῖσαι δὲ ἐν ἀρχῇ ἔτι παλαιότεραι ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὸ ἄρρον τῆς τέχνης ὁμοίως ἤδη εὑρίσκοντο καὶ ἐν Κρήτῃ, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ Βαλσαμόνερον, θεωρούμενον ὡς καὶ ἐκ παραδόσεως ἐφέρετο ὅτι ἐργαστήριον ζωγραφικῆς μετὰ τοῦ ἐγγὺς Βροντησίου θεωρουμένου κατὰ φήμην ὡς ἐργαστηρίου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ἀλλ' αἱ περίεργοι αὗται ἐνασχολήσεις ἐγένοντο ἔτι μᾶλλον ἔντονοι ἀπὸ τὴν συνδρομὴν τῆς τύχης. Αἱ κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν δι' ὑπηρεσίαν διαδοχικαί μου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μεταβάσεις εἴς τε τὴν Βενετίαν καὶ τὴν Κέρκυραν κατέστησαν τὸ ζήτημα ἔτι σημαντικόν. Διότι αἱ αὐτόθι καὶ ἰδίᾳ ἐν Κερκύρᾳ ὑπάρχουσαι εἰκόνες τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ μάλιστα τῆς πρωϊμοτάτης αὐτοῦ ἐποχῆς. ὡς καὶ εἰκόνες τινες τοῦ Ἀγγέλου τὸ μὲν ἔχουσαι σχέσεις πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὸ δὲ ἀναφερόμεναι εἰς ἁγίους οὐ μόνον προσφιλεῖς τῷ Ἀγγέλῳ, οἷον ὁ Θεόδωρος ὁ Τήρων, ἀλλὰ καὶ ἐνδεικτικαὶ τῆς προελεύσεως ὡς ὁ Φανούριος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἐτιμᾶτο ἡ μονὴ Βαλσαμονὲ ἡ θεωρουμένη ὡς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Ἀγγέλου τί ἄλλο ἐσήμαινον, ἢ ὅτι μεταξὺ τῶν δύο τούτων κορυφαίων ζωγράφων ὑπῆρχεν δεσμός τις, ἄγνωστον ἀκόμη ποῖος. Καὶ αἱ μὲν χρονολογίαι σχεδὸν ἐπεβεβαίουν τοῦτο, αἱ δὲ εἰκόνες ἀμφοτέρων ἐπεκύρουν τὴν ὑπόθεσιν. Ἔδει λοιπὸν νὰ διακριβωθῇ τὸ μὲν ἡ προθύστερος σχέσις μεταξὺ τούτων, τὸ δὲ ἡ σχέσις τούτων πρὸς τὸν Γκρέκο, τὸ δὲ ἡ ἐπὶ τούτῳ ἔρευνα τῶν ἐν Κρήτῃ ἐργαστηρίων αὐτῶν, ὅπερ καὶ ἔπραξα.

Ἀλλὰ προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῶν ἐργαστηρίων τῶν δύο τούτων ζωγράφων ἐν Κρήτῃ ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο σκόπιμον, ὅπως εὐρύτερον διερευνῶν τὴν ὑπόθεσιν περιλάβω καὶ τὰ λοιπὰ ἐργαστήρια ζωγραφικῆς ἤτοι τῶν Μετεώρων, τῆς Μήλου καὶ εἴ τι ἄλλο.

Ἀλλ' ἐν τῇ εὐρυτέρα πάλιν ἐπιθυμίᾳ νὰ ὁλοκληρώσω τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην περὶ τῶν καλλιτεχνικῶν ἐργαστηρίων γενικῶς συμπεριέλαβα πάντα τὰ ἐργαστήρια ποικίλου καλλιτεχνικοῦ περιεχομένου, ἤτοι ζωγραφικά, γλυπτικά, ξυλογλυφικά, Μωσαϊκῶν, Κεραμουργίας. μεταξουργίας, κεντημάτων καὶ συντηρήσεως. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾶ τὰ ζωγραφικὰ τέσσαρα ἐκ τῶν γνωστῶν εἶναι τὰ σπουδαιότερα 1) τὸ τοῦ Βαρλαάμ, τῶν Μετεώρων ἀνῆκον εἰς τὸν περίφημον Θεοφάνην τὸν Κρήτα β) τὸ τῆς Μήλου ἀνῆκον εἰς τὸ γένος τῶν Σκορδιλλῶν γ) τὸ τοῦ Βαλσαμονεροῦ ἐν Κρήτῃ ἐξ οὗ προῆλθεν ὁ Ἄγγελος καὶ δ) τὸ τοῦ Βροντησίου ὁμοίως ἀπὸ τὸ ὁποῖον προῆλθεν καὶ ἔμεινε ἐν γήρατι ὁ Δαμασκηνός, Ἀλλὰ τὸ παλαιότερον πάντων εἶναι τὸ τῆς Νέας Ἀγχιάλου, περίφημον διὰ τὰ Μωσαϊκά του.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰ ἄλλα, περὶ αὐτῶν κατωτέρω ὁ λόγος.

Καὶ ἤδη ἀρχίζω ἀπὸ τὸ ἔτι παλαιότερον πάντων γενικῶς τὸ τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὸν Γρηγορόβιον εὐθὺς μετὰ τὴν μετατροπὴν τῶν ναῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ δὴ τοῦ Παρθενῶνος, ἡ ὁποία ἐπετελέσθη μετὰ φροντίδος ἱκανῆς, μόνον ἡ ἐκκλησία ἠδύνατο ν' ἀπασχολῇ τεχνίτας. Οἱ τεχνῖται οὗτοι ὑπηρέτουν τὴν ἐκκλησίαν, δι' ἣν ἐλειτούργει ἐνταῦθα ἐργαστήριον ζωγράφων γλυπτῶν καὶ ψηφοθετῶν, ὧν τὰ ἔργα διέσωζον τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχαίων. Ὁ δὲ τελευταῖος ὀνομαστὸς ἐκ τῶν ζωγράφων ἦτο ὁ Βυθινὸς Ἱλάριος φοιτεθεὶς ἐπὶ Γότθων κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἀλαρίχου.

Ὅτι δὲ ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Γρηγοροβίου φαίνεται ἀληθὴς μαρτυροῦ καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως ἐνταῦθα καὶ βραδύτερον ἑτέρου ἐργαστηρίου Μωσαϊκῶν καὶ Γλυπτικῆς ὡς ἀναφέρουν καὶ ὁ Μιλλὲ καὶ ὁ Στρυγκόφσκυ. Φαίνεται δέ ὅτι τὸ παλαιότατον πάντων τούτων ἐργαστήριον τῶν Ἀθηνῶν εἶχε καὶ ἕτερον σκοπὸν νὰ συντηρῇ καὶ τὰς παρουσιαζομένας ἑκάστοτε βλάβας τοῦ χριστιανικοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν ἄλλων ναῶν. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον πάντων τῶν ἀρχαίων ἐργαστηρίων ἦτο τὸ τῆς Ἀγχιάλου ἐγγὺς τοῦ Ἀλμυροῦ τὸ περιλαμβάνον πλήρες σύστημα παραγωγῆς Μωσαϊκῶν δαπέδων καὶ τοίχου, καὶ γενικώτερον ὁλόκληρον συγκρότημα ποικίλων τεχνιτῶν συσωρευθέντων ἐνταῦθα, καὶ ποικίλων ἐργαστηρίων.

Ἐν τῇ νῦν Ἀγχιάλῳ ἔνθα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχεν ἡ ἐνδοξωτάτη πόλις τῶν Θεσσαλιωτικῶν Θηβῶν ἡ ἐν ἐπιγραφῇ καλουμένη «Λαμπροτάτη», ἣν τὸ πρῶτον ἀπεκάλυψεν ὁ Ν. Ι. Γιαννόπουλος (1910) καὶ ἠρεύνησεν ἔτι ἀκόμη ἐπισταμένως μεταγενέστερον ὁ κ. Γ. Σωτηρίου ὑπῆρχον οὐ μόνον μεγάλοι καὶ ὀνομαστοὶ λαοὶ ἀλλὰ καὶ ἐργαστήρια, τὰ ἑξῆς:

α) Μαρμάρων καὶ γλυπτῶν ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ μαρμάρου. Τὴν ὕπαρξιν τῶν Λατομείων τοῦ φαιοῦ τούτου μαρμάρου διεπίστωσαν καὶ ἀρκιτέκτονές τινες. Τὸ ἐργαστήριον τοῦτο ὑπῆρξεν σημαντικώτατον καὶ λίαν πρωτότυπον. Ἡ δὲ σχεδίασις τῶν μαρμάρων τούτων ὑπῆρξεν μεγάλης ἀληθῶς σημασίας. Ἡ δὲ τέχνη αὐτῶν ἦτο τόσον μεγάλη καὶ λαμπρὰ ἀπὸ ἀπόψεως ἐμφανίσεως ὥστε δύναται νὰ θεωρῆται ἐκ τῶν καλλίστων.

β) Ὁμοίως ἐνταῦθα ὑπῆρξε καὶ ἐργαστήριον κεράμων ἀξιολογώτατον μὲ ἔκτυπον τὴν σφραγῖδα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῶν κεράμων διὰ κεφαλαίων γραμμάτων μετὰ συγκοπῆς δηλούσης τὴν ἐκκλησίαν τῶν Θηβῶν.

Τοιαῦτα ἐργαστήρια ὡς εἶναι γνωστὸν φέροντα τὴν σφραγῖδα τῶν κατὰ τόπον ἐκκλησιῶν ὑπῆρχον μόνον εἰς μεγάλας ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ

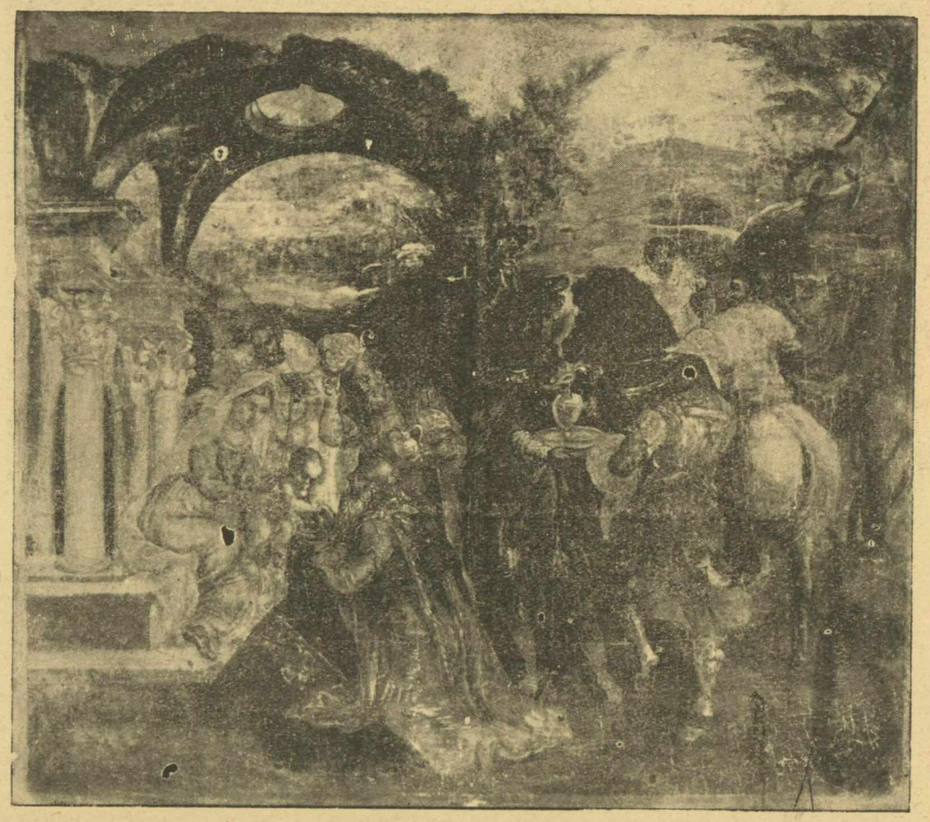

Πρώϊμον ἔργον τοῦ Greco, μιμουμένου τὴν τέχνην τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Λαμπροτάτη εἰκὼν τοῦ Μιχ. Δαμασκηνοῦ (1570) εὑρισκομένη ἐν Κρήτῃ, τὴν ὁποίαν ἐμιμήθη ὁ Greco.

δὲ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως εἰδικῶν κεραμουργῶν καὶ κεραμοποιῶν ἐν Ἑλλάδι, δὲν εἶναι μοναδικὸν ἀλλὰ τουναντίον ἐπιμαρτυροῦ περὶ τῆς αὐξούσης ἐνταῦθα τοιαύτης τέχνης.

Ὁ Μιλλὲ εἰς τὸ περίφημον αὐτοῦ βιβλίον ἡ «Ἑλλαδικὴ σχολὴ» (Ecole Grece) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος περὶ τὸ 765 θέλων νὰ διορθώσῃ τὰ τείχη τοῦ Οὐάλεντος, ἐκάλεσεν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, εἰδικοὺς τεχνίτας οἰκοδόμους χριστούς, ὁ πέρας κλπ, Ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος εἰδικῶς ἐκάλεσεν πεντακοσίους κεραμοποιοὺς καὶ διακοσίους ὀστρακαρίους. Τὸ γεγονὸς τοῦτο καταδεικνύει τὴν μεγάλην εἰδικότητα τῶν Ἑλλαδιτῶν εἰς τὴν ἐργαστηριακὴν τέχνην τῶν κεράμων, πλίνθων κλπ

Ἐνταῦθα δὲ ἐν Ἀγχιάλῳ ἐκτὸς τῶν οἰκοδομικῶν πλίνθων μὲ τὴν σφραγῖδα τῆς «Ἐκκλησίας Θηβῶν» εὑρέθησαν καὶ μέγιστοι κέραμοι χρήσεως ποικίλης εἴτε στεγάσεως, εἴτε ταφικῆς μὲ ἐγχάρακτον τὸ γράμμα Φ (κεφαλαῖον). Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν κεραμουργικῶν τούτων ἐργαστηρίων ὑπῆρχε καὶ ἐργαστήριον ἕτερον μαρμαρίνων πλακῶν ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ μαρμάρου ἐκ τῶν αὐτόθι λατομείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προήρχοτο οἱ μαρμάρινοι κυβόλιθοι.

Ἐπὶ τῶν κύβων τούτων οἱ τοῦ ἐργαστηρίου χαράσσουν ὡς σῆμα αὐτοῦ τὰ γράμματα ΑΤΝΒ, ἅτινα ἐδήλουν ὑπὸ τύπον σφραγῖδος τὴν προέλευσιν καὶ τὸ ἐργαστήριον. Οἱ κῦβοι οὗτοι μεγέθους σημερινοῦ πλιν

θίου ὀπτοῦ ἔφερον εἰς μὲν τὸ πρόσθιον μέρος τρεῖς ἐπιμήκεις ὀπὰς χρησίμους διὰ τὴν δόμησιν εἰς δὲ τὴν ἄλλην τὴν σφραγῖδα ἐγχάρακτον.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον πάντων ἦτο τὸ περίφημον ἐργαστήριον τῶν μωσαϊκῶν. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν οὐ μόνον ὁ κλίβανος εἰς παράρτημα τῆς μεγίστης Βασιλικῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑλικὰ καὶ τἄλλα ἐργαλεῖα, ἤτοι ὁ κοσκινιστήρ, ὁ νιπτήρ, ὁ πλακοῦς ἢ οἱ πλακοῦντες καὶ ἡ κόνις.

Τὴν ἱστορίαν τῶν ἐργαστηρίων τούτων συνοψίζω εἰς τὰ ἑξῆς:

Πρὸ ἑπτὰ περίπου ἐτῶν εὑρισκόμενος εἰς Ἁλμυρόν, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ κ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπεσκέφθην καὶ τὸ αὐτόθι Μουσεῖον ἔνθα ὑπῆρχον πλεῖστα ὅσα ἀντικείμενα τῇ φροντίδι τῆς Ἑταιρείας τῆς Φιλαρχαίου Ὄθρυος. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προσήλκυσε τὴν προσοχήν μου περίεργον ἀγγεῖον λίθινον ἱκανοῦ μεγέθους ἐν σχήματι λεκάνης ὅπερ κατὰ τὸν πυθμένα αὐτοῦ ἔφερε ὀπὰς πολλὰς κανονικῶς μᾶλλον τεταγμένας διαφόρου μεγέθους. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶχε μετενεχθῇ ἐκεῖ ἐξ Ἀγχιάλου, πρωτοῦ ἀκόμη ἔλθουν εἰς φῶς ἄλλα παραπλήσια ὑλικά. Τὴν χρῆσιν τοῦ ἀγγείου τούτου ὡς καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ πάντες σχεδὸν ἠγνόουν. Τότε διὰ πρώτην φορὰν ἐξέφερα μετά τινος δισταγμοῦ εἰς τὸν κ. Γιαννόπουλον τὴν γνώμην, ὅτι πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ κοσκινιστῆρος τινὸς Μωσαϊκῶν. Ὅτι δὲ βραδύτερον ἀνευρέθησαν καὶ ψηφῖδες, ὡς καὶ πλάκες, καὶ κόνις ἀκόμη ἡ γνώμη μου αὕτη ἠδύνατο νὰ θεωρῆται ἔτι μᾶλλον ἀληθής. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ κύκλον τῶν ἐργαλείων ἐργαστηρίων Μωσαϊκῶν κατέταξα μετὰ μικρὸν καὶ τὴν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀγχιάλου μεγάλην λεκάνην ἐκ μαρμάρου μετὰ πλατεῶν χειλέων καὶ οὐλακος βαθείας ἐγκεχαραγμένης ἐπὶ τῶν χειλέων ἄνω τοῦ ἀγγείου, ἥτις αὖλαξ ἀπέληγε εἰς ἔξοδον ἀνὰ διαστήματα ἐπὶ τῶν χειλέων. Προφανῶς ἐπρόκειτο περὶ ὀργάνου χρησιμεύοντος δι' ἔκχυσιν ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐτίθετο εἰς τὴν λεκάνην ταύτην. Ἀλλὰ διὰ τίνα σκοπόν; Θὰ ἦτο ουνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπρόκειτο ἢ περὶ λεκάνης τινὸς πρὸς ἀνιασμὸν ὕδατος, ἢ πλυντηρίου ψηφίδων.

Προέκρινα τὴν δευτέραν χρῆσιν. Πάντα λοιπὸν ἐπέτεινον τὴν γνώμην, ὅτι ἐνταῦθα ἔδει νὰ ὑπάρχῃ σημαντικὸν ἐργαστήριον ψηφίδων. Καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τέλος κατέστησε βεβαίαν ἡ εὕρεσις ἐνταῦθα παρὰ τὴν μεγάλην Βασιλικὴν ἡ εὕρεσις κλιβάνου ψηφίδων.

Ὁ κλίβανος οὗτος ἡμικυκλικὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ διπλῆν σειρὰν ἐδάφους καὶ ἐφράσσετο κατὰ τὸν χρόνον τῆς θερμάνσεως διὰ φράγματος. Εἰς τὸ ἄνω ἔδαφος κατὰ τὸ μέσον ἐτίθετο ἡ ἐγχώριος κόνις καὶ κάτωθεν ἡ θερμαντικὴ ὕλη τῶν ἀνθράκων. Ἡ κόνις τηκομένη μετεβάλλετο εἰς ἐγχρωμον πλακοῦντα πάχους 10–12 χιλ. ὁ ὁποῖος μικρὸν πρὸ τῆς πτήσεως ξηράνσεως αὐτοῦ δι' ὀξειδοργάνου ἐχαράσσετο ἠδιαγωνίως ἢ κυκλικῶς ἢ ἐπαλλήλως οὕτως ὥστε ν' ἀποτελεσθῶσιν σειραὶ αὐλάκων εἰς τὸν πλακοῦντα. Οὗτος μετὰ τὴν ξήρανσιν πληττόμενος διὰ ὀργάνου τινὸς βαρέως ἐθραύετο εἰς μικρά, κανονικὰ τὸ πλεῖστον τεμάχια ἅτινα ἠκολούθουν τὴν χάραξιν τῶν αὐλάκων. Τοιοῦτοι ἔγχρωμοι πλακοῦντες περισωθέντες εὑρίσκονται ἐν τῷ μουσείῳ Ἀγχιάλου. Ἡ δὲ κόνις ἡ ἔγχρωμος ἀπετελεῖτο ἀπὸ λιοτριβαυμένους κροκκολίθους (στουρνάρι) ἐν οἷς ὑπῆρχεν ἔνδον πυριτικὸν ὀξύ. Ἡ δὲ τῆξις τῆς ἐξ αὐτῶν κόνεως συντελουμένη διὰ ξυλανθράκων μέχρι βαθμῶν 1500–1800 βαθμῶν ἦτο μᾶλλον εὐχερής, καθ' ὅσον οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἀναπτύξωσι θερμότητα πολλῷ μεγαλυτέρων τοῦ ὡς ἄνω βαθμοῦ.

Ἡ πλήρης λοιπὸν ἐνταῦθα σειρὰ ὑλικῶν καὶ πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν παρασκευὴν καὶ κατεργασίαν τῶν Μωσαϊκῶν καθίστα οὐ μόνον βεβαίαν τὴν ἐξενεχθεῖσαν γνώμην περὶ τῆς τυχὸν χρήσεως τῶν διαφόρων ἀγγείων, ἀλλ' ἀνεδείκνυε καὶ τὸ ἐργαστήριον τοῦτο, ὡς τὸ κάλλιστον πάντων.

Σημειωτέον δέ ὅτι ἐργαστήριον Μωσαϊκῶν τόσον πλῆρες οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἀπαντᾷ. Μόνον γνωρίζομεν ἐκ τῆς γνώμης τῶν σοφῶν, ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ΙΑ αἰῶνα ὅτι κατεσκευάζετο τὰ Μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου ὅτι καὶ ἐνταῦθα συνεπτύχθη ἴδιον ἐργαστήριον μωσαϊκῶν κατασκευαζομένων ἐξ ἐγχωρίων ὑλικῶν φαιοῦ ἢ λευκοῦ μαρμάρου ψηφίδων ἐκ λίθων τοῦ κεραμεικοῦ κ.τ.τ. Ὁμοίως τοιαῦτα ἐργαστήρια φαίνεται ὅτι ἐδημιουργήθησαν καὶ ἐν Φωκίδι. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ τὸν ἑκτὸς τῶν ἐργαστηρίων τῶν Μωσαϊκῶν διάσημον ἀτέβη καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ πλουσιώτατον ἐργαστήριον τῆς περιλαλήτου Δανιλίδος, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργήσει μέγα ἐργοστάσιον ὑφασμάτων μεταξωτῶν κλπ.

Αἱ Πάτραι κατὰ τὴν Θ' ἑκ. ἀπέβησαν μέγα κέντρον βιομηχανικόν, ὅπως ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Θῆβαι. Ἐνταῦθα κατεσκευάζοντο οὐ μόνον τάπητες πολυτελεῖς, ἀλλὰ καὶ μεταξωτὰ καὶ λινοῦφάσματα, ὡς καὶ πορφυρᾶ θαυμάσια διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν καλαισθησίαν. Τὴν δὲ ὅλην ταύτην ἐργαστηριακὴν συγκρότησιν ἐδημιούργησεν ἡ περίφημος Δανιηλὶς πλουσιωτάτη, ἥτις διὰ τοῦ πολλοῦ πλούτου της κατέστησε τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν ἀληθινὴν μεγαλούπολιν.

Χιλιάδες ἐργατῶν ἐργάζονται πλησίον αὐτῆς ἡ δὲ φήμη αὐτῆς ἐθάμβωσε καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν. Ὀνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ συζύγου της Δανιὴλ θανόντος καὶ ἀφήσαντος αὐτῇ μεγίστην περιουσίαν, καὶ ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐργοστάσια. Πολλαὶ ἱστορίαι φέρονται περὶ αὐτῆς καὶ τῶν ὀνομαστῶν ὁλοσυρικῶν ὑφασμάτων. Ἀλλ' ἡ παραδοξωτέρα τῶν ἱστοριῶν περὶ αὐτῆς εἶναι ἡ τῆς σχέσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ Βασιλείου τοῦ Α', τοῦ Μακεδόνος.

Ἀντάξια δὲ τῶν ἐργαστηρίων τῶν Πατρῶν ἦσαν καὶ τὰ ἐργαστήρια τῆς Κορίνθου ἰδίᾳ ἔνθα ἡ πορφυρικὴ ἦτο ἐν μεγίστῃ ἀκμῇ.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν μεταξουργείων τούτων ἐν Ἑλλάδι ἤκμασαν καὶ περίφημα ἐργαστήρια Γλυπτῶν.

Περὶ τῶν ἐργαστηρίων τούτων ἀναφέρουν λεπτομερῶς ὁ περίφημος Στρυγκόβσκυ, ὁ ἀείμνηστος Λάμπρος καὶ ἄλλοι. Τῶν γλυπτικῶν τούτων ἐργαστηρίων, ὧν δείγματα ἄφθονα εὑρίσκομεν κατὰ τὸν Ι–ΙΑ αἰῶνα καὶ ἐν Εὐβοίᾳ Βοιωτίᾳ καὶ Μάνῃ καὶ Κορινθίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὡς κοιτίδα θεωροῦν τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν ἀκμαιότατον καλλιτεχνικὸν κέντρον. Μάλιστα ὁ πολὺς Στρυγκόβσκυ φέρει τοῦτο ὡς δεῖγμα τοῦ ἀκμαίου ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν μωρῶν δοξασιῶν τοῦ Φαλμεράϊερ. Ὁ Ὅσιος Λουκᾶς ἐν Εὐβοίᾳ ὁ ὅμοιος ἐν Φωκίδι τὸ Τεμενὸν τῆς Κορίνθου, τὸ Δαφνί, οἱ ναοὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, ὅλοι εἶναι πλήρεις τῶν τοιούτων θαυμασίων γλυπτῶν τῶν ἀθηναϊκῶν ἐργαστηρίων.

Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δημιουργεῖται νέα ἄνθησις καὶ ἀναφαίνονται ζωγραφικὰ ποικίλα ἐργαστήρια ἅτινα καὶ λαμβάνουν δύο κυρίας μορφάς, αἵτινες ὠνομάσθησαν Σχολαί. Ἤτοι ἡ Μακεδονικὴ καὶ ἡ Κρητική. Οὕτω δημιουργεῖται μεγίστη ἄνθησις καὶ πολλὰ ἐν Ἑλλάδι ἐργαστήρια ὧν δείγματά των αἱ ἄφθοναι τοιχογραφίαι ἐν Μεγαρικῇ, Κορινθίᾳ, Μάνῃ, Νάξῳ, Κρήτῃ Εὐβοίᾳ κ.λ.π.

Καὶ μόνον ἡ ἔρευνα τῶν ἐργαστηρίων τούτων θὰ ἀπῄτει πολὺν χρόνον, καὶ ἐπισταμένην συσχέτισιν τῶν κινῶν γνωρισμάτων των, ἅτινα εἶναι ἀξιόλογα.

Ἀπόδειξις: ἡ κοινὴ χρῆσις κοσμημάτων κυκλικῶν ἐν Μεγαρικῇ, Μάνῃ, Μονεμβασίᾳ, ἡ χρῆσις ὡρισμένων κλιμάκων, σχεδίων κατατάξεων ἐν τῷ ναῷ ἀσχέτως πρὸς τὰς ἐν Μακεδονίᾳ κρατούσας μεθόδους.

Λόγου δὲ γενομένου περὶ Μακεδονίας δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῶν οὐτόθι καὶ ἐν Μοναῖς παρασκευαζομένων περιτέχνων ἐκκλησιαστικῶν κειμηλίων, οἷον ἐπιμανικίων, περιτραχηλίων ἐπιγονατίων, ἀντιμηνσίων καὶ πρὸ παντὸς ὡραιοτάτων ἐπιτραφίων, ὧν ἄριστον δεῖγμα πρόκειται ἡμῖν ὁ ὁνομαστὸς τοιοῦτος ἐπιτάφιος τοῦ Βυζ. Μουσείου προερχόμενος ἀπὸ Θεσσαλονίκην καὶ προφανῶς ἐξ ἐργαστηρίου ἐν Μονῇ.

Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν τέλος καὶ τὰ ἐργαστήρια Ξυλογλυφίας, τὰ ὁποῖα ἠσχολοῦντο μὲ τὴν δημιουργίαν ξυλογλύπτων ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων οἷοι σταυρῶν, ἐγκολπίων, ληψανοθηκῶν καὶ ἄλλων ἐκ πίξου καὶ ἄλλων ξυλίνων ὑλικῶν. Ταῦτα βεβαίως κατεσκευάζοντο ἐν Μοναῖς καὶ ἐν ἄλλοις ἀσκητηρίοις. Ἀλλὰ νὸ κυριώτερον προϊὸν τῶν ξυλογλυπτικῶν ἐργαστηρίων ἦσαν τὰ ξυλόγλυπτα Τέμπλα ἀρξάμενα κυρίως ἀπὸ τοῦ ΙΕ αἰῶνος νὰ ἀντικαθιστοῦν τὰ μαρμάρινα.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ξυλογλυφίας τὰ ξυλόγλυπτα τέμπλα κατέχουν τὴν μεγαλυτέραν θέσιν καὶ ἀποτελοῦν τὸ πλεῖστον τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Κυρίως ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐργοστηρίων τούτων πίπτει εἰς τὴν Μεταβυζαντινὴν ἐποχήν, οἱ δὲ τεχνικαὶ αὐτῶν ἐκφάνσεις ἀποτελοῦν στοιχεῖον Μετοβυζαντινόν.

Πάντως εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι καθ' ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν καὶ ἰδίᾳ ἐν Κρήτῃ, Αἰγαίῳ, Ἠπείρῳ καὶ Ἀθωνικαὶ νήσαις ἐδημιουργήθησαν θαυμάσια ξυλογλυπτικὰ

Θαυμασία εἰκὼν τῆς «Γλυκοφιλούσης» τοῦ μεγάλου ζωγράφου Ἀγγέλου (ΙΣΤ' αἰῶν) διδασκάλου τοῦ Δομασκηνοῦ.

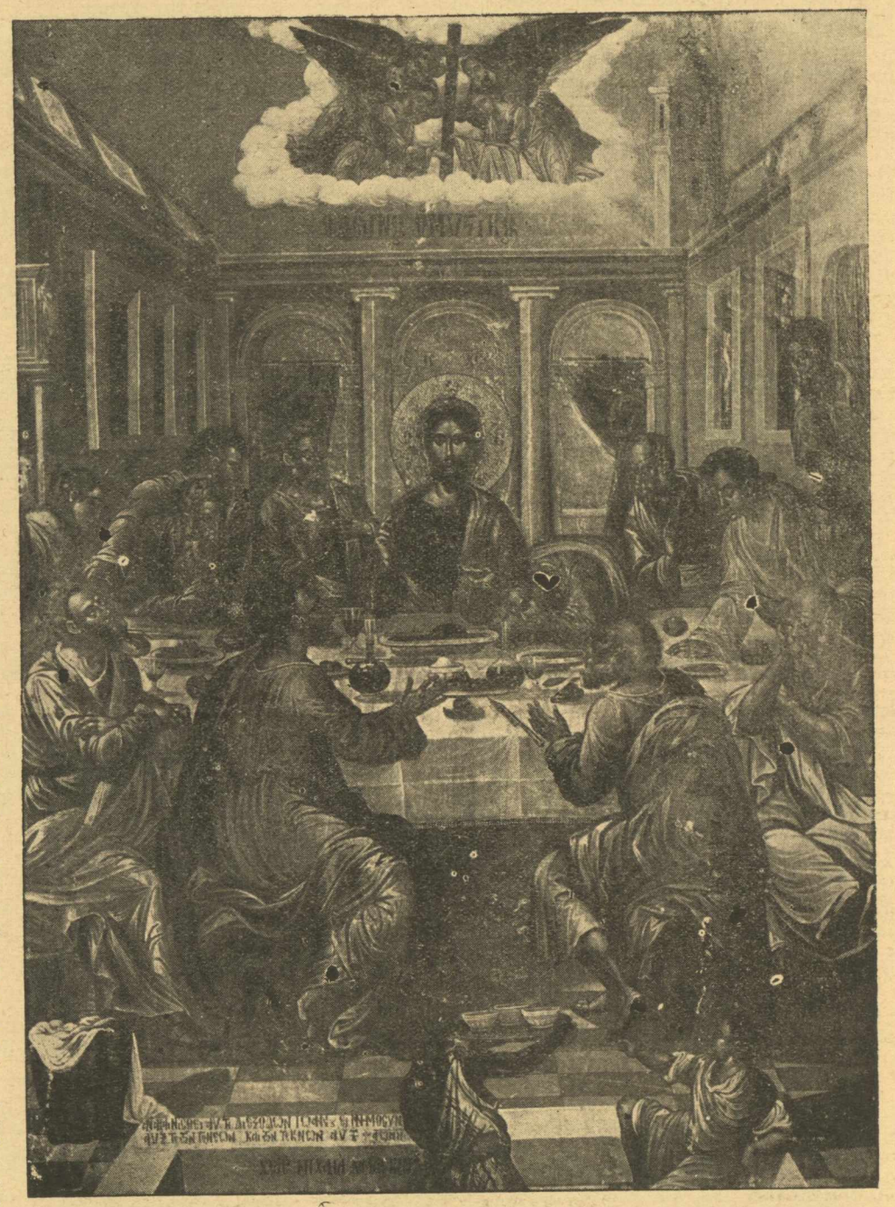

Ὁ περίφημος «Μυστικὸς Δεῖπνος» τοῦ Δαμασκηνοῦ (1570), ἀρχὴ τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Γκρέκο.

ἐργαστήρια, ὧν τινα θὰ μνημονεύσωμεν τινὰ κατωτέρω. Ἀλλ' ἰδιαιτέρως τὸ Βαλσσμόνερον, ἡ Μῆλος, ἡ Μύκονος, τὰ Ἰωάννινα, ἡ Ζάκυνθος καί τινα ἄλλα μέρη ἀπετέλεσαν τόπους ἐξεχούσης ξυλογλυφίας. Ὡς δὲ εἶναι γνωστὸν ἐν μὲν τῇ Ζακύνθῳ μέγας ζωγράφος καὶ ξυλογλύφος ὑπῆρξεν ὁ πολὺς Ἡλίας Μόσχος ὁ ὡραιοπαθέστερος τῶν Βυζοντινῶν ζωγράφων, ἐν δέ τῇ Παλαιοχώρᾳ τῆς Μήλου ὁ τοῦ Αἰγαίου καλλιτεχνικὸς δυνάστης Ἐμμ. Σκορδύλης ὁ πληρώσσς ἅπαν τὸ Αἰγαῖον ὡραιοτάτων Βυζ ν ινῶν εἰκόνων καὶ τέμπλων ἀπὸ Σκύρου μέχρι Μήλου, Σίφνου καὶ Κιμώλου.

Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ἐν Νάξῳ κυρίως θαυμάζομεν ὡς καὶ ἐν Μετεώροις, Σίφνῳ καὶ ἐνιαχοῦ τοῦ Ἄθω παλαιότατα λείψανα τεμπλέων τοῦ 15 αἰῶνος, ὧν ἡ ἀτλὴ καὶ περίτεχνος σύνθεσις εἶναι ὄντως θαυμαστή. Εἰς τὸ ξυλογλυπτικὰ ταῦτα κειμήλια δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὡς δείγματα συ θετότερα οὐ μόνον μεταγενέστερα τινὰ ἐν Ἠπείρῳ κυρίως, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀνομαστὸν τῆς Τουρλιανῆς ἐν Μυκόνῳ, καὶ τὸ ἄνευ ἑτέρου μονοδικὸν ἐν διαλύσει ἀτυχῶς τοῦ Βαλσαμονεροῦ Κρήτης. Ἀλλὰ περὶ τεμπλέων γενικῶς ἐπιφυλάσσω ἴδιον λόγον μετὰ πολλῶν εἰκόνων.

Καὶ ἤδη ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἀπασχολήσω ὑμᾶς μὲ τὰ σημαντικώτερα τῶν ἐργαστηρίων ἤτοι τὰ Τρία ζωγραφικά, ἤτοι τῆς Μήλου, καὶ πρὸ παντὸς τοῦ Βαρλαάμ, καὶ τοῦ Βολσαμονεροῦ—Βροντισίου καὶ μάλιστα ἐν σχέσει πρὸς τὸν Greco.

Ἂς ἀρχίσω ἀπὸ τὸ πρῶτον.

Ἐν Μήλῳ ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων, ὡς γνωστόν, ἦτο ἀκμαία ἡ Χρ)κὴ Τέχνη, διότι ἐντοῦθα διετηρήθησαν καὶ Κατακόμβαι καὶ Βαπτιστήρια καὶ παλαιαὶ ἐκκλησίαι καὶ ἀκόμη ἐν θέσει «Κῆποι» τὸ παλαιότερον τῶν πρωτότυπων τοῦ συνθέτου ναοῦ τοῦ τύπου τοῦ Δαφίου, τοῦ Νικοδήμου τῆς Ν. Μονῆς, τῆς Ἁγ. Σοφίας, τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου ἐν Μιστρῷ κλπ.

Ἔχουσα δὲ ἔξοχον λιμένα καὶ Κάστρον περίφημον ὡς καὶ πλοηγοὺς θαυμασίους, οὖσα δὲ ἐν μέσῳ τοῦ Θαλασσίου δρόμου τῆς Μεσογείου εἶχεν ἀποβῆ σημαντικὸν κέντρον ἐπὶ μακρόν. Αἱ δὲ μεγάλαι καταστροφαὶ τῆς μεγαλονήσου Κρήτης καὶ αἱ ἐκεῖθεν ἀναχωρήσεις πολλῶν Κρητῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπλήρουν καὶ τὴν Μῆλον φυγάδων Κρητῶν κομιζόντων αὐτόθι πολυτίμους εἰκόνας.

Ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὸν ΙΣΤ αἰῶνα ἀρχόμενοι, μετὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βαρβαράσσ, ὅτε ἐξέλιπεν ὁ τρόμος καὶ τὸ μῖσος τῶν καθολικῶν δυναστῶν ἡ Μῆλος ἀπέβη σπουδαῖον κέντρον τέχνης ἐκκλησιαστικῆς. Περὶ τὸ 1605—1610 περίπου ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ ἐκ περιφανοῦς Κρητικοῦ γένους περιφανὴς ζωγράφος, ὁ Ἐμμ. Σκορδύλης προερχόμενος πιθανώτατα ἀπὸ τὸ Σιναϊτικὸν κέντρον τοῦ Ἡρακλείου καὶ κατέμεινεν ἐνταῦθα ἄγων ὡς βοηθὸν καὶ τὸν υἱὸν Ἀντώνιον γενόμενον μεθ' ὕστερον διάδοχον αὐτοῦ.

Ὁ Ἐμμ. οὗτος καταμείνας εἰς Παλαιοχώραν Μήλου καὶ ἐγκαταστήσας αὐτόθι μέγα ἐργαστήριον ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς διήπλωσεν τὴν τέχνην αὐτοῦ καθ' ἅπαν τὸ Ν. Αἰγαῖον, Κέαν, Κύθνον, Σέριφον, Φολέγανδρον καὶ πρὸ παντὸς Σίφνον, Κίμωλον καὶ Μῆλον δημιουργήσας ἀφθονίαν εἰκόνων καλλίστων καὶ τέμπλων ἀξιολογωτάτων ἀπὸ τοῦ 1611—μέχρι τοῦ 1650. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ θαυμάζονται διὰ τὸ πολυσύνθετον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν εὑρέσεων εἶναι δὲ μετὰ λεπτότητος εἰργασμέναι. Ὡς διάδοχον αὐτοῦ δοκιμώτατον ἀφῆκεν οὐ μόνον τὸν Ἀντώνιον υἱὸν αὐτοῦ κάλλιστον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ζωγράφους ὡς τὸν Ἀλισάφην ἐξ ἐπιφανοῦς γένους καὶ ἄλλους. Γενικῶς ἀπὸ τοῦ 1610 μέχρι τοῦ 1745, ἤτοι ἐπὶ ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ἔτη τὸ ἐργαστήριον τοῦτο ἀφῆκεν ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἑκατοντάδας ὡραίων εἰκόνων ἐκ τῶν ὁποίων θαυμάζεται ὁ ὡραιότατος τύπος τῆς Θ Κ Θεοσκεπάστου.

Τόση ἦτο ἡ εὐσυνειδησία τοῦ Σκορδύλλη, ὥστε πολλάκις μὴ ἔχων κατάλληλον ξύλινον ὑλικὸν ἐκ δρυὸς ἢ καστανέας, νὰ κατασκευάσῃ τὰ ξύλα τῶν εἰκόνων αὐτοῦ ἠναγκάζετο νὰ μεταχειρίζεται τὰ πλάγια τῶν δρυΐνων κιβωτίων καὶ ἐκ καρυᾶς (κοινῶς κασέλας). ἐπὶ οἷς πολλάκις ἦσαν κεχαραγμέναι καὶ εἰκόνες ἀξιόλογοι.(1)

Μετὰ τὸ ἐργαστήριον τοῦτο ἀναφέρω ἤδη τὸ δεύτερον σημαντικὸν ἐν τῇ Μονῇ Βαρλαὰμ Μετεώρων.

Ὡς εἶναι γνωστὸν τὰ Μετεωρα ὑπῆρξαν μέγα μοναχικὸν κέντρον καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ ΙΔ αἰῶνος, ὅτε τὸ πρῶτον ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῆς Ὑπαπαντῆς. Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τὰ Μετέωρα ἀποβαίνουν μέγας μοναχικὸς οἰκισμὸς ἱδρυθέντων αὐτόθι ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων καὶ τῶν δύο μεγίστων μοναστηρίων τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Βαρλαάμ. Πλοῦτος, μοναχοί, θησαυροί, ζωγράφοι καὶ ἄλλα συναθροίζονται ἐνταῦθα. Ἀφ' ἧς δὲ αἱ δύο ἐπιφανεῖς Ἰωαννῖται τὸ γένος Ἀψαράδες Θεοφάνης καὶ Νεκτάριος ἔκτισαν τὴν μεγάλην καὶ ὀνομαστὴν μονὴν τοῦ Βαρλαάμ, ἀπὸ συνωνύμου ἀσκητοῦ ὀνομασθεῖσαν οὕτω, τὰ Μετέωρα ἀπέβησαν ἔτι μᾶλλον μέγα Κέντρον. Ζωγράφοι ὀνομαστοὶ ἦλθον ἐνταῦθα ὡς ὁ Φράγγος Κατελάνος ὁ Κυπριανὸς διάκονος Νικόλαος ὁ Καστρίσιος, Ἰωάννης ὁ ἐκ Παξῶν Νικόλαος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ἄλλοι, ὧν προέχει ὁ ἄγνωστος πλήν μέγας τοιχογράφος τοῦ Βαρλαάμ. Ἀλλ' ἡ τὴν δόξαν τῶν Μετεώρων αὐξάνει ἡ ἔλευσις αὐτόθι τοῦ περιφήμου πάντων Θεοφάνους Β', τοῦ Κρητός, ὁ ὁποῖος καὶ ἐγκαθίσταται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐγκαθιδρύει τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ ἐν Βαρλαάμ. Ὁ Θεοφάνης οὗτος ἀνήκων εἰς τὴν μεγάλην χορείαν τῶν περιφανεστάτων διδασκάλων τοῦ 16ου αἰῶνος προῆλθεν ἀπὸ τὴν Κρήτην. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Κρήτῃ ἀκμάζουν οὐ μόνον μέγιστα καλλιτεχνικὰ κέντρα ἀλλὰ καὶ περιφανεῖς ζωγράφοι. Ὡς κατωτέρω θὰ εἴπομεν εἰς τὸν χρόνον τοῦτον περὶ τὸ 1550 δύο περιφανέστατοι ἀστέρες διαλάμπουν ὁ Ἄγγελος καὶ ὁ Δαμασκηνός. Τούτων τὴν τρίτην συμπλήρωσιν ἀποτελεῖ ὁ Θεοφάνης. Φαίνεται ὅτι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι προῆλθον ἀπὸ τὸ ἴδιον κέντρον.

Καὶ ὁ μὲν Θεοφάνης καταλιπὼν τὴν Κρήτην φεύγει πρὸς τὸν Ἄθω, ὁ δὲ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴν Βενετίαν. Ὁδὲ τρίτος ὁ Ἄγγελος παραμείνας ἐν Κρήτῃ παρεσκεύασε τὴν ὁδὸν τοῦ Greco. Ἀλλ' ἀκολουθήσωμεν ἤδη τὸν Θεοφάνη.

Οὗτος ἐν Ἄθω εὑρισκόμενος προσεκλήθη καὶ κατεκόσμησε τὴν μεγίστην καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς μεγίστης τῶν Μονῶν τοῦ Ἄθω, ἤτοι τῆς «μεγίστης Λαύρας».

Ὁ ἐπισκεπτόμενος ἤδη τὴν Μονὴν ταύτην ἀποθαυμάζει τὸν μέγαν κόσμον τοῦ ναοῦ τούτου περιλαμβάνοντα μέγα πλῆθος ὡραιοτάτων εἰκόνων καὶ συνθέσεων. Ἀλλ' ὑπὲρ πάσας τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ἐν Λαύρᾳ ἀποθαυμάζει τις τὴν ὡραιοτάτην σύνθεσιν τοῦ «Ἐμμαοὺς», καὶ πρὸ παντὸς τὴν μεγίστην πασῶν τῶν συνθέσεων αὐτῶν τὴν σφαγὴν τῶν Νηπίων ἀποτελοῦσαν τὸ κορύφωμα τρόπόν τινα τῆς Βυζαντινῆς συνθετικῆς τέχνης. Ὁ Θεοφάνης οὗτος ἱστόμενος μέσον Παλαιολογείου καὶ Κρητικῆς Τέχνης ἀποτελεῖ ἀληθῶς φαινόμενον μεγαληγόρου τέχνης καὶ κορυφαίου τεχνίτου. Ἀποπερατώσας δὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτὸ ἔργον ἐν Λαύρᾳ καὶ μεταβᾶς ἐπί τινα χρόνον εἰς τοῦ Σταυρονικήτα τὴν Ι. Μονὴν καὶ καταλιπὼν ἐντοῦθα τὸν υἱόν του Συμεὼν ἔφυγεν ἐκεῖθεν ἄγνωστόν που μετοβάς. Ἓν εἶναι βέβαιον, ὅτι μετὰ χρόνον τινὰ εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Καλαμπάκᾳ ζωγραφίζοντα τὴν αὐτόθι ἀρχαιοτάτην Βασιλικὴν ἴσως ὡς καὶ τὴν μονὴν τοῦ Δουσίκου. Τέλος ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ Βαρλαὰμ καταμένει ἐνταῦθα καὶ ζωγραφίζει φορητὰς εἰκόνας καὶ δημιουργεῖ τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ ἐργαστήριον.

Ὡς ἀπομεινάρια δὲ τῶν αὐτόθι ἐργασιῶν τούτου ἀπέμειναν τινὰ τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀνευρῶν πρὸ πενταετίας εἰς τὰ τὰ ὑπόγεια τῶν κελλίων τοῦ Βαρλαὰμ παρεκάλεσα νὰ φυλάττωσι ταῦτα.

Εἶνε δὲ τὰ ἑξῆς:

α) Κιβώτιον, ἐν ᾧ ἐμπεριέχονται πλεῖστα ὅσα σχετικὰ πρὸς τὴν τέχνην τῶν ζωγράφων, ἤτοι δοχεῖα μικρά, μέτρα προσμίξεως κ.τ.λ.

β) Κονδυλιοφόρος, ἤτοι ὄργανον μετ' ὀπῶν, ἐν αἷς ἐστήριζε τὰ κονδύλια, δηλδὴ τοὺς χρωστήρας καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκετο ὑψηλὰ ζωγραφίζων.

γ) Κοχλιάριον, δι' οὗ κατώρθου νὰ ρυθμίζῃ κανονικῶς τὸ ποσὸν τῶν προσμίξεων πρὸς ἀπαρτισμὸν χρώματος ὁμοίου πρὸς ἄλλο προγενεστέρως χρησιμοποιηθὲν ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων μέτρων χρωστικῶν οὐσιῶν.

δ) Γραμμωτήρ, ἤτοι ὄργανον πολύτιμον δι' αὐτοὺς, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐχάρασσον διαγωνίως τὴν ἐπιφάνειαν τῶν φορητῶν εἰκόνων πρό του νὰ τὴν ἐπαλείψωσι διὰ ζωϊκῆς κόλλας μετὰ γύψου. Αἱ γραμμώσεις οὗται ἐπιτυγχάνοντο διὰ τῶν ὀδόντων τοῦ ὀργάνου, τὸ ὁποῖον ἐσύρετο μετὰ δυνατῆς πιέσεως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Οὕτως ἡ ἐπιφάνεια ἀδρῶς χαρασσομένη διαγωνίως ἠδύνατο, νὰ συγκρατῇ εὐχερέστερον καὶ σταθερότερον τὴν ἐπιτεθεμένην στῶσιν τοῦ μετὰ τῆς ζωϊκῆς κόλλας ἀναμεμιγμένου γύψου.

Τέλος ἄφθονα ὑλικὰ καὶ δοχεῖα, ἤτοι σανίδες ἔτι ἀχρησιμοποίητοι, δοχεῖα μετὰ γύψου κτλ. εὑρεθέντα ἐκεῖ συνεπλήρουν τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἐν Βαρλαὰμ τεχνίτου, οὗτινος ἡ τέχνη ὑπῆρξε μεγάλης σημασίας.

Ὡς δὲ διακρίνει τις ἡ συμβολὴ τοῦ Θεοφάνους εἰς τὴν τέχνην ὑπῆρξε μεγίστη καὶ σημοίνουσα. Καὶ ὅπως ὁ παλαιότερος Θεοφάνης ὁ Κρὴς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΕ αἰῶνος μετέδωκε τὴν μεγάλην τέχνην αὐτοῦ ἐν Ρωσσίᾳ ἀπὸ τῆς ὁποίας προῆλθε ἡ Ἀναγέννησις ἐν Ρωσσίᾳ ἡ ἀναδείξασα ἔπειτα τὸν περίφημον Ἀνδρ. Ρουβλιόφ, οὕτω καὶ ὁ δεύτερος Θεοφάνης οὗτος ὑπῆρξε μέγιστος καταλιπὼν μέγα καὶ θεμελιῶδες ἔργον.

Ἀλλ' ἤδη ἦλθεν ἡ στιγμὴ νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ τελευταίου τῶν ἐργαστηρίων τοῦ περιφήμου ἐν Κρήτῃ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου προῆλθον οὐ μόνον οἱ δύο περίλαμπροι ἀστέρες ὡς μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου προῆλθεν ὁ μέγας καὶ ἀθάνατος Κρὴς Θεοτοκόπουλος ὁ δοξάσας τὴν Ἑλλάδα. Τὸ θέμα τοῦτο, εἶναι ὑψίστης σημασίας, διότι οὐ μόνον ὁ Greco σήμερον θεωρεῖται ὡς ἡ μεγαλυτέρα καλλιτεχνικὴ κορυφὴ τῶν αἰώνων, ἀλλὰ καὶ διότι ἀναγνωρίζεται πλέον ὑφ' ὅλων, ὅτι ὁ Greco καθ' ὅλον τὸν καλλιτεχνικόν του βίον μετὰ πείσματος διετήρησε τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν. Καὶ οὐ μόνο τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἀκόμη διετήρησε τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Βυζ. διδασκάλου του ζωηρὰν καθ' ἅπασαν τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν.

Ἀλλ' ἀκόμη, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπον, ἐν ᾧ διερευνήθη ἅπας ὁ βίος αὐτοῦ λεπτομερῶς, καὶ ἡ ἐν Εὐρώπῃ δρᾶσις του μένει σκοτεινὴ ἡ ἐν Κρήτῃ σπουδὴ αὐτοῦ, παρ'

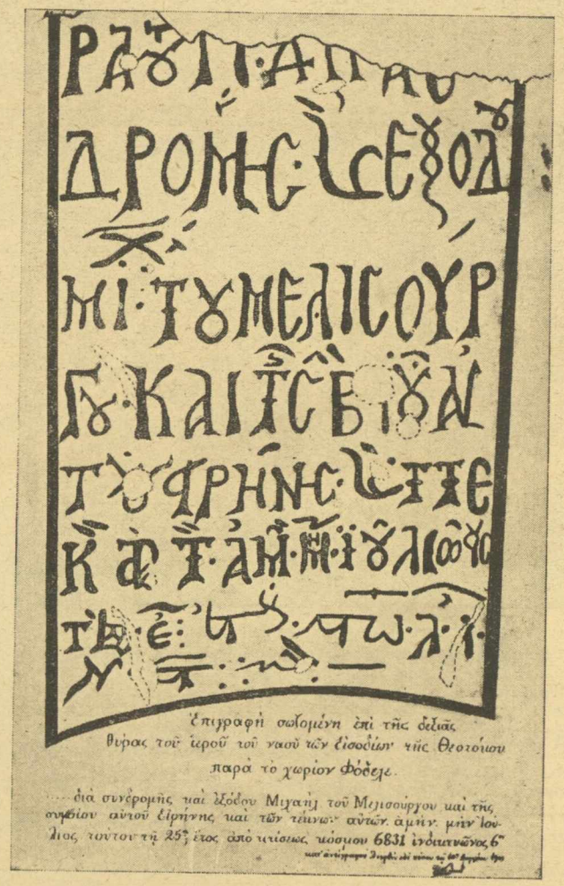

Ἐπιγραφὴ τοῦ ΙΔ αἰῶνος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Θεοτοκοπούλων.

(1) Τοιοῦτον λαμπρὸν παράδειγμα παρέχουν εἰς ἡμᾶς αἱ εἰκόνες τοῦ ναοῦ τοῦ Κάστρου τῆς Κιμώλου ἐπ' ὀνόματι τοῦ «Χριστοῦ» αἱ ὁποῖαι εἶναι πεποιημέναι ἐπὶ ξύλου ἐκ παλαιῶν κιβωτίων. Εἰς τὴν ὀπισθίαν αὐτῶν ὄψιν εἶναιμὲ ἐγχάρακτον ξυλουργικὸν τρόπον κατασκευασμέναι θαυμάσιαι ἀληθῶς φυσιογνωμίαι καὶ ἀμφιέσεως μορφαί τῆς ἐποχῆς, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολύτιμοι διά τε τὴν τέχνην, τὴν χώραν καὶ τὴν ἱστορίαν.

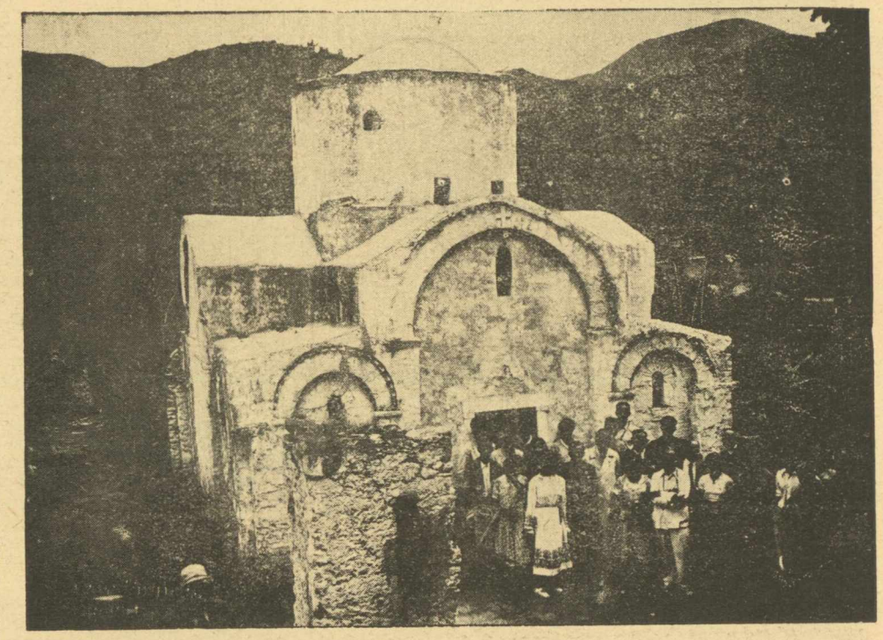

Ἡ ἐν μέσῳ γραφικοῦ τοπείου ἱστορικὴ καὶ ἀρχαία ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, ἀνήκουσα εἰς τὴν ἀρχοντικὴν οἰκογένειαν τῶν Θεοτοκοπούλων εἰς Φόδελε.

'Η Θεία Λειτουργία» τοῦ Μιχ. Δαμασκηνοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ χορὸς τῶν 'Αγγέλων ἐνέπνευσε πολλάκις τὸν Γκρέκο.

ὅλην τὴν πεφωτισμένην ἐργασίαν πολλῶν. Λοιπὸν: Πάντων τούτων τὴν ἐπίλυσιν ἃς ἐπιξητήσωμεν ἀρχόμενοι ἀπὸ τὴν Βυζ. Τέχνην τῆς Κρήτης. Πρὸ μικροῦ ἐπανῆλθον ἀπὸ τὴν νῆσον ταύτην ἐπισκεφθεῖς μέρη τινὰ ἀπαραίτητα. Τὴν Κρήτην γενικῶς ἔχει μελετήσει ὁ Γερόλα καὶ ἔχει γράψει τὸ περίφημον αὐτοῦ βιβλίον Monumenti Veneti.

Ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται καὶ ἅπασα σχεδὸν ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη. 'Αλλ' ὅση δήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ σοφὴ μελέτη τοῦ Γερόλα, ἢ καὶ ἄλλαι ἀκόμη, ἓν εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ Κρήτη εἶναι ἀκόμη ὄχι καλῶς μελετημένη. Ἤρκεσεν ὀλιγίστων ἱερῶν βεβιασμένη ἔρευνα νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἱκανὰ πορίσματα. Πάντως ἓν εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐν Κρήτῃ ὑπάρχει ἄφθονος Βυζαντινὴ τέχνη ἀπὸ τοῦ ΙΑ, ΙΒ αἰῶνος μέχρι τοῦ ΙΗ τοιούτου. Συνέχειαν δὲ τῶν Κρητικῶν εἰκόνων ἀποτελοῦν καὶ οἱ ἐν Νάξῳ τοιαῦται. Οἱ δὲ Κρῆτες ζωγράφοι καὶ ἰδίᾳ οἱ τοιχογράφοι μνημονεύονται πανταχοῦ τῶν Βυζαντινῶν ναῶν, ἐν ἐπιγραφαῖς.

Τούτων τὸς πλείστας ἀναφέρει οὐ μόνον ὁ Γερόλας ἀλλὰ καὶ ὁ Ξανθουδίδης ἐν ταῖς χρ]καῖς αὐτοῦ ἐπιγραφαῖς.

Ἀπὸ τόσον πλούσιον λοιπὸν κόσμον εἰκόνων καὶ ζωγράφων δὲν εἶναι ἄπορον, ὅτι προῆλθον καὶ ὀνομαστὰ Βυζαντινὰ ἐργαστήρια. Πολλοὶ μνημονεύουν τὸ τῶν Σιναϊτῶν ἐν Ἡρακλείῳ. Ἄλλοι ἀναγινώσκοντες τὸν Κρητικὸν πόλεμον τοῦ Τζάνε δικαίως ὑπολαμβάνουν τὴν ὕπαρξιν ἑτέρου ἐργαστηρίου ἐν Ρεθύμνῳ ἢ ἑτέρου τέλος ἐν Γωνιᾷ ἐφ' οὗ προῆλθον ὅτε Παλαιόκαπας, ὁ Παρθένιος ἀρχιερεὺς καὶ ἄλλοι.

Ἀλλὰ τὴν σοβαροτέραν καὶ σημαντικωτέραν ἐργαστηριακὴν βάσιν ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ βάθη τῆς Κρήτης Νοτίως τῶν ὑψηλῶν κεντρικῶν ὀρέων αὐτῆς (Ἴδη) πέραν τοῦ Μαλεβιζίου καὶ τῆς Μεσαρᾶς πρὸς τὴν Νότιον Κρήτην εὑρίσκεται σήμερον ἐν ἐρειπώσει καὶ ἐγκαταλείψει ἡ ἄλλοτε περίφημος μονὴ τοῦ Βαλσαμονέρου. Αὕτη τιμᾶται ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγ. Φανουρίου, καὶ εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουν οὐ μόνον ἄφθονα χειρόγραφα ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφαὶ ὧν μία μνημονεύει ὅτι ὁ ναὸς τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ θαυματουργοῦ Φανουρίου, καὶ ὅτι ἐτοιχογραφήθη ἀπὸ τὸν πολυγραφώτατον τοιχογράφον Εἰρῆκον Κωσταντῖνον τῷ ἔτει ΣΤΠΛΗ ἔτος, ἤτοι περίπου τῷ 1430. 'Αλλ' ἐκτὸς αὐτῶν, ὑπάρχουν καὶ ἐπιγραφαὶ ἔτι παλαιότεραι, ἤτοι τοῦ 1332. Ἑπομένως πιστοῦται ὅτι ὁ ὡς νέος ἅγιος θεωρούμενος Φανούριος εἶναι παλαιότατος ἀναγόμενος εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα. 'Αλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν εἶναι οὐ μόνον αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Εἰρήκου τούτου ὡραιότατοι καὶ τυπικότατης ἐκτελέσεως ὁλὰ καὶ οἱ φορηταὶ εἰκόνες τοῦ Ἀγγέλου, ὡς καὶ τὸ θαυμάσιον Τέμπλον. Ταῦτα εἶναι σημαντικώτατα.

Γνωρίζομεν δὲ ἐξ ἐπιστολῶν Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου πρὸς Μητροφάνην λογιώτατον, ἡγούμενον Βαλσαμονέρου ὅτι παρεκλήθη οὗτος νὰ ἀνοίξῃ φροντιστήριον εἰς ὃ νὰ φοιτοῦν δέκα παιδία κρητικόπουλα.

Πάντα ταῦτα πιστοῦν τὴν ὕπαρξιν ἐνταῦθα διδασκαλείου καὶ ἐργαστηρίου ζωγραφικῆς, ξυλογλυφίας ἴσως καὶ καλλιγραφίας καὶ ἀντιγραφῆς.

Τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον, διότι τόσον ἐνταῦθα ὅσον καὶ ἐν Βροντησίῳ, ἀνεῦρον τὰ ἴχνη τοίχου μετὰ δοκιμαστικῶν ἰχνῶν χρωστῆρος, πρὸς δοκιμὴν τῶν χρωμάτων.

Ὥστε τὸ Βαλσαμόνερον ἀπέβη ἑνωρὶς μέγα κέντρον ἢ ἄλλως φροντιστήριον Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν πολὺ πρότερον τοῦ μετοχίου τῆς 'Αγ. Αἰκατερίνης ἢ τοῦ 'Αγ. Ματθαίου.

Ὡς δοκιμώτατος δὲ διδάσκαλος τῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὸν Εἰρῆκον δύναται νὰ θεωρηθῇ μετὰ βεβαιότητος ὁ Ἄγγελος καταμείνας αὐτόθι.

Θὰ ἐνθυμοῦνται ἴσως πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν, ὅτι τὸ πρῶτον πρὸ τριετίας ἐμνημόνευσα τοῦτον τὸν ζωγράφον, ὅτε εὗρον τὰς λαμπροτάτας αὐτοῦ εἰκόνας ἐν Νάξῳ, καὶ ὁπότε ὡμίλησα περὶ αὐτοῦ μετὰ θαυμασμοῦ θεωρήσας τοῦτον παλαιότερον τοῦ ΙΕ αἰῶνος. Εἶναι ἀληθές, ὅτι

Περίφημος εἰκὼν τοῦ Γκρέκο εἰς τὴν ὁποίαν διακρίνεται καθαρὰ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μιχ. Δαμασκηνοῦ.

ἡ συγκεκρατημένη αὐτοῦ τεχνικὴ ἀπατᾷ, ἀλλὰ οὐδεὶς διισταγμός, ὅτι πρόκειται περὶ περιφημοτάτου διδασκάλου μικρὸν πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ. Πάντως μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ἄλλου περιφήμου ζωγράφου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὑπάρχει σχέσις στενοτάτη. Οὐδεμία δ' ἐμοὶ ἀμφιβολία, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ Greco.

Τοῦ 'Αγγέλου ἄλλα ἔργα πεοίφημα εἶναι οὐ μόνον τὰ ἐν Νάξῳ 4—5 ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν Κερκύρᾳ, καὶ ἰδία μοναδικῆς ἀξίας 'Αγ. Φανούριος καὶ Θεόδωρος Τήρων, εἰς οὗ, ὁ Ἄγγελος, ὡς φαίνεται εἶχε ἰδιάζουσαν ἀγάπην. Τὰ ἔργα ταῦτα προερχόμενα ἀπὸ τὴν περιοχὴν Σινιῶν ἀνῆκον εἰς τὴν περιφανῆ οἰκογένειαν τῶν Μπαρμάτη ἢ Βαρβάτη, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον οἱ ὀνομαστοὶ Κυβερνῆται τῶν στρατιωτῶν προερχομένων ἐκ Ναυπλίου καὶ Μονεμβασίας.

Εἰς τὸν Ἄγγελον τοῦτον δυνάμεθα ἀδιστάκτως νὰ ἀποδώσωμεν καὶ δεκάδα ἄλλων περιφήμων εἰκόνων, ὧν ἡ ὠνομαστοτέρα εἶναι ἡ τόσον διαβόητος μεγάλη εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως ἐν 'Ελκομένῳ Μονεμβασίας, ἡ ἀποτελοῦσα κορύφωμα Βυζαντινῆς Τέχνης.

'Αλλ' ἂν ὡμίλησα διὰ πλειόνων περὶ τοῦ 'Αγγέλου τούτου ἔπραξα αὐτό, διότι ἤδη μέλλομεν νὰ συνδέσωμεν αὐτὸν οὐ μόνον μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Greco.

Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἔργα τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐνθυμίζουν ἐν πολλαῖς τὸν Ἄγγελον, ὡς π. χ. ἡ εἰκὼν τοῦ 'Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐν Παντοκράτορι Κερκύρας.

Τὰ δὲ ἔργα τοῦ Greco ἐν πολλοῖς ἐνθυμίζουν τὴν τέχνην τοῦ Δαμασκηνοῦ. Τί ἄραγε σημαίνουν ταῦτα. Πρὸς τούτοις ἐγγὺς τοῦ Βαλσαμονεροῦ ὑπάρχει καὶ ἡ ἑτέρα μεγάλη μονὴ οὖσα ἄλλοτε περίφημος καὶ πλουσιωτάτη νῦν δὲ σχεδὸν ἐγκαταλελειμένη καὶ φυτοζωοῦσα. Εἶναι ἡ περίφημος ἄλλοτε μονὴ τοῦ Βροντησίου γέμουσα ἄλλοτε περιφήμων τοιχογραφιῶν, ὧν αἱ ἐλάχισται σήμερον σωθεῖσαι μαρτυροῦν περὶ τῆς λαμπρότητος αὐτῶν, ἥτις λαμπρότης εἶναι δυσπερίγραπτος.

Καὶ ἡ μονὴ αὕτη ὑπῆρξεν μέγα καλλιτεχνικὸν ἐργαστήριον διότι καὶ ἐν αὐτῇ ἐσώζοντο ἕως προχθὲς ἀκόμη δοκιμαστικαὶ τῶν χρωστήρων βαφαί, καὶ ἀκόμη ὑλικὰ ἐκ γύψου καὶ δοχεῖα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαμασκηνοῦ.

'Αλλὰ τὸ πάντων ἐνδιαφέρον εἶναι τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ

χωρίῳ Φόδελε, τὸ ὁποῖον σήμερον πιστεύεται, ὅτι εἶναι τὸ χωρίον τοῦ Greco, καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Βυζαντινῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου πλησίον τῶν ὀρχοντικῶν, καὶ τῶν Θεοτοκιανῶν ἀναγνωρίζομεν καὶ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν πεσσῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Θεοδώρου Τήρωνος τὴν τέχνην τοῦ Ἀγγέλου.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἐν ἐπιλόγῳ ἡ κλεὶς τοῦ μυστηρίου τοῦ δρόμου τοῦ Greco.

Ἐνταῦθα περὶ τὸ 1555—1560 κληθεὶς ἐζωγράφησεν ὁ Ἄγγελος εἰκόνας τρίτης περιόδου εἰς τὸν τοῖχον. Τὸν ἐργαζόμενον ἄριστον τοιχογράφον φαίνεται, ὅτι παρηκολούθει μετὰ προσοχῆς ὁ μικρὸς χωρικὸς τοῦ Φόδελι Δομήνικος γοητευόμενος ἀπὸ τὴν ἀριστοτεχνίαν τοῦ διδασκάλου. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἄγγελος θὰ συνεπάθησε τὸν μικρὸν τοῦτον καὶ φεύγων θὰ συμπεριέλαβε αὐτὸν εἰς τὸ Βαλσαμόνερον, ἔνθα ἤκμαζεν ἡ σχολὴ τοῦ ἰδίου Ἀγγέλου. Ἐνταῦθα ὡς εἷς τῶν πρώτων μαθητῶν καὶ ἀναπληρών τὸν διδάσκαλον εὑρίσκετο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὅριμος τεχνίτης γνωρισθεὶς καὶ μὲ τὸν μικρὸν ζωηρὸν Δομήνικον.

Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς τυχὼν εὐνοϊκῶν περιστάσεων ἔφυγεν ἐνωρὶς εἰς Βενετίαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1560—65, ἤτοι μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Δομηνίκου εἰς Ἐαλσαμόνερον,

Ἐν Βενετίᾳ ἐνωρὶς γενόμενος ὀνομαστὸς ὁ Δαμασκηνὸς ἀπέβη τὸ ἴνδαλμα τῶν Πανελλήνων.

Ὁ δὲ ἀνήσυχος μικρὸς Δομήνικος τοῦτο ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἐνωρίτερον ἢ ὅσον ἔδει ἔφυγε πρὸς τὴν Βενετίαν ὑπολογίζων εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Δαμασκηνοῦ. Καὶ πράγματι ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀγγέλου ἐν Κρήτῃ Δαμασκηνὸς καὶ ἤδη ὀνομαστὸς ἐν Βενετίᾳ βλέων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐρχόμενον τὸν μικρὸν Κρῆτα τοῦ Φόδελε καὶ τοῦ Βαλσαμονέρου τὸν ἔλοβε μεθ' ἑαυτοῦ, Ὁ ἀνήσυχος Κρὴς βλέπει ἐνταῦθα τὸν διδάσκαλον νὰ ζωγραφίζῃ τὰς ὡραιοτέρας τῶν εἰκόνων του, αἵτινες προωρίζοντο διὰ τὴν Κρήτην.

Ἡ ἐνότωσις αὕτη ἔμεινε πάντοτε ζωηρὰ εἰς τὸν Greco.

Καὶ ὅταν μετὰ χρόνους ἔγινε μέγας ζωγράφος οὐδέποτε ἀπὸ τὴν μνήμην του ἐξεδίωξε τὴν δύναμιν τοῦ διδασκάλου.

Ἰδού, ὁ δρόμος καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ μικροῦ Greco· —Δὲν εἶμαι αὐθαίρετος! Οἱ λόγοι μου οὗτοι εἰ τελευταῖοι δι' ὧν ἐκούρασα μὲ τὸ ἄρθρον μου τοῦτο εἶναι προϊὸν οὐ μόνον πόθων καὶ ἐκζητήσεων πολλῶν χοόων, ἀλλὰ καὶ κόπων ἀμετρήτων καὶ σπατάλης ζωῆς. Ἂς ἐπιτραπῇ νὰ νομίζω τοῦτο ὡς κατόρθωμα ἱερὸν πρὸς τὴν τέχνην. Καὶ ἵνα δικαιωθῶ ἐν τοῖς κόποις μου, καὶ κριθῶ ἐν δικαιοσύνῃ θὰ εἶχον τὴν εὐκαιρίαν ὅπως ὑποβάλω τὴν θερμὴν καὶ ὁλόψυχον παράκλησιν ταύτην. Τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν ἢ ἄλλων μελετητῶν καὶ ἐμπείρων ἀπαρτίζοντες ὅμιλον ἐρευνητῶν νὰ μεταβῶμεν εἰς Κρήτην. Νὰ ἐπισκεφθῶμε τὸ Φόδελε, τὸν Ναόν, τὴν μονὴν Παντελεήμονος, τὸν Ἁγ. Γιαῦλον, τὸ Βροντῆσι, τὸ Βαλσαμόνερο, τὴν Ὁδηγήτριαν τὴν Κιθαρίδα καὶ τότε ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἴδωμεν τὸν δρόμον καὶ νὰ θαυμάσωμεν τὰ ἔργα τῶν διδασκάλων τοῦ ἀθανάτου Ἕλληνος.

Πρό τινος ἐν Γαλλίᾳ εὑρέθη τοιχογραφία τις Βυζαντινοῦ περιεχομένου καὶ συνεκινήθη ὁλόκληρος ἡ Γαλλία, καὶ τὸ ἀσμόδιον ὑπουργεῖον Καλῶν Τεχνῶν ἐτέθη ἐπὶ ποδός. Ἐν Ἑλλάδι τὰ τόσα ὑπέροχα ἡμῶν μνημεῖα ὄν μόνον καταρρέουν, ἀλλὰ καὶ αἱ πτωχοὶ ἡμῶν προσπάθειαι ἀκολουθοῦν ἐνίοτε τὴν τύχην αὐτῶν. Τοὐλάχιστον ἂς σώσωμεν τὸν δρόμον τοῦ Greco ὃν σύμπας σήμερον ὁ κόσμος λατρεύει, ἂς ἀνεγείρωμεν εἰς Φόδελε, ὡς οἱ Ἱσπανοὶ ξένοι ἔπραξαν, ἁπλοῦν σύμβολον τοῦ θαυμασμοῦ ἡμῶν, ἂς στήσωμεν εἰς τὸ Βαλσαμόνερον τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ ἂς σώσωμεν τέλος τὰ θαυμάσια κειμήλια τοῦ Βροντισίου καὶ Βαλσομονέρου. Ἂς δείξωμεν, ὅτι τιμῶμεν τὴν ἱερὰν ἡμῶν Τέχνην.

Ν· ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Γυρισμός

ΚΑΤΩ ἀπὸ ἀπάτητες κορφές, μέσ' στὸ
φαράγγι τὸ βαθύ,
Τὸ μονοπάτι τὸ στενὸ καὶ φειδωτὸ διαβαίνω·
Κόσμο, ποὺ τριάντα μέσα μου χρόνια εἶχε
τέλεια νεκρωθῆ,
Τὸν νοιώθω ἐμπρὸς στὰ μάτια μου ξαναζωντανεμένο.

Κι' ἔξω, στὸ φρύδι μιᾶς πλαγιᾶς, στοῦ ἥλιου
τὸ φῶς τοῦ βραδυνοῦ,
Μικρὰ σπιτάκια κάτασπρα γαλήνια μ' ἀντικρύζουν.
Κι' ἀπὸ καιρὸ σβησμένες μορφὲς ξάφνου ὁλοζώντανες στὸν νοῦ,
Σὰν ὄνειρο παραμυθιοῦ, γλυκὰ μὲ τριγυρίζουν.

Σὰν ὄνειρο; —Ὄχι! ζωντανή, σφίγγει τὸ χέρι μου, δειλή,
Ἡ ξαδερφοῦλα μου ἡ γλυκειά, ποὺ εἶχα
κρυφὰ ἀγαπήσει,
Μὰ τόσο ἁγνὰ κ' εὐγενικά, ποὺ ἕνα μονάχα, ἕνα φιλὶ
Μποροῦσε ἡ βρύση ἡ μακρυνὴ γιὰ μᾶς νὰ
μαρτυρήσῃ.

«Θειέ μου, καλῶς ὡρίσατε!» —Ἡ κόρη της!
Γιατὶ χτυπᾶς,
Καρδιά μου τόσο; Νοιῶσέ το, πὼς ἔχεις πιὰ
γεράσει:
Σβήνει τώρα τοῦ ὀνείρου σου τὸ φῶς τοῦ
πλάνου, ποῦ ἀγαπᾶς,
Μαζὶ μὲ τὸ στερνὸ τὸ φῶς, ποὺ σβήνει μέσ'
στὴν πλάση...

Αὔγουστος 1935

ΖΕΦΥΡΟΣ ΒΡΑΔΥΝΟΣ

ΑΣΥΜΦΩΝΙΑ

ΟΙ ΥΠΟΨΙΕΣ ἀρχίνησαν νὰ τριβελίζουν τὸ μυαλὸ τοῦ Παύλου Παυλίδη, τοῦ συγγραφέα, γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τότε ποὺ παντρεύτηκε, πᾶνε ὀχτὼ χρόνια, ξαφνικὰ ἕνα βράδυ. Τρώγαν ἔξω μὲ παρέα κι' ἡ Μήτση εἶπε πὼς εἶναι ἀπίστευτο μὲ πόση ἀδιαφορία ἀναθυμιέται κανένας πολλὲς φορὲς περιστατικά, ποὺ ὅταν τὰ ζοῦσε νόμιζε πὼς θὰ ἐπηρέαζαν ἀπὸ κεῖ κι' ἔμπρὸς ὅλη τὴ ζωή του. Τὄλεγε αὐτὸ ἐνῶ μαζὶ τοῦ χάϊδευε τὸ λαιμὸ πίσω στὴ βάση τῶν μαλλιῶν.

—Χωρὶς ἀμφιβολία, συλλογιέται ἀπὸ τότε ἀκατάπαυτα ὁ Παυλίδης, ἡ Μήτση εἶχε ὑπ' ὄψει τίποτα ἐρωτικές της περιπέτειες. Μόνο ἀπὸ τὴν πεῖρα βγαίνουν παρόμοια συμπεράσματα. Ἀλλὰ πότε, πού, καὶ μὲ ποιόν; Ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὁ Παυλίδης εἶχε τὴν πεποίθηση πὼς ἀπὸ τὴ γυναῖκα του καμμιὰ δὲ μποροῦσε νᾶναι περισσότερο ξετρελλαμένη μὲ τὸν ἄντρα της. Οὔτε καὶ ζοῦσαν ἀποτραβηγμένοι. Καμμιὰ φορὰ μένει ἐνάρετη μιὰ γυναῖκα μόνο καὶ μόνο γιατὶ δὲν παρουσιάστηκε ἡ εὐκαιρία.

Τὸ ἐναντίον, αὐτοὶ βρίσκουνταν διαρκῶς μέσα στὴν κοσμικὴ κίνηση. Ὁλάκαιρα τέσσερα χρόνια ἔμειναν στὸ Παρίσι τριγυρισμένοι ἀπὸ τὰ πιὸ τρελλὰ νιάτα. Ἀρσενικοί κάθε τάξης, κάθε ἐπαγγέλματος καὶ κάθε ράτσας, ἀποτελοῦσαν τὴν αὐλὴ τῆς Μήτσης ὅλα τὰ βράδυα ὡς πέρα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα. Ἐπίσης ποτὲ δὲν τὴν ἀντελήφθηκε νὰ προτιμᾷ κάποιον ἀπ' ὅλους αὐτούς. Νὰ ἔτσι, νὰ ἐκφράσῃ ἔστω καὶ τὴν παραμικρότερη κολακευτικὴ γνώμη. Καὶ νᾶναι ὅλοι τους ἕνας κ' ἕνας .. Μάλιστα κάποιος Ρηκάκης ἕνας ρωμηὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ μποροῦσε νὰ γυρίσει καὶ τῆς Παναγιᾶς τὰ μυαλά... Κι' ὅμως ἡ Μήτση κάτι τέτοιο ἐννοοῦσε...

Ἄφησε καὶ πέρασαν ὀχτὼ μέρες χωρὶς νὰ δείξει τίποτα. Μονάχα ποὺ ἔψαχνε τὰ συρτάρια της. Μόλις ἡ Μήτση ἔβγαινε ἔξω βανόταν νὰ ἐρευνᾶ Ἀλλὰ κι' ὅταν κάποτε ἀνακάλυψε ἐπὶ τέλους ἕνα δεματάκι γράμματα καὶ τὸ ἄνοιξε μὲ τρεμάμενα χέρια, εἶδε πὼς ἦταν δικά του. Ἔκτοτε δὲν ξανάψαξε. Σκέφθηκε πὼς δὲν ἦταν ἀπαραίτητο νὰ λαβαίνει γράμματα καὶ πὼς ἂν λάβαινε θᾶχε τὴν πρόνοια νὰ τὰ σχίζει.

Γιὰ νὰ πεῖ ἡ Μήτση ἔτσι, χωρὶς ἄλλο ἡ περιπέτειά της θᾶτανε παληά. Πάνω σ' αὐτὸ δὲ χωροῦσε ἀμφιβολία. Πρῶτα ἀπὸ δυὸ τρία χρόνια στὸ Παρίσι. Βέβαια ὅ,τι γίνηκε γίνηκε ἐκεῖ. Μὲ ποιὸν ὅμως ἀπ' ὅλους; Μὲ τὸ Ρηκάκη, ποιὸν ἄλλο; Ἔκανε καὶ τὸν μπλαζὲ αὐτός. Οἱ μπλαζὲ τρελλαίνουν τὶς γυναῖκες...

Ἀλλὰ μήπως στὸ κάτω—κάτω ὁ Παυλίδης ἐνδιαφερόταν τώρα πιὰ μὲ ποιὸν τὸν εἶχε ἀπατήσει... Τὸ τραγικὸ ἦταν πὼς μαζὶ μὲ τὶς ἀμφιβολίες γιὰ τὴν πίστη τῆς γυναίκας του τὸν τυραννοῦσε στὸν ἴδιο βαθμὸ ὁ ἑαυτός του! Γιατὶ ὁ Παυλίδης ἦταν ὁ ἄνθρωπος μὴ τὶς πλατειὲς ἰδέες, ὁ ριζοσπάστης, ὁ μοντέρνος. Ὁ ὑπερμονέρνος. Μάλιστα στὰ ζητήματα τῆς σχέσης τῶν δύο φύλων. «Κάτω ὁ γάμος. Κάτω οἱ σκλαβιὲς τῆς γυναίκας. Κάτω ἡ παρθενολατρεία. Τὸ κορίτσι νὰ χοίρεται λεύτερα τὸν ἔρωτα, ὅπως τὸν χαίρεται κι' ὁ ἄντρας. Τὸ κτῆνος ὁ ἄντρας ποὺ ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἀπαιτεῖ νὰ τὸ βρεῖ τὴν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου ἀθικτο, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ κατασπαράσσει σὰν καννίβαλος ὅταν τοῦ πέσει στὸ χέρι!».

Ὅλο τὸ φιλολογικό του ἔργο, ρομάντζα, δράματα, διηγήματα, τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶχαν σὰ θέση. Τὴν ἠθικὴ ὑποδούλωση τῆς γυναίκας σ' ἐμᾶς. Μάλιστα, ἕνα δρᾶμα του ἀπὸ τὰ πιὸ δυνατὰ ἦταν ἀφιερωμένο στὴ γυναῖκα ποὺ ἐνῶ εἶναι παντρεμένη ἀγαπᾶ κάποιον ἄλλο. Ὁ ἄντρας της τὴν ἀνακαλύπτει ἀλλὰ δὲν τὸ δείχνει. Δὲν θὰ τῆς τὸ δείξει ποτέ. Τῆς ἔχει κόνει τὸ ἴδιο ἀμέτρητες φορές Κι' ὁκόμα ξέμει πὼς τὸ ἐρωτικὸ αἴσθημα εἶναι μιὰ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς καὶ ὅτι τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τὴν νοιώθει καὶ κάθε παντρεμένη γυνοῖκα ποὺ εἶναι νέα καὶ ποὺ ἔπαψε νὰ παίρνει αὐτὸ τὸ αἴσθημα ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Ἡ γυναίκα μάλιστα, σὰν κατ ἐξοχὴν συναισθηματική, καὶ ρομαντικὴ ἐπομένως, ἀποζητάει τὴν illusion, κάποιο ἰδανικό, κάποια τελειότητα. Διψάει ἐκεῖνο ποὺ τῆς ἔδινε κι' ὁ ἄνορας της τὸν καιρὸ τῆς ἀγάπης

«Λοιπόν; ρωτιόταν ὁ Παυλίδης, ἀφοῦ χτυπῶ αὐτὴν τὴν τόσο ἐνάντια στὴ φύση καταδίκη τῆς γυναίκας, γιατὶ ἐπιτρέπω σιὸν ἑαυτό μου νὰ τρώγεται μ' αὐτὸ τὸ σκουλῆκι; Ἡ Μήτση δὲν ξόφλησε μὲ τὸν ἔρωτα ἐπειδὴ μὲ παντρεύτηκε: Μ' ἀγαπᾶ, εἶναι περίφανη ποὺ μ' ἔχει ἄντρα της, ἀλλὰ δὲ φτάνει αὐτὸ γιὰ νὰ σι μπληρωθοῦν ὅλες οἱ χαρὲς τῆς ζωῆς.

»Κι' ἔπειτα μήπως ἐγὼ τῆς ἔμεινα πιστός; Μήπως δὲν τὴν ἀπάτησα ἄπειρες φορὲς ἀκόμη καὶ μὲ τὶς καμαριέρες της;»

Ἐπιχειρήματα ὅσα θές μὰ ποὴ δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ μουλύξονν τὸ σατράπη πρόγονο ποὺ εἶχε ξυπνήσει καί οὔρλιαζε μέσα του.

Ἡ γυναίκα ἡ δική του εἶχε παραδοθεῖ σὲ ἄλλον!

Εἶχε ὅμως; Γιατὶ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶχε.

Μπορεῖ περίφημα. Πῶς ὅμως νὰ τὸ ξέρει.

Ὅταν προχτὲς στ' ἀστεῖα τάχα τὴν ρώτησε σὰν τὶ περιστατικὰ ἐννοοῦσε τὸ βράδυ ἐκεῖνο στὴν ταβέρνα, τοῦ ἀπάντησε πὼς δὲν θυμόταν νᾶπε ποτέ της τέτοιες σπουδαῖες φιλοσοφίες. «Μὲ κοροϊδεύει, ἢ πραγματικὰ εἶπε ἔτσι πάνω σὲ κουβέντα καὶ πιὰ τὰ ξέχασε;» σκέφθηκε ὁ Παυλίδης. Πόσο θὰ ξαλάφρωνε ἂν μποροῦσε νὰ τὴ ρωτήσει κατ' εὐθεῖαν ἂν τὸν ἀπάτησε κι' αὐτὴ ν' ἀπαντήσει: «Ὄχι, ποτέ»! Τὶ γελοῖος! σὰ νᾶταν μπορετὸ νὰ τοῦ πεῖ τὸ ἀντίθετο. Δὲν εἶχε ὅμως καὶ πῶς νὰ δικαιολογήσει μιὰ τέτοια ἐρώτηση. Ἀπὸ τότε ποὺ ζοῦσαν στὸ Παρίσι ἔχουν περάσει τρία χρόνια. Τὸ δικαίωμά του αὐτὸ ἔχει παραγραφεῖ πρὸ πολλοῦ! Ἀλλὰ μή-

πως εἶναι βέβαιος πὼς ὅ,τι συνέβηκε συνέβηκε στὸ Παρίσι ; Αὐτὸ ὄχι, δὲν τὸ ξέρει. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ξέρει εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ παλιὰ ὑπόθεση.

Δὲ μιλᾶμε ἔτσι γιὰ πρόσφατα περιστατικά. Τὸ φιλτράρισμα αὐτό, ἡ ἀποκρυστάλλωση σὲ γενικότητες γίνονται ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρό.

Ἀλλὰ μήπως μπορεῖ νὰ ὁρίσει πότε πάνω κάτω συνέβηκε, ἂν συνέβηκε, αὐτό;

Μήπως ξεχωρίζει ἕνα διάστημα ποὺ φαινόταν ἀλλοιώτικη ἡ Μήτση; Πάντα ἀπὸ τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου τους, ὡς πρὸ ὀλίγου ποὺ μπῆκε μὲ πρόσωπο λαμπερὸ ἀπὸ χαρὰ νὰ τοῦ διαβάσει τί γράφει γι' αὐτὸν μιὰ ξένη ἐφημερίδα δὲν ἄλλαξε οὔτε μιὰ ὥρα. Τὸ ἴδιο τρυφερή, τὸ ἴδιο ἀφοσιωμένη, τὸ ἴδιο ἐρωτευμένη μαζί του. Ἄθελα τὸν ξανατραβᾶ ἡ ἰδέα νὰ τὴ ρωτήσει ἂν τὸν ἀπάτησε ποτέ. Μά γιατὶ ὄχι. Μιὰ ἐρώτηση πάντα ἐπιτρέπεται .. ἀλλὰ καὶ πάλι συλλογιέται τὴν ἀπάντηση ποὺ θὰ λάβει καὶ ποῦ θᾶναι, ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πρᾶμα, ἀρνητική

Τουλάχιστο τώρα παρηγοριέται πὼς οἱ ὑποψίες του εἶναι ἀστήριχτες, ὅταν ὅμως τοῦ πεῖ, ὄχι, δὲ σὲ γέλασα, ἡ ἀμφιβολία θὰ τοῦ γίνει βεβαιότητα. Ἂν ὅμως πραγματικὰ εἶναι ἀθῶα καὶ ἡ ἄρνησή της εἰλικρινής; Καὶ ποῦ θὰ ξέρει αὐτὸς πὼς εἶναι εἰλικρινής; Μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ τοῦ πεῖ ναί, σὲ γελοῦσα. Λοιπὸν τί θὰ κάνει τότε; Νὰ τοῦ πεῖ, ναί, σὲ γελοῦσα; Μὰ θὰ ἦταν τρομερό!

Καὶ ψὲς τὸ μεσημέρι ἐκεῖ ποὺ παίρνανε τὸν καφέ τους, ἡ Μήτση εἶπε γιὰ κάποιο ρούσικο βιβλίο, ποὺ διάβαζε καὶ ἀνάφερε μιὰ σκηνὴ ποὺ γίνεται σὲ ταβέρνα. Κάποιος ἄνθρωπος ξομολογιέται μπροστὰ σ' ὅλους ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ ἕνα ἔγκλημα ποὺ ἔκανε. Πῶς πούλησε τὴν κόρη του καὶ πῆρε λεπτά Κι' ἀφοῦ τελειώσει καὶ δεῖ στὰ πρόσωπα ὅλα τὴν ἀηδία, τὴν περιφρόνηση. κυριεύεται ἀπὸ ἔξαλλη χαρά Χορεύει, γελᾶ, ἀγκαλιάζει ὅποιον βρεῖ ἐνῶ τὰ μάτια του τρέχουν βρύση τὰ δάκρυα. Εἶναι λυτρωμένος, εἶναι καθαρός, γίνηκε ξανὰ ἀγνός! Γλύτωσε ἀπ' τὴν κόλασή του.

Ἡ Μήτση καθὼς τὰ διηγόταν ἦταν συγκινημένη, κι' ὁ Παυλίδης συνέλαβε ἀμέσως τὸ σατανικὸ σχέδιο νὰ ἐκμεταλλευθεῖ αὐτὴ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ψυχή της ἦταν ἀφοπλισμένη.

—Αὐτὸ ποὺ λὲς εἶναι πραγματικὰ ὑπέροχο... τῆς εἶπε τάχα συγκινημένος κι' αὐτός. Γιὰ νὰ γίνονται ὅμως αὐτὰ χρειάζεται ρούσσικη ψυχή. Ποιὸς νοιώθει ἔτσι τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐξαγνισμοῦ μὴ τὴν ταπείνωση; Ποιὸς νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ γεννηθεῖ ἄλλη μιὰ φορά .. νὰ γνωρίσει τὸν παράδεισο δῶ κάτω στὴν κόλαση ποὺ ζοῦμε;

—Πραγματικά, εἶπε ἡ Μήτση, ἀλλὰ νᾶχεις καὶ κάτι νὰ πεῖς. Ὅσο εἶναι μεγαλειώδης ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ξομολογιέται μιὰ φοβερὴ ἁμαρτία, ἄλλο τόσο εἶναι ἀνόητη ἐκείνου ποὺ ξομολογιέται μικροσφαλματάκια τῆς δεκάρας. Βλέπεις δὲν ἔχουν ὅλοι, πρόσθεσε γελώντας, τὴν τύχη νὰ τοὺς βαραίνουν τὴ συνείδηση θανάσιμα ἁμαρτήματα! Ὁ Παυλίδης δὲ γέλασε.

—Ἐξαρτᾶται, εἶπε σοβαρά, ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ καθενός. Ἄλλος θαρρεῖ πὼς ἁμαρταίνει θανάσιμα μ' ἕνα ἀθῶο ψέμμα, κι' ἄλλος ἐγκληματεῖ χωρὶς νὰ τοῦ κοστίσει οὔτε μιᾶς νύχτας τὸν ὕπνο.

—Δὲν ἔχουμε ὑπ' ὄψει τώρα δὰ τοὺς ἀνισόρροπους. Αὐτοὶ ποὺ λὲς εἶναι ἀνισόρροποι. Ἐκεῖνος ποὺ θεωρεῖ ἕνα ἀθῶο παράπτωμα τρομερὴ ἁμαρτία, εἶναι ψυχοπαθής, κι' ἐκεῖνος ποὺ ἐγκληματεῖ χωρὶς νὰ ἱδρώνει τ' αὐτί του εἶναι διεστραμένος καὶ ἔκφυλος Ὄχι δὲν πρόκειται γι' αὐτούς. Πρόκειται γιὰ τὸν φυσιολογικὸ ἄνθρωπο... ἂν καὶ οἱ πράξεις μας καλὲς ἢ κακές, σημαντικὲς ἢ ἀσήμαντες, ὀφείλουν νὰ κρίνονται ἀνάλογα μὲ τὴ ζημιά, ἢ τὸ ἀγαθὸ ποὺ προξενοῦν στοὺς ἄλλους, πρόσθεσε.

—Ὥστε ἂν μιὰ γυναίκα γελάσει τὸν ἄντρα της, θὰ πρέπει νὰ τοῦ ξομολογηθεῖ τὸ σφᾶλμα της; ἢ τὸ βρίσκεις μικροσφαλματάκι τῆς δεκάρας;

—Ἐξαρτᾶται. Ἂν τὴν ἀγαπᾶ μὲ πάθος κι' ἂν τὴν πιστεύει μὲ στραβὰ μάτια, τότε πρέπει νὰ τοῦ πεῖ τὴν ἀλήθεια... ἂν ὅμως δὲν τὴν ἀγαπᾶ πιὰ παρὰ σὰ γυναίκα του, κι' ἂν κάνει κι' ἐκεῖνος τὰ δικά του ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀνάγκη παρόμοιας ἐξομολόγησης.

—Δηλαδὴ σὰ νὰ λέμε, δέχεσαι τὸ ἀλληλοξεγέλασμα τοῦ ἀντρογύνου.

—Ἐνόσο δὲ φτάσατε οτὸ σημεῖο νὰ συχωρνᾶτε τὶς ἀπιστίες τῶν γυναικῶν σας ὅπως συχωρνοῦν τὶς δικές σας, ἀναγκαστικὰ θὰ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀθλιότητα. Ἴσως μάλιστα νὰ μὴ γίνει ποτὲ τὸ θαῦμα νὰ ἐπιτρέπεται στὴ γυναῖκα ἐκεῖνο ποὺ κάνετε σεῖς μὲ τόσο ἐλαφρὴ συνείδηση καὶ σὰν ἀποκλειστικό σας δικαίωμα. Μάλιστα πολὺ φοβοῦμαι πὼς οὔτε καὶ σὺ δὲν θὰ ξεβγαίνεις ἀπὸ τὸν κανόνα. Δὲ θὰ θυμᾶσαι, εἶμαι σίγουρη, αὐτὸ ποὺ γράφεις τόσο ὡρυῖα! Πὼς ἡ καρδιά μας εἶναι ἀδύνατη καὶ πὼς δὲν μποροῦμε νὰ τῆς ἔχουμε ἐμπιστοσύνη. Ἡ Μήτση σώπασε, σοβαρεύτηκε, καὶ ξακολούθησε συλλογισμένη... Ἀλήθεια, Παῦλο, πάνω σ' αὐτὸ θὰ μποροῦσες νὰ μοῦ πεῖς σπουδαῖα πράματα. Π.χ γιατὶ ἔρχεται μιὰ στιγμὴ ποὺ κάνει κανεὶς ἐκεῖνο ποὺ λίγο πρὶν πίστευε πὼς θὰ τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ κάνει ποτέ; Μιὰ στιγμὴ ποὺ παύει ν' ἀντιδρᾶ; Νὰ μοῦ ἐξηγήσεις τὴ ψυχική μας ἀσυναρτησία, τὴν ἀνικανότητα τοῦ λογικοῦ νὰ κυριαρχήσει γιὰ νὰ μὴ γίνουν ὅλα γιαλιὰ καρφιά;

Ὥστε ἂν μποροῦσες, εἶπε ὁ Παυλίδης γυρνώντας σὲ ὅ,τι τοῦ ἔλεγε προτήτερα, νὰ μοῦλὲς τὸ κάθε τι ἐλεύθερα, δὲν ἀποκλείεται νᾶχες φίλο;

—Δὲν ἔχω φίλο γιατὶ δὲ μοῦ χρειάζεται...ἀφοῦ ἀγαπῶ ἐσένα... ἂν μοῦ χρειαζόταν ὅμως θὰ εἶχα...ὅπως καὶ σὺ ἔχεις.

—Καὶ θὰ μοῦ τὸλεγες ;

Ἡ Μήτση ἔμεινε σκεφτικὴ καὶ τὸν κύτταζε· ἔπειτα εἶπε χαμογελώντας :

—Χμ... ξέρω κι' ἐγὼ ἂν θὰ σοῦ τὸλεγα ; Ἔ·

πειτα ἀλλάζοντας τόνο. Ἀλήθεια πολλὲς φορὲς τὸ σκέφτηκα αὐτό. Μιὰ γυναίκα ποὺ θᾶχε ἕναν διανοητικὰ ἀνώτερο ἄντρα... ἕναν ψυχολόγο... ἕναν φιλόσοφο ποὺ ἀναλύει τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ τὶς ἀφορμές τους, θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐμπιστεύεται ὅλα ὅσα περνᾶν ἀπὸ τὴ σκέψη της, ὅλα ὅσα κάνει, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ μυστικὰ ὅπως εἶναι οἱ σχέσεις μ' ἕναν ἄλλο. Νὰ τοῦ τὰ ἐμπιστεύεται μὲ θάρρος καὶ εἰλικρίνεια. Γιατὶ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν ἐξηγήσει, νὰ τὴν νοιώσει, νὰ τὴ δικαιολογήσει. Καὶ γιατὶ μόνο ἔτσι θᾶτανε πλήρης ἡ συνεννόηση δυὸ ἀνθρώπων... Τί ὡραῖα νὰ μποροῦμε νὰ λέμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο τὰ πάντα... Σώπασε, ἔπειτα γελώντας : ὡραῖα, ἀλλὰ τόσο δύσκολο... Δὲν διακινδυνεύονται ξέρεις εὔκολα τέτοιες χειρονομίες...

—Γιατί ; κι' ἡ φωνὴ τοῦ Παυλίδη ἦταν βαρειὰ ἀπὸ τὴ συγκίνηση.

—Γιατὶ καὶ ὁ πιὸ ἀνώτερος, κι' ὁ πιὸ ἔξυπνος καὶ ὁ πιὸ προοδεμένος, ἔχει στὸ αἷμα του τὶς προγονικὲς σκουριές. Ποιὸς ἄντρας θᾶκουγε χωρὶς νὰ ἐπαναστατήσει τὴν ἐρωτικὴ περιπέτεια τῆς γυναίκας του ;...

Ὁ Παυλίδης γέλασε :

—Τὶ κρῖμα, εἶπε παίρνοντας ἔκφραση τρυφερῆς ἀπογοήτεψης, ποὺ εἶσαι ἔτσι ἀποκλειστικὰ δική μου... διαφορετικὰ θὰ σοῦ ἀπόδειχνα πόσο λίγο μὲ γνωρίζεις... τὶ κρῖμα ..

Ἡ Μήτση νικήθηκε. Χλώμιασε διὰ μιᾶς καὶ ἁπλώνοντας τὸ χέρι τοῦκλεισε τὸ στόμα.

—Σῶπα, τοῦπε σιγά, ὄχι...μὴν ἐξακολουθήσεις...

Ὁ Παυλίδης κιτρίνησε κι' ἀμέσως σκέφθηκε τὸ Ρηκάκη μὲ τὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα πὼς ἦταν αὐτός.

—Γιατί ; τὴ ρώτησε.

—Ἤτανε, ἀρχίνησε ἡ Μήτση σιγά, ὅταν βρισκόμαστε στὸ Παρίσι. Εἴχαμε δώσει ραντεβοῦ μὲ τὴ σπιτονοικοκυρά μας σὲ κάποιο καφενεῖο γιὰ νὰ πᾶμε στὸν κινηματογράφο. Ὅταν πῆγα ἀντὶς τὴν ἴδια βρῆκα τὸν ἀνεψιό της. Δὲν τὸν ἐγνώρισες ποτέ ! ..Ἔμενε στὴ Μασσαλία κ' ἐρχόταν πολὺ σπάνια .. Ἐγὼ τὸν εἶχα δεῖ στῆς θειᾶς τοῦ ἀρκετὲς φορές.

Μοῦ εἶπε πὼς ἡ θειά του εἶχε ξαφνικὰ ἐμποδιστεῖ καὶ τὸν ἔστειλε νὰ μὲ εἰδοποιήσει. Πήγαμε οἱ δυό μας στὸν κινηματογράφο, ἔπειτα κάπου ἀλλοῦ...ὅταν τὸ βράδυ γύρισα σπίτι δὲν εἶχες ἐπιστρέψει ἀκόμα...

—Ὥστε ἔτσι ; πήγατε στὸν κινηματογράφο καὶ ἀπὸ κεῖ κάπου ἀλλοῦ... χωρὶς προηγούμενο, χωρὶς δικαιολογία καμμιά...

—Εἶχα κάποια δικαιολογία. . εἶπε ἡ Μήτση, ἀλλὰ δὲν σοῦ τὴν εἶπα γιατὶ δὲν τὴν εὕρισκα ἀρκετὴ ὅταν κατόπιν ἀναρωτιόμουν γιατὶ γίνηκε αὐτό...

—Τὶ δικαιολογία!

—Αὐτὸ συνέβηκε ὅταν τά εἶχες μπλέξει μὲ τὴν Ὀρτάνς τὸ μοντέλο του Ἀδαμὼ κι' ἀκριβῶς τὸ ἀπόγεμα ποὺ ἦρθα στὸ ἀτελιὲ καὶ σᾶς βρῆκα κλειδωμένους κι' ἄκουσα ἀπ' ἔξω τὰ γέλοια σας καὶ τὶς τρυφερότητές σας... Τὸ ξέρω, κάθε ἄλλη θὰ δικαιολογοῦσε ἔτσι τὴν περιπέτειά της, ἐγὼ δὲν τὸκανὰ γιατὶ νομίζω πὼς θᾶλεγα ψέματα... Καὶ θέλω νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια.

—Ἤτανε τουλάχιστον κοστὼ αὐτὸς ὁ κύριος; Ρώτησε ὁ Παυλίδης καὶ τὸ γέλοιο του ποὺ συνόδεψε τὴν ἐρώτηση ἔκανε τὸ πρόσωπό του νὰ μοιάσει μὲ μάσκα γιαπονέζικη. .

—Ἤτσν πολὺ ὡραῖος...

—Κι' ἐπομένως ἠλίθιος...

—Ὄχι δέν ἦταν ἠλίθιος...

—Χά! χά χά! κ' ἐγὼ στοιχημα ἴζω πὼς ἦταν ἠλίθιος, κἀγχασε ὁ Παυλίδης κι' ὅλο τὸ αἷμα ἀνέβηκε στὸ κεφάλι του.

—Ἂν νομίζεις πὼς εἶναι ἀπαραίτητο νᾶναι ἠλίθιος...

—Τρομερό! ψιθύρισε. Γιὰ φαντάσου... ἔ; λοιπὸν ὅλες οἱ γυναῖκες εἶνα πόρνες... ὅλες...

Ἡ Μήτση, τὸν κύτταξε καλὰ—καλὰ καὶ βγῆκε ἔξω.

Ὅλο του τὸ ἀπόγεμα πῆγε νὰ συλλογιέται αὐτὸ τὸ ἐξωφρενικὸ γεγονός... γιὰ νὰ δεῖ ἂν καὶ στοὺς ἄλλους θᾶκανε τὴν ἴδια ἐντύπωση τὸ διηγήθηκε στὸν Πετρόπουλο, ἕνα φίλο του γιατρό. Τάχα πὼς εἶχε συμβεῖ σὲ κάποιο γνωστὸ του.

—Ἔ; δὲν εἶναι τρομερό; τοῦ εἶπε τελειώνοντας.

Ὁ Πετρόπουλος τὸν κύτταξε μ' ἀπορία.

—Σοβαρὰ μιλᾶς; τοῦ εἶπε, καὶ τὶ ἄλλο κάνουν οἱ γυναῖκες ποὺ περιγράφεις στὰ ἔργα σου, καὶ ποὺ γνωρίζωμε στὴν κοινωνία μὲ τὰ ὀνόματά τους; Ὅλο αὐτὴ τὴ δουλειὰ δὲν κάνουν;.. Γιατὶ σοῦ προξενεῖ ἐντύπωση ἡ ἀθῶα καὶ συγκινητικὴ περιπέτεια τῆς ρομαντικῆς γυναίκας αὐτῆς μὲ τὴ ψυχολογία μαθητριούλας; Ὥστε κάθησε καὶ τοῦ τὰ εἶπε ὅλα;... Τὴν καϋμενοῦλα! Κι' αὐτὸ τὸ θηρίο θ' ἀγρίεψε, θὰ τὴν στραπατσάρισε Μωρὲ γι' αὐτὸ δὲν παντρεύουμαι ἐγώ... νὰ μὴ βρεῖ τὸ μπελᾶ της καμμιὰ κακομοῖρα! Ἀφοῦ καὶ σὺ ὁ ἐπαναστάτης τὸ βρίσκεις τρομερό.

Καὶ χώρισαν ἀφοῦ ὁ Πετρόπουλος τοῦ σύστησε νὰ ἐπέμβει ὅσο μπορεῖ στὴν ὑπόθεση αὐτή.

—Ἐσὺ μὲ τὸ κῶρος ποὺ ἔχεις... εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ τὸν πείσεις νὰ φερθεῖ πολιτισμένα στὴ γυναίκα του...

Κι' ὁ Παυλίδης εἶπε:

—Ναί... ναί... θὰ φροντίσω ὅσο μπορῶ!

... Ὥστε ἡ Μήτση εἶχε ἐρωμένο .. ἔπειτα ὁ νοῦς του ἔπερνε ἄλλο δρόμο... Προσπαθοῦσε νὰ θυμηθῇ τὸν ἑαυτό του ὅταν ἔψαχνε νὰ μάθει ἂν τὸν γέλασε καὶ πῶς νόμιζε τότε πὼς θὰ δεχόταν τὸ γεγονός, ἀλλὰ δὲ θυμόταν. Πάντως δὲν ἔμοιαζε μ' αὐτὸ ποὺ ἔνοιωθε τώρα .. τὸ μόνο ποὺ ξεδιάλυνε ἦταν πὼς κατὰ βάθος ποτὲ δὲν πίστεψε στὴν ἀπιστία της. Σὰν τοὺς νευρασθενικοὺς ποὺ ὅσο κι' ἂν τοὺς τυραννοῦν οἱ ὑποψίες κάποιας ἀρρώστιας, κι' ὅσο κι' ἂν ζοῦν στὴ κάθε της λεπτομέρεια μ' ἀγωνία καὶ πόνους, κατὰ βάθος δὲν πιστεύουν πὼς τὴν

ἔχουν. Ναὶ βέβαια, αὐτὸ ἦταν. Δὲν πίστευε... δὲν πίστεψε ποτέ! 'Αλιώτικα δὲ θὰ βρισκόταν τώρα σ' αὐτὴ τὴν καταστροφικὴ κατάσταση. Σὰ νἆχε μεταβληθεῖ τὸ σύμπαν... Περίεργα... Μὰ γιατὶ ἔτσι; Ὥστε ὅλοι οἱ ἄντρες ποὺ πληροφοροῦνται αὐτὸ τὸ πρᾶμα ἔτσι αἰσθάνονται, ὅπως αὐτός; Μὰ τότε ὅ,τι γράφει εἶναι ἡλιθιότητες. Πῶς ὅμως δὲν τοῦ τόπε κανένας; Ὥστε ἐκεῖνα ποὺ πιστεύουμε σὰν ἀλήθεια στὴν τέχνη. στὴ ζωὴ εἶναι παντελῶς ἀνεφάρμοστα;.. Ἔτσι εἶναι... τὸν ἐκμηδενίζει ἡ ἀπιστία τῆς Μήτσης, κι' ὅμως πιστεύει ἀκλόνητα (καὶ τώρα ἀκόμη πιστεύει) πὼς εἶχε δικαίωμα ν' ἀπολαύσει αὐτὴν τὴν ἀσύγκριτη χαρὰ τῆς ψυχῆς, μιὰ κι' αὐτὸς δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ τῆς προσφέρει...
Τὸ ἴδιο καὶ τὸ κοινό. Τὸν χειροκροτεῖ, τὸν θαυμάζει, τὸν ἀκολουθεῖ ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζει κανένα ἀπ' τὰ κηρύγματά του. . Διανοητικὸ κατασκεύασμα ἄσχετο μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν πραγματικότητα... αὐτὸ εἶναι ἡ τέχνη... πασσατέμπο γιὰ νὰ περνᾶ ἡ ὥρα...
Ξαφνικὰ σὰ ν' ἀνάσανε... Χαζομάρες... ἔχουν περάσει ἀπὸ τότε τρία χρόνια... ἄλλως τε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἐπεισόδιο ἦταν παιδιάστικο. 'Αφοῦ ἡ Μήτση τὸν λατρεύει σὰ Θεό... ὡρισμένως περιπέτεια μαθητιούλας...
Λοιπὸν τὸ μόνο ποὺ ἔχει νὰ κάνει εἶναι νὰ προσπαθοῦσε νὰ τὸ ξεχάσει.
Ὅταν γύρισε, ἡ Αἴμη ἔλειπε. Δὲν τὸ βρῆκε σωστὸ νὰ λείπει. Δηλαδὴ σὰ νὰ μὴ συνέβηκε τίποτα... Αὐτὸ θὰ πεῖ νἆχει κανένας τὸ θάρρος τῆς γνώμης του!... Ἦταν ἐννιὰ περασμένες. Εἶπε νὰ φέρουν τὸ φαγητό. Θᾶτρωγε μόνος του, ἡ κυρία μποροῦσε ν' ἀργήσει.
Δὲν εἶχε ἀρχίσει κι' ἔφτασε ἡ Μήτση. Εἶπε ἕνα ξερὸ «καλησπέρα», κι' ἀφοῦ ἔβγαλε τὰ γάντια καὶ τὸ καπέλλο της κάθισε στὸ τραπέζι χωρὶς νὰ πάρει τίποτα.
—Δὲν τρῶς; τὴ ρώτησε ὁ ἄντρας της. Τὸ ψάρι εἶναι περίφημο.
—Τὸ καταλαβαίνω, εἶπε ἐκείνη καὶ ἀχνογέλασε.
– Χωρὶς ἄλλο, θὰ σοῦ κάνει ἐντύπωση, ἔ; Δὲν εἶναι ὡρισμένως φυσικὸ νἄχω τόση ὄρεξη. Τὸ φυσικὸ θᾶτανε νὰ τρῶς ἐσὺ κι' ἐγὼ νὰ καθουμε. Καὶ γέλασε
—Δηλαδή;
—Τί δηλαδή.. δὲν πιστεύω νὰ λησμόνησες ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸ σημερινὸ ἀπόγεμα. Ἂν καὶ τὸ νὰ βγεῖς ἀμέσως ἔπειτα πάει νά πεῖ πὼς δὲ σοῦ κάηκε καρφί. Μήτε γάτα μήτε ζημιά... Νὰ σοῦ πῶ, κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ ἰδέα.
'Η Μήτση σηκώθηκε καὶ πιάρνωντας τὰ γάντια καὶ τὸ καπέλλο της πῆγε στὴν κάμαρά της.

'Από τὸ γραφεῖο καθὼς ἔνραφε ὁ Παυλίδης ἄκουσε σὲ λίγο τὰ νερὰ νὰ τρέχουν στὸ μπάνιο. 'Η Μήτση λουζόταν. Εἶδε τὸ γυμνὸ κορμὶ τῆς γυναίκας του σ' ὅλες του τὶς λεπτομέρειες σταματώντας ἰδιαιτέρως σὲ μιά... Βγῆκε ἀπὸ τὸ γραφεῖο καὶ διευθύνθηκε κατὰ κεῖ. Χτύπησε μὲ τὰ κότσια τὴν πόρτα καὶ ρώτησε, κυριευμένος ἀπὸ λαχτάρα:
—Μήτση... παίρνεις μπάνιο;
Καμμιὰ ἀπάντηση... τὰ νερὰ ποὺ ἔτρεχαν στὴ μπανιέρα δὲν τὴν ἄφιναν ν' ἀκούσει.
Ξαναχτύπησε καὶ εἶπε δυνατώτερα:
—Μήτση..
—Ναί... ἀπάντησε ἡ Μήτση.
—Παίρνεις μπάνιο;
—Ναί ..
'Η καρδιά του πήδησε. 'Η Μήτση εἶπε τὸ ναὶ μὲ τὸν ἰδιαίτερο ἐκεῖνο χρωματισμὸ τῆς φωνῆς ποὺ φανέρωνε πὼς ἀνταποκρινόταν κι' αὐτὴ στὸ ἐρωτικό του κάλεσμα.

'Ο Παυλίδης, ἀργότερα περιμένοντας νὰ τὸν πάρει ὁ ὕπνος, ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ γυναίκα καταχτᾶται μόνο σαρκικά "Ολα τ' ἄλλα μηδέν
'Η Μήτση εἶναι δική του ! Δική του ἀποκλειστικὰ γιατὶ τὴν κάνει νὰ αἰσθάνεται πλέρια τὴ σεξουαλικὴ ἡδονή.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἦτανε Κυριακή, κι' ὅπως πάντα θᾶτρωγε μαζί τους ὁ Ροζάκης ὁ δημοσιογράφος, κι' ἀπὸ τοὺς πιὸ στενοὺς φίλους τους. Καλὴ εὐκαιρία νὰ δείξῃ στὴ Μήτση πὼς θεωροῦσε τὸ παραστράτημά της σὰ νὰ μὴν εἶχε συμβεῖ ποτές. Ὅταν ἑτοιμάσθηκε, κι' ἐνῶ ἡ Μήτση κοιμόταν ἀκόμα, βγῆκε νὰ κάνει ἕναν περίπατο στὸν Κῆπο. 'Εκεῖ καθὼς πήγαινε, σκεφτόταν πῶς ὁπωσδήποτε εἶχε ὑποχρέωση νὰ τὴν ἀφήσει ἥσυχη, μιὰ καὶ σχεδὸν τὴν ἐξεβίασε νὰ ὁμολογήσει. Τὶ παχειὰ λόγια γιὰ τὸ μεγαλεῖο ἐκείνου ποὺ ξομολογιέται! Κι' ἡ Μήτση πιάστηκε στὸ δόκανο! 'Αλήθεια, εἶναι ἀπίστευτο πὼς πιάστηκε... ἀλλὰ καὶ γιὰ φαντάσου! Πῆγαν λέει στὸν κινηματογράφο κι' ἀπὸ κεῖ... ὡρισμένως εἶναι καταπληκτικό. Μὰ ἔτσι λοιπὸν εὔκολα τουμπάρεται μιὰ γυναίκα; Ἔτσι! Μήπως δὲν τὸ ξέρει ἀπὸ δική του πεῖρα;... Τί ἄλλο γίνηκε μὲ τὴ Τζούλια... Μήπως κι' αὐτὴ ἔτσι δὲν τοῦ δόθηκε χωρὶς κανένα, μὰ κανένα προηγούμενο; Ἦταν ἐκδρομὴ μὲ ἄλλους καὶ στὸ γυρισμὸ τὴν πῆρε στὴ μοτοσυκλέττα του. Γύρισαν λίγη ὥρα γρηγορώτερα καὶ ὡς νὰ φτάσουν καὶ οἱ ἄλλοι... ἐκεῖ στὸ ντιβάνι τῆς τραπεζαρίας... 'Η διαφορὰ εἶναι πὼς τότε δὲν τὸ βρῆκε καταπληκτικό... ἀπεναντίας τὸ βρῆκε ὡραῖο, φυσικό, ἠθικό... νιάτα... τὶ ἄλλο εἶναι τὰ νιάτα;.. κι' ἂν δὲν εἶναι αὐτὸ τὶ εἶναι;... καὶ βέβαια .. ἀλλά... ἀλλά... ἀλλά... σήκωσε τὸ μπαστοῦνι του καὶ δυνατὰ μὲ κίνημα ταχὺ χτύπησε κάτι θάμνα μυρωδάτα ποὺ ἔζωναν τὰ παρτέρια...

Στὸ τραπέζι ἡ Μήτση φοροῦσε ἕνα κόκκινο φόρεμα κι' ὁ Ροζάκης ποὺ ἔκανε καὶ τὸν ἐστὲτ τὴ ρώτησε ἂν ἦτανε ἐκεῖνο τοῦ Παρισιοῦ.
—Ναί, αὐτὸ εἶναι, εἶπε ἡ Μήτση.

—Θυμᾶσαι; Τὄχαμε ψωνίσει μαζί. Γοῦστο δικό μου.
—Δὲν ξέρεις πόσο τ' ἀγαπῶ. Μονάχα ἐδῶ, κι' ἔδειξε κάπου πρὸς τὴ μαοχάλη ἀρχίνησε νὰ λυώνει. Ψὲς τὸ μαντάριζα ὧρες... καὶ κούνησε τὸ κεφάλι μὲ λύπη.
—Γιατὶ τ' ἀγαπᾶς; Κι' ἡ φωνὴ τοῦ Παυλίδη ἐπεμβῆκε μὲ τόνο σαρκαστικό. 'Ο Ροζάκης τὸν κύτταξε ξαφνιασμένος...
—Καὶ γιατὶ νὰ μὴν τ' ἀγαπᾶ; Ἄλλο πάλι τοῦτο...
—Ἄ... καλὰ... ὅσο γι' αὐτό....
'Η Μήτση δὲ μίλησε ἀλλὰ ρώτησε τὸ Ροζάκη ἂν θὰ πήγαινε φέτος ἔξω. Ναὶ θὰ τὴν ἔστελνε στὸ Λονδῖνο. Ὄχι, τῆς Μήτσης δὲν θὰ τῆς ἄρεσε νὰ πάει ἐκεῖ.
—Προτιμᾶς τὸ Παρίσι... τῆς εἶπε ὁ Ροζάκης.
—Μπά ; ! ὥστε σὰ νά λέμε τὸ λαχταρᾶς τὸ Παρίσι... ἔκανε εἰρωνικὰ ὁ Παῦλος. Δὲν εἶπες ποτὲ ἕνα τέτοιο πρᾶμα... μάλιστα νόμιζα πὼς ἀγαπᾶς περισσότερο τὴν Ἀθήνα... Γιὰ φαντάσου... νυχτωμένος τέλος πάντων στὸ Χαλάνδρι διαρκῶς καὶ πάντοτε... Καὶ γέλασε μὲ γέλοιο φάλτσο, προσποιητό... 'Ο Ροζάκης ἔκοβε πορτοκάλλι κι' εἶχε ἀφαιρεθεῖ. Τὸν ξύπνησε τὸ γέλιο τοῦ Παυλίδη.
—Τὶ τρέχει... γιατὶ γελᾶς ἔτσι ;
—Λέω πὼς δὲν τὰ μολογάει κανεὶς ὅλα ποτέ!... πάντα κάτι φυλάει...
—Οὔτε λόγος... εἶπε κι' αὐτός Κι' εἶναι μεγάλο μέτρο προνοίας... μάλιστα ἀνάμεσα σὲ στενὰ συνδεμένους... ὄχι ὅλα ! Πρὸς Θεοῦ ! 'Η κυροῦλα μου ἔλεγε μάλιστα τὺ ἑξῆς σοφὸ στὶς ἐγγόνες της ! 'Ο ἄντρας σου νὰ σὲ ξέρει, παιδί μου, ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω... ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω νὰ μὴ σὲ ξέρει!...
'Η Μήτση γέλασε
—Περίφημο... ὥστε ἔτσι ἔλεγε ἡ κυρούλα σου;
—Ναὶ ἦταν ἡ μοναδικὴ συμβουλὴ ποὺ ἔδινε σὲ παντρεμένες κι' ἀνύπαντρες.
—'Ο Παῦλος δὲν εἶναι αὐτῆς τῆς ἰδέας...θεωρεῖ αὐτὸν ποὺ ξομολογιέται τὶς πράξεις του ἀνώτερο ἠθικὸ τύπο.
—Χά! χά! Χά! ξεκαρδίστηκε ὁ Ροζάκης... ἔτσι λέει; .. τὸν ταρτοῦφο...
—Γελᾶς... ἂν τὸ ἄκουγε ὅμως, σὲ βεβαιώνω, νὰ ἔτσι, κι' ἔκανε χειρονομία σὰ ν' ἀναποδογύριζε τὸ στομάχι της, θᾶβγαζες ὄξω ὅτι κρατᾶς μέσα σου ...
—Ἔλα ἄφησε τὶς βλακεῖες.. ἀρκετά, τῆς ἔκανε βάναυσα ὁ Παυλίδης.
'Ακολοὺθησε στιγμὴ στενόχωρης σιωπῆς ποὺ τὴν διέκοψε πάλι ὁ ἴδιος...
—Εἶναι λοιπὸν ἀπίστευτο πόσο οἱ γυναῖκες εἶναι κυνικές! Χρόνια μπορεῖ νὰ συναναστρέφεσαι μιὰ γυναῖκα κι' ἄξαφνα νὰ ἀνακαλύψεις πὼς ζεῖς πλάϊ σ' ἕνα τέρας ὑποκρισίας καὶ ψευτιᾶς.
—'Εγὼ ὅμως δὲν καταλαβαίνω γρῦ... εἶπε ὁ Ροζάκης.., Μήπως ἔπεσα πάνω σὲ κανένα καυγαδάκι;
—Κυνικές...
Ξανᾶπε ὁ Παυλίδης σὰ συνέχεια σὲ προηγούμενες φράσεις.
—Καὶ τὶ νὰ λένε οἱ γυναῖκες, ὅταν αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη τὴν ἔκαναν κι' αὐτὲς γιὰ τοὺς ἄνδρες τους ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς γνωριμιᾶς τους ;
—Τὶ νά σοῦ κάνω ποὺ δὲν εἴμαστε οἱ δυό μας.. εἰδ' ἄλλως...
—'Ελᾶτε... ἀφῆστε τὶς προκλήσεις...μπᾶ σὲ καλό σας...,
—Εἰδ' ἄλλως; ἔκανε ἡ Μήτση καὶ τὸν κύτταξε εἰρωνικά.
—Νὰ λοιπόν!
Κι' ὁ Παυλίδης ἄρπαξε τὸ ποτῆρι του ὅπως ἦτανε γεμᾶτο μπύρα καὶ τὸ ἄδειασε κατὰ πρόσωπο τῆς Μήτσης.
—Ἄαα... ἔκαμε αὐτὴ καὶ πετάχτηκε ἀπάνω μούσκεμα....
— Μὰ εἶσαι τρελλὸς δηλαδή... εἶπε ὁ Ροζάκης καὶ σηκώθηκε....
— Δὲν εἶμαι τρελλός, ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ νὰ μὲ κάνῃ γελοῖο αὐτή !... 'Αρκετά ! 'Ακοῦς τὶ λέω ; Φώναξε γυρνώντας στὴ Μήτση. 'Αρκετά ! Κι' ἀμέσως ἀνάβοντας ὁλοδιαμιᾶς ὥρμησε μὲ τὶς γροθιὲς σφιγμένες.... Τὴν Παναγιά σου... τὸ Χριστό σου.
'Ο Ροζάκης μπῆκε στὴ μέση τους....
— Παῦλο ! τρελλάθηκες... τὶ κάνεις !...
— Βρὲ ξέρεις τὶ μοῦκανε ; ἔ ; ξέρεις ; Μὲ κεράτωσε στὸ Παρίσι μὲ ἕνα βλάκα.... αὐτή.... καὶ ὥρμησε ξανά...
— Μήτση ! Μὰ ἔβγα λοιπὸν ἔξω... φώναξε ὁ Ροζάκης.. ἄς τον νὰ συνέλθει... τώρα εἶναι τρελλός
'Η Μήτση βγῆκε,
— Ἔλα, ἡσύχασε... τὶ διάβολο... σοῦστριψε ;
— Μοῦ τᾶπε μόνη της...
— Οὔφ καημένε τώρα... ἔλα, πάρε τσιγάρο.... Καὶ τοῦ πρόσφερε ἀνοιχτὴ τὴν ταμπακέρα....'Ο Παυλίδης μηχανικὰ πῆρε ἕνα καὶ τὸ ἄναψε..
'Η ὀξώπορτα ποὺ βρόντηξε συμπλήρωσε τὴν κατάπτωση ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ διαδέχεται τὰ ὑπερδιεγερμένα νεῦρα του.... 'Η Μήτση ἔφυγε...
— Πήγαινε νὰ δεῖς ποῦ πάει,.. ἔλα τρέξε..... καὶ φέρε την πίσω....
Γιατὶ συνέβησαν ὅλα τοῦτα. . Ποῦ μπορεῖ νὰ ἔχει πάει... δὲ θὰ τὴν προφτάσει... θὰ πῆρε ταξὶ ἀπὸ τὴ γωνιά... ποῦ νὰ τὴ βρεῖ... ὄχι, δὲ θὰ τὴ βρεῖ... 'Ο Ροζάκης θὰ ἐπιστρέψει μόνος, οἱ ὧρες θὰ κυλοῦν καὶ θὰ νοιώθει αὐτὸ τὸ ἀφόρητο αἴσθημα τοῦ ἀνεπανόρθωτου.... τὴν ταπείνωσε. τὴν ἐξευτέλισε... Τὸ κουδοῦνι χτύπησε..
'Η Μήτση μπῆκε χωρὶς νὰ πεῖ λέξη. Κάθισε στὸ ντιβάνι καὶ ἔβγαζε τὰ γάντια της ἀργά, συλλογισμένη.
'Ο Ροζάκης εἶδε πὼς ἦταν περιττός.
Ἔμειναν μόνοι.
— Θέλω νὰ μὲ συγχωρέσεις... τῆς εἶπε ὁ Παυλίδης σοβαρὰ καὶ μὲ συντριβή.
—Δὲ μοῦκανες τίποτα. Εἶπε αὐτή, Ὅ,τι γίνηκε ἦταν φυσικό. Ἔτσι θὰ φέρνονταν τὰ ἐνενηνταενιὰ ἑκατοστὰ ἀπὸ τοὺς ἄντρες.'Εγὼ μόνοἔκανα

ἐκεῖνο ποὺ μόνο μιὰ στὶς χίλιες γυναῖκες θἄκανε... ρωμαντισμός... καὶ χαμογέλασε. Ὅ,τι εἶναι τρομερὸ εἶναι ποὺ μὲ ἀπάτησες. Αὐτὸ δὲ θὰ σοῦ τὸ συγχωρέσω ποτέ.

— Ζητῶ νὰ μὲ συγχωρέσεις ξανάπε ὁ Παυλίδης μὴ βρίσκοντας τίποτα ἄλλο πιὸ ταιριασμένο μὲ τὴν περίσταση.

— Σοῦ τῶπα δὲν ἔχω νὰ σοῦ συγχωρέσω τίποτα. Ἐμένα εἶναι ἀσυγχώρετη ἡ ἀφέλειά μου. Ἀλλὰ ἔπαιξες τόσο ὡραῖα τὸ ρόλο ἐκεινοῦ ποὺ ἔχει ἀπαλλαχτεῖ ἀπ' ὅλες τὶς σκουριές, πού ξαφνικὰ ἔνοιωσα νὰ ἀνεβαίνω μαζί σου στὴν καθαρὴ ἀτμόσφαιρα ἑνὸς κόσμου πρωτογνώριστου. Λέγοντας τὰ πάντα ἔφτανα τὸ δικό σου ὕψος!... Ὄχι ὄχι, δὲν ἔκανες τίποτε κακό.... Πῶς ἀλλοιῶς θὰ γινόταν; Τὸ λάθος εἶναι ἀποκλειστικὰ δικό μου.. ὄχι λάθος, βλακεία... Δὲ λέγονται αὐτὰ τὰ πράματα ... κι' ὅταν εἰπωθοῦν πάει πιὰ εἶναι ἀνεπανόρθωτο ὅτι ἀκολουθεῖ! Γέλασε ἔπειτα κούνησε μελαγχολικὰ τὸ κεφάλι.

— Δύστυχες γυναῖκες.. Καὶ σηκώθηκε σὰν κατάκοπη.

— Ποῦ πᾶς;

— Νὰ ξαπλώσω... εἶμαι χάλια... δὲν ξέρω, κρύωσα φαίνεται χτὲς στὸ μπάνιο....

Ὁ Παυλίδης πῆρε ἔκφραση ἀνησυχίας, ποὺ δὲν αἰσθανόταν.

—Χωρὶς ἄλλο τὸ ἄρπαξες τὸ κρύο... νὰ πάρεις ἀμέσως κινίνο καὶ ἀσπιρίνη... ἔβαλες θερμόμετρο;

—Ὄχι.. δὲν πιστεύω ὅμως νἄχω πυρετό.

—Δὲν τὸ ξέρεις...

—Δὲν εἶναι τίποτα... θὰ ξαπλώσω κανένα τέταρτο. Καὶ βγῆκε.

Ὁ Παυλίδης εἶχε ἐντελῶς καλμαριστεῖ.

Κι' αὐτὸς ὁ τρόπος ποὺ ἔκλεισε ἡ συζήτηση, σπουδαῖος! Σκηνοθέτησε τὴν ἀδιαθεσία γιὰ νὰ βρεθεῖ ἀφορμὴ νὰ χωρίσουν μὲ ἄλλες ἐντυπώσεις.

Ἀκολούθησαν μέρες γαλήνης ἀπόλυτης Μονάχα ποὺ οἱ σχέσεις τους εἶχαν τώρα κάποιον ἀέρα αὐστηρῆς ἐθιμοτυπίας. Σὰ νἄτανε ἀγγλοσαξωνικὸ ζευγάρι. Λίγες κουβέντες, καμιὰ διάχυση, καὶ εὐγένειες ἀπὸ μέρος τοῦ Παυλίδη μᾶλλον παρατραβηγμένες. Ἡ Μήτση ὅλα τοῦτα τἄβρισκε ἀφόρητα. Ἐνάντια στὸ ψυχικό της κλῖμα.

—Τὶ παρασταίνουμε; ἔλεγε. Γιατὶ προσπαθοῦμε μ' ὅλες τοῦτες τὶς ἀνόητες γλυκάντζες νὰ κρύψουμε ὅ,τι συμβαίνει. Τέλειωσε· τὸ κατάστημα διαλύεται. Ἡ συμβίωση εἶναι ἀδύνατη.. Αὐτὸ ποὺ ἐξακολουθεῖ εἶναι ἀνόητο καὶ σαχλό.

Στὸ μεταξὺ ὁ Παυλίδης ἔγραφε. Κλεισμένος στὸ γραφεῖο του ἑτοίμαζε κάποιο νέο ἔργο. Ἡ χαρὰ καὶ ἱκανοποίηση εἶχε σ' αὐτὸν παραμερίσει κάθε ἄλλο αἴσθημα. Ἦταν κυριεμένος ἀπὸ τὴ μέθη τοῦ δημιουργικοῦ πυρετοῦ.

Ξυπνοῦσε τὸ πρωΐ, ἔπαιρνε γρήγορα γρήγορα τὸ πρόγευμά του καὶ ἀμέσως ἔπιανε δουλειά... Ἄλλοτε, ὅταν βρισκόταν σ' αὐτὲς τὶς γόνιμες περίοδες, ἡ Μήτση ἔπαιρνε τὸ πλέξιμό της, γλυστροῦσε ἀθόρυβα στὸ γραφεῖο καὶ καθισμένη κοντὰ στὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο ἔπλεκε ὧρες χωρὶς νὰ κουνηθεῖ οὔτε νὰ βγάλει λέξη ἀπὸ τὸ στόμα της. Καρτεροῦσε τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Παῦλος θὰ τῆς διάβαζε τίποτα. Ἄφηνε τότε τὸ πλέξιμο καὶ προσηλωμένη τὸν ἄκουγε... Ἦτανε οἱ στιγμὲς ποὺ περισσότερο ἀγαποῦσε στὴ κοινή ζωή τους.

Τώρα πάει μήνας ποὺ οὔτε κἄν περνᾶ ἀπὸ τὸ νοῦ της νὰ κάνει τέτοιο πρᾶμα.

Μιὰ μέρα τὴν κάλεσε κεῖνος μονάχος του.

—Νὰ σοῦ διαβάσω λίγο, τῆς εἶπε μόλις ἡ Μήτση φάνηκε στὴν πόρτα. Ὅταν κάποιος μ' ἀκούει μπορῶ νὰ κρίνω ἀσφαλέστερα ὅ,τι γράφω, τῆς ἐξήγησε. Ἢ μήπως βαρυέσαι;

—Καθόλου, εἶπε ἡ Μήτση καὶ κάθησε. Ὁ Παῦλος πῆρε τὰ χειρόγραφα καὶ ἀρχίνησε τὴν ἀνάγνωση. Διάβαζε μὲ συγκίνηση χρωματίζοντας τὶς φράσεις, ὑψώνοντας ἢ χαμηλώνοντας τὸν τόνο, ἀναλόγως. Ὅπως διάβαζε, σήκωνε συχνὰ τὰ μάτια του καὶ κύτταζε τὴ Μήτση. Ζητοῦσε τὴν ἐπιδοκιμασία της. Τὴ συμμετοχή της στὴν ἱκανοποίησή του. Ἀλλὰ κάθε φορὰ ἔβγαινε γελασμένος. Ἡ Μήτση ἄκουγε μὲ χαμηλωμένο τὸ πρόσωπο χωρὶς τίποτα νὰ φανερώνει στὴν ἔκφρασή της, μιὰ ὅποια δήποτε ἐντύπωση.

Ὅταν κάποτε σταμάτησε ἡ ἀνάγνωση καὶ τὸν εἶδε νὰ ἀφήνει τὰ χειρόγραφα, τὸν ρώτησε ἄν τελείωσε.

—Ναί.. εἶπε ὁ Παυλίδης κοφτά, πειραγμένος ἀπὸ τὴ σιωπὴ τῆς Μήτσης. Ἡ Μήτση σηκώθηκε καὶ τράβηξε στὴν πόρτα.

—Δὲ σοῦ ἄρεσε... τῆς εἶπε τάχα ἀδιάφορα καὶ ἄναψε τσιγάρο. Τὸ χέρι του ἔτρεμε ἐλαφρά.

—Ὄχι πῶς δὲ μοῦ ἄρεσε, εἶπε ἥσυχα ἐκείνη.

—Ἀλλά...ἔχεις ἀντιρρήσεις...λοιπόν; γιὰ πὲς νὰ ἀκούσουμε...

Ὁ τόνος ἦταν ἀδιόρατα εἰρωνικός...

—Ἀντιρρήσεις δὲν ἔχω. Μόνο ποὺ δὲν κατώρθωσα νὰ λησμονήσω οὔτε τὸν ἑαυτό μου οὔτε τὸ συγγραφέα ..Μοῦ διάβαζες γιὰ κάποιον ἐξαιρετικὸ τύπο ἀνθρώπου...ἔ, λοιπόν, ὅλη τὴν ὥρα ἔνοιωθα ἀφόρητη δυσφορία. Καθὼς σὲ ἄκουγα νὰ διαβάζεις μοῦ φαινόσουν σὰν τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ἀπατεῶνες ποὺ ἡ δουλειά τους εἶναι νὰ βάζουν στὸ χέρι τοὺς ἀφελεῖς. Προσπαθοῦσες νὰ μὲ βάλεις στὸ χέρι ξανὰ ἄλλη μιὰ φορά. Ὄχι, ὄχι, δὲ μ' ἐνδιαφέρουν τὰ γραψίματά σου...ὅπως δὲ μ' ἐνδιαφέρουν καὶ τὰ κόλπα μιανοῦ ἀπατεῶνα. Ἀφοῦ σκότωσες μέσα μου τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν ἄνθρωπο, ὁ συγγραφέας δὲ μ' ἐνδιαφέρει. Τώρα σὲ βλέπω μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο σου ὅπως ὁ Ντόριαν Γκρέϋ ἔβλεπε τὸ πρόσωπό του στὸν καθρέφτη. Μάλιστα ὅσο ὡραιότερα λόγια λές, τόσο..,

—Πιὸ ἀποκρουστικὸ μὲ βλέπεις, συμπλήρωσε ὁ Παυλίδης γελώντας.

—Γι' αὐτό, ἐξακολούθησε ἡ Μήτση, σωστὸ εἶναι νὰ χωρίσωμε. Καταλαβαίνω πῶς εἶναι καὶ στοὺς δυὸ ἀδύνατη ἡ συμβίωση.

Ὁ Παυλίδης δὲν εἶπε λέξη. Μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὸ χέρι ἄκουγε, ἐνῷ μὲ τὸ ἄλλο

ἔκανε σχέδια στὸ στουπόχαρτο.

—Βρίσκεις πῶς ἔτσι πρέπει νὰ γίνει; εἶπε χωρὶς νὰ σηκώσει τὰ μάτια του καὶ χωρὶς νὰ πάψει νὰ σχεδιάζει.

—Ὅλο αὐτὸν τὸν καιρὸ μόνο αὐτὸ συλλογιέμαι. Ὅμως ἀπ' ὅλους τοὺς τρόπους νὰ τελειώσει αὐτὴ ἡ κατάσταση μόνο τὸ χωρισμὸ βρῆκα νὰ βάζει τὰ πράματα στὴ θέση τους, ἱκανοποιώντας καὶ τοὺς δυό μας ..

—Μ' ὅλη τὴν ὀδύνη ποὺ ἔχει αὐτὸ ποὺ λές, πρέπει νὰ ὁμολογήσω κι' ἐγὼ πῶς ἄλλη λύση δὲν ὑπάρχει.. ὄχι, δὲ μπορῶ νὰ ζήσω ἐκεῖνα ποὺ πιστεύω στὸ ἔργο μου ..εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις μου...Ποτὲ δὲ θὰ λησμονήσω πῶς παραδόθηκες σὲ κάποιον ἄλλο...Ποτέ!

Ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἤτανε σκληρὸς καὶ ἡ ἔκφρασή του γιομάτη κακία, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μπορεῖ κι' ὁ ἴδιος νὰ ξεδιαλύνει ἄν τὸ μῖσος ποὺ ἔννοιωθε ἦταν ἐξ αἰτίας ἐκείνης ποὺ τὸν πρόδωσε, ἢ γιατὶ δὲ μποροῦσε νὰ τῆς τὸ συγχωρέσει.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΖΑΚΗ

Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ

ΕΙΝΕ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἱδρύσεως μιᾶς Ἐκθέσεως εἰς τὴν ὡραιοτάτην πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο μιὰ ἐπιτυχία.

Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι ὅπως εἰς ὅλας τὰς ὡραίας ἰδέας ποὺ γεννῶνται εἰς τὸν τόπον μας καὶ εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε ὀφείλεται ἡ ταχυτάτη πρόοδός μας. ἐμπῆκε καὶ μιὰ σημαντικὴ δόσις ἰδιωτικοῦ συμφέροντος, δηλαδὴ συμφέροντος ἐξυπηρετικοῦ τοῦ ἀτόμου καὶ ὄχι ὡς ὤφειλε, τῆς ὁλότητος.

Ἐπῆγα τρὶς εἰς τὴν Ἔκθεσιν Θεσσαλονίκης. Εἰργάσθην ὅσον μοῦ ἦτο δυνατὸν εἰς τὸν κύκλον τῆς δράσεώς μου διὰ τὴν ἐπιτυχίαν της. Ἔμεινα ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀρχικῆς ἰδέας ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι, αἰσθάνθηκα νὰ ἐξατμίζεται τὸ ἐνδιαφέρον μου δι' αὐτήν.

—Διατί; Ἰδοὺ τὸ διατὶ εἰλικρινέστατα:

Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὅταν ὑπηρετοῦσα εἰς τὸν Ἑλλην. Ὀργανισμὸν τοῦ Τουρισμοῦ, παρ' ὅλην τὴν ἐνθουσιώδη προθυμίαν τὴν ὁποίαν οὗτος ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης, οὐδέποτε, κατ' ἐμὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐζητήθη ἐκείνη ἡ συμβολὴ τὴν ὁποίαν ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ δώσῃ.

Τώρα ὅπου κρίνω τὸ ζήτημα ἐντελῶς ἀντικειμενικῶς καὶ ὡς ἁπλοῦς Ἕλλην πατριώτης, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατηγορηθῶ ἐπὶ ἐπαγγελματικῷ ἐγωϊσμῷ ἐὰν ἐκφράσω τὸ δίκαιον παράπονον ὅτι εἰς μίαν Ἐθνικὴν ἐκδήλωσιν, ὁποία εἶνε ἡ Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης, οὐδέποτε ἐκλήθη ὁ Ε.Ο.Τ. νὰ δώσῃ τὴν ἀντίληψίν του, καὶ νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας της.

Τὸ νὰ σταλοῦν προγράμματα καὶ γραμματόσημα, καὶ τὸ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γραφεῖον τοῦ Ε.Ο.Τ. εἰς τὸν καταρτισμὸν πινάκων διαθεσίμων καταλυμάτων (οὐδέποτε φεῦ! ὁ συνωστισμὸς ὑπῆρξεν ἀρκετὸς διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν) δὲν λέγεται συμβολὴ ἑνὸς Ὀργανισμοῦ οὗτινος κύριος σκοπὸς εἶνε νὰ προσελκύῃ τοὺς ξένους εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν εὐχάριστον καὶ ἄνετον διαμονὴν αὐτῶν ἐν τῷ τόπῳ μας.

Τίνα σκοπὸν ἔχουν αἱ Ἐκθέσεις; Νὰ δείξουν τὴν πρόοδον ἑνὸς τόπου εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, καὶ εἰς ἕνα περιορισμένον χῶρον νὰ συγκεντρώσουν ὅτι ἐν διαφέρον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ τόπος καὶ ὅτι παράγει ἡ ἐθνικὴ βιομηχανία, δυνάμενον νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν ἡμεδαπὸν καὶ ξένον καταναλωτήν.

Ὅταν μία Ἔκθεσις προσλαμβάνει καὶ τὸν τίτλον τῆς Διεθνοῦς ὁ καθεὶς ἐννοεῖ τὶ μεγάλην εὐθύνην ἀναλαμβάνει αὕτη.

Δὲν εἶμαι ὁ ἁρμόδιος νὰ κρίνω ἐὰν ἡ Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης ἀνταποκρίνεται ἀπὸ ἀπόψεως ἐκθεμάτων εἰς τὸν τίτλον τῆς Διεθνοῦς καὶ ἂν ἔστω περιλαμβάνει πᾶν ὅτι παράγει ὁ τόπος μας. Τὴν κριτικὴν τοῦ θέματος αὐτοῦ εἶναι ἁρμόδιοι νὰ κάμουν τὰ Βιομηχανικὰ καὶ Ἐμπορικὰ Επιμελητήρια καὶ οἱ Σύλλογοι. Ἡ ταπεινή μου γνώμη ἔπειτα ἀπ' αὐτά σου εἶδα ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη, ἀδιστάκτως. Ὄχι.

Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ θέμα τὸ ὁποῖον πραγματεύομαι. Μία ἔκθεσις εἰς τὴν Ἑλλάδα μποροῦσε νὰ ἐξυπηρετήσῃ μεγάλως τὸν τόπον Τουριστικῶς.

Τὸ πῶς θὰ ἐπιτυγχάνετο αὐτό, μόνος ἁρμόδιος νὰ τὸ κρίνῃ εἶνε ὁ Ἑλλ. Ὀργ. Τουρισμοῦ, ὁ ὁποῖος δύναμαι νὰ τὸ διαβεβαιώσω, εἶνε πληρέστατα εἰς θέσιν νὰ τὸ κάμῃ.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐξυπακούεται ὅτι ἡ ἔκθεσις διὰ τῶν ὀργανώσεών της θὰ εἶνε ἀπολύτως βέβαιον ὅτι θα ἱκανοποιήσῃ τοὺς ἡμεδαποὺς ἐπισκέπτας. Ἐαν τοῦτο δὲν ἐξασφαλίζεται τότε ἀναμφιβόλως ὁ Ε. Ο. Τ. πρέπει νὰ ἀπέχῃ διότι οὗτος δέον νὰ κρατῇ ἀκέραιον τὸ γόητρόν του ἀπέναντι τῶν ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν πρὸ πάντων, περιηγητῶν.

Πρέπει ὁ ἐπισκέπτης τῆς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης νὰ μὴ λέγῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἤκουσα πολλάκις:

—Τὰ ἴδια καὶ λιγώτερα ἀπὸ πέρισυ.

Εἶναι παράλογον νὰ πιστεύεται ὅτι κάθε χρόνο θὰ εὑρεθοῦν ἄνθρωποι ἔχοντες τὴν διάθεσιν νὰ δαπανήσουν χρήματα διὰ νὰ ἰδοῦν τὰ ἴδια παραπήγματα, τὰ ἴδια παιγνίδια τετάρτης τάξεως λαϊκῆς πανηγύρεως, κτλ.

Πρέπει εἰς τὸ κοινὸν νὰ δίδεται καιρὸς νὰ λη

σμονῆ τὸ τί εἶδε σὲ μιὰ Ἔκθεση καὶ ὅταν τὴν ἐπισκεφθῇ νὰ εὕρῃ ἕνα χῶρον ἀξιοπρεπῆ, μὲ περίπτερα καὶ ὄχι παράγκες, μὲ πραγματικὰς καὶ ὡραίας διασκεδάσεις διὰ παιδιὰ τὴν ἡμέραν καὶ μεγάλους τὴν νύκτα.

Εἶναι παράλογον νὰ πιστεύομεν ὅτι οἱ εἰς τὰς ἐφημερίδας τόσον ἀφιλοκερδῶς φιλοξενούμενοι διθύραμβοι περὶ «ἐκτάκτου ἐπιτυχίας» κτλ. τῆς Ἐκθέσεως, ἐξαπατοῦν τὸν κόσμον.

Οὔτε αἱ ψευδεῖς στατιστικαὶ ἀριθμοῦ ἐπισκεπτῶν ἐξαπατοῦν τὸν κόσμον. Δωρεὰν εἴσοδοι καὶ διαρκεῖς τοιαῦται, ἀφειδῶς διανεμόμεναι εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς δίδουν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐκαιρίαν ἐπὶ 15 ἡμέρας νὰ κάμουν τὸν περίπατόν τους δὶς καὶ τρὶς τῆς ἡμέρας εἰς τὴν Ἔκθεσιν. Τί ἀριθμοὺς πραγματικοὺς θὰ ἔδιδε μιὰ εἰλικρινὴς στατιστικὴ τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν Θεσσαλονίκην, κατὰ τὸ διάστημα τῆς Ἐκθέσεως ; Ἄραγε οἱ εἰλικρινεῖς οὗτοι ἀριθμοὶ ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ κατ' ἔτος δαπανόμενον μέγα χρηματικὸν ποσόν ; Ἀδιστάκτως καὶ πάλιν λέγω : Ὄχι.

Ἐπειδὴ ἀπεχθάνομαι τοὺς περιοριζομένους εἰς ἐπικρίσεις καὶ μεμψιμοιρίας καὶ ἐπειδὴ ἔχω ὡς ἀρχὴν ὅτι πᾶσα ἐπίκρισις πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν βελτίωσιν μιᾶς καταστάσεως, θὰ εἴπω τὴν ταπεινήν μου γνώμην ὅπως θὰ τὴν ἔλεγον ἐὰν εἶχον κληθῇ εἰς ὑπεύθυνον σύσκεψιν πρὸς συζήτησιν τῆς ὀργανώσεως τῆς μοναδικῆς Ἐκθέσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἀντὶ κατ' ἔτος νὰ δαπανᾶται τὸ δαπανώμενον χάριν τῆς Ἐκθέσεως ποσόν, νὰ ὑπολογισθῇ καὶ διατεθῇ τὸ ποσὸν ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἱδρυθῇ ὁ χῶρος καὶ τὰ μόνιμα κτίρια τῆς Ἐκθέσεως, νὰ παύσουν οἱ παράγκες κτλ.

Ἡ Ἔκθεσις νὰ γίνεται κατὰ τριετίαν καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τριετίας ἡ μόνιμος αὐτῆς ὑπηρεσία νὰ μελετᾶ καὶ παρασκευάζει αὐτήν, ὄχι σπασμωδικὰ καὶ μὲ ψευτοδιαφημίσεις ἕνα μῆνα μόνον πρὸ τῆς ἐνάρξεως.

Ἡ Διεύθυνσις τῆς Ἐκθέσεως ἐν στενοτάτῃ καὶ συνεχῆ συνεργασίᾳ μὲ τὰ Βιομηχανικὰ καὶ Ἐμπορικὰ Ἐπιμελητήρια καὶ μὲ τὸν Ἑλλην. Ὀργ. Τουρισμοῦ νὰ καταρτίζῃ κατὰ τὴν τριετιαν τὸ πρόγραμμα τῆς προσεχοῦς Ἐκθέσεως.

Ἡ Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης νὰ γίνεται ἀφορμὴ ἐπισκέψεως τῆς ἄλλης, μεγάλης, θαυμασίας Ἐκθέσεως ποὺ εἶνε ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Ἐκδρομαί εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκδρομαὶ θαλασσίως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ ἐπίσκεψιν ἀρχαιολογικῶν τόπων καὶ μὲ τέρμα τὴν Θεσσαλονίκην. Ἑορταί, παραστάσεις πανηγυρικαὶ καὶ θεατρικαὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀγῶνες κ.λ.π.

Ἂς παραιτηθοῦμε τοῦ τίτλου τῆς Διεθνοῦς διότι, ἂς τὸ ἐννοήσωμεν, γινόμεθα γελοῖοι. Ἂς ἀρχίσῃ ἡ πραγματικὴ Ἔκθεσις ὡς «Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης» καὶ ἀργότερα ἂς γίνῃ Βαλκανικὴ Ἔκθεσις Θεσσαλονίκης.

Αὐτὰ ὅλα εἶνε πολὺ εὔκολα, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξουν οἱ ἑξῆς βασικοὶ παράγοντες :

1) Νὰ μὴ εἶνε ἡ Ἔκθεσις μέσον ἱκανοποιήσεως τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων ὀλίγων.

2) Νὰ κωφεύσῃ τὸ Κράτος εἰς ἐνδεχομένας ἀπαιτήσεις παραλόγους καὶ ἐγωϊστικὰς αἵτινες προτιμοῦν ἕνα μέτριο λαϊκὸ πανηγῦρι ὅπως αὐτὸ ποὺ γίνεται κάθε χρόνο, ἀπὸ μιὰ πραγματικὴ Ἔκθεση ἀνταξία τῆς μεγάλης καὶ ὡραίας Θεσσαλονίκης.

3) Ἂς παύσουν οἱ μικροεγωϊσμοί, μικροφιλότιμα καὶ μικροσυμφέροντα τὰ ὁποῖα δυστυχῶς ἐχαρακτήρισαν τὴν Ἔκθεσιν Θεσσαλονίκης ἀφ' ἧς ἱδρύθη καὶ ἂς γίνῃ συνεργασία ὅλων τῶν Ὀργανώσεων, αἵτινες ἔχουν συμφέρον καὶ ὑποχρέωσιν νὰ γίνῃ μιὰ πραγματικὰ ὡραία Ἔκθεσις ἐν Ἑλλάδι.

4) Ἂς ἐννοήσουν ἐπὶ τέλους οἱ «ἁρμόδιοι» (;;) ὅτι μιὰ Ἔκθεσις θέλει διαφήμισιν ἐπιστημονικὴν διότι τὰ 8)10 τῆς ἐπιτυχίας ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτῶνται.

Αὐτὸ μόνον ὁ Ε.Ο Τ. εἶνε εἰς θέσιν νὰ τὸ μελετήσῃ.

Δὲν πιστεύω ἡ εἰλικρίνειά μου νὰ παρεξηγηθῇ. Καὶ ἄλλοι πάμπολλοι σκέπτονται ὅπως ἐγώ, διότι καὶ αὐτοὶ τὸ γενικὸ καλὸ ποθοῦν.

Κ. Μ. ΜΕΛΑΣ

Στοχασμοὶ γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὴ Φύση

ΔΕΝ πρέπει νὰ πιστεύουμε πὼς ἄσχετα ἀπὸ τοὺς παροδικοὺς καὶ ἐναλλασσομένους θεοὺς τῆς φαντασίας μας θὰ ὑπάρχῃ ἀσφαλῶς ἕνας ἄλλος Θεὸς ἀσύγκριτος μ' αὐτοὺς κι' ἀγκρέμιστος στὸ χρόνο. Κάθε πλάσμα θεϊκότητας, κάθε ἰδέα γιὰ ὕπαρξη κρυφῶν ὁδηγητικῶν Νόμων, εἶναι ἀπόρροια τῶν δικῶν μας φαντασιάσεων ποὺ αἰσθανόμαστε τὴν ἀδυναμία νὰ ἐξουσιαζόμαστε ἀπὸ κάτι.. Τὸ καθαυτὸ νόημα τῆς ἀληθινῆς Θεότητας δὲν εἶναι ἡ τάξη καὶ Πειθαρχία ὅπως νομίζουμε, μὰ μόνο καὶ μόνο τὸ ἄναρχο κ' ἐλεύθερο πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖον ζῇ καὶ ὑφίσταται ἡ ἀταξία τοῦ κόσμου. Ἡ ἔννοια ἑνὸς Θεοῦ, ἂν πρέπει ἔτσι νὰ ὀνομάσουμε κάτι ποὺ ἀπηχεῖ στ' ἀλήθεια μιὰν ἀνώτερη πραγματοποίηση μέσα στὴν τροχιὰ τοῦ Σύμπαντος, εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀπόλυτη ἐκφυγὴ ἀπὸ κάθε περιορισμὸ καὶ θέληση μὲ τὶς ὁποῖες ὑφίσταται μέσα στὴν Παθητικότητα καὶ τὴν Ἀδιαφορία τὸ ὁλάκαιρο συγκρότημα τοῦ Κοσμου. Γι' αὐτὸ κι' ὅλας ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, μὲ τὴν πολὺ βέβαια σχετικότερη σημασία της, πραγματώνεται μέσ' στὴν κοινωνία μόνο σ' ἀνθρώπους βαθειὰ φιλοσοφημένους ποὺ κατώρθωσαν μέσα στὴν πλατειὰ νόησή τους καὶ τὴ μεγάλη τους πεῖρα νὰ κλείσουν τὰ ὑπόδουλα συναισθήματα μιᾶς ἔντονης ζωῆς. Ἐφόσον τὰ πάθη ἐκδηλώνουν τὴ δύναμη καὶ τὴν ὁρμή τους κι' ὁ ἀγῶνας ἐξακολουθεῖ, ἐλευθερία στὸν ἄνθρωπο δὲν ὑπάρχει, οὔτε σ' ἐκείνους ποὺ ἄρχουν καὶ τυραννοῦν, οὔτε σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς ὑφίστανται καὶ ὑποφέρουν. Ἡ

ἐλευθερία δὲν εἶναι καταφατικὸ γεγονός. Ἀναπνέει καὶ ζῇ μόνο μέσα στὴν ἄρνηση καὶ στ' ἀσυνείδητο alter ego ποὺ περίκλεισε τὸν Κόσμο. Ἕνας ταπεινὸς κι' ἀνώνυμος ἐρημίτης εἶναι κοντήτερα στὴν ἐλεμθερία ἀπὸ ἕνα σκλαβωμένο θεάνθρωπο δάσκαλο σὰν τὸ Βούδα καὶ τὸ Χριστό.

* * *

Ἡ ἔννοια τῆς Ἐλευθερίας μέσ' στὴ Φύση μόνο μὲ τὴν κατάλυση τοῦ μέρους μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ. Πουθενὰ δὲν διαφαίνεται τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας μέσα στὴν κίνηση τῶν σωμάτων καὶ τὴ σύγκρουση τῶν δυνάμεων. Μιὰ ἐξάρτηση καὶ μιὰ τυραννικὴ ἀνάγκη ἀλληλοδεσμεύουν τὰ πλάσματα καὶ τὶς μορφὲς τῆς ζωῆς. Κι' ἀπὸ κεῖ ἀναφαίνεται ἡ Ὑπεροχή. Πουθενὰ ἡ ἐλευθερια. Ἡ κοινωνικὴ ἐλευθερία εἶναι συνάρτηση τῆς ἐπιρροῆς ὡρισμένων δυνάμεων φανερῶν ἢ κρυφῶν ποὺ τὴν ἐξασφαλίζουν ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ ἀληθινὴ ὅμως Ἐλευθερία, ἂν μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε κὰν ἔτσι τὴν ὕπαρξή της, βρίσκεται πέρα ἀπὸ τ' ἀπροσδιόριστα σύνορα τοῦ Νοῦ μας καὶ τοῦ Κόσμου. Ἔξω ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν φωσφοριζόντων μέσ' στὴ νύχτα πολυάριθμων ἀστεριῶν καὶ βαθύτερα ἀπὸ κάθε αἴσθηση, διαίσθηση καὶ εἰκασία τοῦ ἀνθρώπινου Ὄντος.

* * *

Ἂν λοιπὸν ἔτσι ὀνομάσουμε κ' ἔτσι παραδεχτοῦμε τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ δὲν μᾶς μένει ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ πλησιάσουμε σ' αὐτὸν παρὰ μόνο μιὰ παθητικὴ καθυπόταξη τοῦ εἶναι μας σ' ὅλες τὶς ὁρμὲς καὶ τὶς κινήσεις τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Κόσμου. Μὰ γιὰ μιὰ τέτοια ἀπόφαση θὰ χρειαστῇ φυσικὰ ἐνέργεια, ἀγώνας καὶ προσπάθεια. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ποτὲ δὲ θᾶναι ὁριστικὸ καὶ τέλειο ὅσο θὰ ζοῦμε. Πάντα θὰ ὑπάρχουν καὶ ἀντίθετες ἀγωνίες καὶ ἀντίθετες πιθανότητες. Ὁ ἄνθρωπος καθὼς καὶ ὁλάκαιρη ἡ Φύση δὲν ἔχουν ποτὲ τὸ δικαίωμα νὰ πετύχουν τὴν ἄρνηση τῆς ζωῆς μας ὁσοδήποτε κι' ἂν προσπαθοῦν τὰ τὴ σταματήσουν. Ὁ θάνατος μόνον σὰν ἀρνητικὸ γεγονὸς τῆς συνειδήσεως, πραγματοποιεῖ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς μορφῆς, παροδικὰ μόνο καὶ τελειώνοντας ἀμέσως τὴ χρήση αὐτοῦ τοῦ μεγάλου μας δικαιώματος. Ἡ Φύση ὅμως ὁλάκαιρη σὰν καθολικὸ Εἶναι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πεθάνῃ. Ζῇ πάντα καὶ θὰ ὑφίσταται ὑπόδουλη αὐτὴ καὶ μόνο γιὰ πάντα στὴν ἀπόλυτη Ἐλευθερία, δηλαδὴ ὅπως ἐξηγήσαμε, στὸ Θεὸ ποὺ τὴν ἀγνοεῖ καὶ τὴν περιβάλλει μ' ἀδιαφορία. Μὲ τὸ θάνατο καταλύεται μιὰ μονάδα. Δηλαδὴ ἐλευθερώνονται οἱ δέσμιες καὶ κλειστὲς δυνάμεις τῆς Φύσης. Μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑνιαίου Κοσμικοῦ Ὄντος παρουσιάζονται πλασματικὰ συγχωνευμένες ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ σύμπαντος. Κ' ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ κατάσταση εἶναι ἴδια μὲ τὸ Μηδὲν καὶ τὴν Ἀνυπαρξία μόνον ἕνας διαρκὴς θάνατος τῶν ὅλων ἐξασφαλίζει τὴν ὕπαρξη τοῦ Κόσμου καὶ διατηρεῖ τὴν ἐλευθερία του.

Ἡ μεγαλείτερη μέθη τῆς Ὕλης εἶναι νὰ χρησιμοποιῇ τὴν ἐλευθερία της. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ παιγνίδι δημιουργεῖ τὴ ζωὴ μέσα στὸ χάος τοῦ Κόσμου. Τίποτα δὲν ἐμποδίζει τὸν Κόσμο νὰ κινῇ καὶ νὰ χρησιμοποιῇ ἐλεύθερα ἐν συνόλῳ τὸ δυναμισμὸ καὶ τὴν ἐνέργεια τῆς ζωῆς του. Οἱ μορφὲς τῆς ζωῆς εἶναι οἱ φορεῖς καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς θέλησής της νὰ ὑφίσταται μ' ἐλευθερία. Μέσ' στὴν ἱεραρχία τῶν συνειδητοποιημένων ὑπάρξεων τοῦ Κόσμου καθορίζεται ἡ ἐναλλασσόμενη διεκδίκηση τῆς ἐλευθερίας θετικὰ καὶ ἀρνητικά. Μπορεῖ κάποτες ἡ συνείδηση μιᾶς εἰδικῆς μορφῆς ὑποτάσσοντας ὅλο τὸν ὄγκο τῆς μάζας τοῦ Κόσμου νὰ γευθῇ καὶ νὰ κατανοήσῃ σ' ὅλη τὴν ἔκταση τὴν ἐλευθερία τοῦ ἑνὸς Ὄντος. Ἀπ' τὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ ζωὴ κι' ἂν δὲν ἔφτασε ἀκόμα θὰ μπορῇ ν' ἀγναντεύῃ ἐλεύθερα σὰν ἀπὸ τὴ ψηλὴ σκοπιὰ τοῦ ψηλότερου βουνοῦ τὴ θέα τῆς ἀνυπαρξίας κάθε ἄλλου ὄντος καὶ τὴν παντοδυναμία τῆς ἀδέσμευτης θέλησης τοῦ Εἶναι. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση δὲν μποροῦμε ἀπὸ τώρα νὰ προσδιορίσωμε ἂν τὸ παγκόσμιο Εἶναι θὰ βρῇ κάποτε τὸ θέλγητρο νὰ σταματήσῃ. Γιατὶ εἶναι πιθανὸν πὼς κι' αὐτὴ ἡ Καθολικὴ Κατανόηση καὶ Ἐλευθερία θὰ πέφτῃ στὴν ἀνάγκη τῆς ἀρνήσεως, δηλαδὴ σὲ μιὰ πράξη καινούργια ποὺ νὰ τὴν μεταμορφώνῃ ἐλεύθερα πιὰ καὶ συνειδητὰ στὴ διάσπαση τοῦ ἀτομικοῦ Εἶναι καὶ στὴν ἐπάνοδο στὸν ἀσυνείδητο πόλεμο τῶν στοιχείων πού τὴν ἀπαρτίζουν. Κι' ἔτσι κατανταῦ λοιπὸν ἡ παγκόσμια συνείδηση καὶ ἡ Καθολικὴ Ἑνότητα τοῦ Κόσμου νὰ εἶναι κι' αὐτὰ ἴσως πράγματα χρονικὰ καὶ χωριστὰ περιωρισμένα, μὲ σχετικὴ μόνο σημασία μέσ' στὸ ἄπειρο Μηδέν.

Γ. ΣΤΑΜΠΟΛΗΣ

Ἡ Περσικὴ τέχνη στὰ Μουσεῖα τῆς Μόσχας *

ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ τῆς Τσαρικῆς Ρωσσίας δὲν ἔδιναν παρὰ λίγη προσοχὴ στὴν ἀξιόλογη Περσικὴ Τέχνη. Κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ αὐτοκρατορικὸ Ἐρμιτὰζ (σήμερα Κρατικὸ Ἐρμιτὰζ) ἂν καὶ εἶχε λαμπρὰ δείγματα τῆς περσικῆς τέχνης, δὲ συγκέντρωσε ποτὲ συστηματικὰ μιὰ συλλογὴ ποὺ νὰ μπορῇ νὰ δώσῃ μιὰ γενικὴ ἰδέα τῶν πολλαπλῶν ἀπόψεων τῆς περσικῆς τέχνης.

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, ἡ Μόσχα δὲν εἶχε Μουσεῖο εἰδικὰ ἀφιερωμένο στὴν Ἀνατολή. Κομψοτεχνήματα περσικὰ βρίσκονταν σὲ ἀρκετὰ μεγάλο ἀριθμὸ στὶς ἰδιωτικὲς συλλογές, ἰδίως στὴ συλλογὴ Κτσοῦκιν. Αὐτὲς ὅμως ἦταν ἀπαγορευμένες στὸ κοινὸ καὶ συχνὰ μάλιστα καὶ στοὺς ἐπιστήμονες. Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀκτωβρίου ἔγινε πλήρης διοργάνωσις τῶν μουσείων, ποὺ ἔγιναν πραγματικὰ μορφωτικὰ ἱ-

* Σχετικὰ γράφωμε στὶς κατοπινὲς σελίδες.

δρύματα μὲ βάση ἐπιστημονική. 'Αφ' ἑτέρου ἡ πολιτικὴ ποὺ ἐγκαινίασε ἡ κυβέρνηση τῶν Σοβιὲτ ἀπέναντι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἐπέτρεψε τὴ συγκέντρωση τῶν ἔργων ποὺ ἐνδιαφέρουν τὴ μελέτη τῆς ἀνατολικῆς τέχνης.

'Από τὸ 1918 ἕνα Μουσεῖο τῶν 'Ανατολικῶν Πολιτισμῶν ἱδρύθηκε στὴ Μόσχα καὶ συγκεντρώθηκαν τὰ ἀνατολικὰ κομψοτεχνήματα ποὺ βρίσκονταν στὶς ἰδιωτικὲς συλλογές, στὰ μέγαρα τῶν μεγάλων ἀξιωματούχων τῆς τσαρικῆς Ρωσσίας καὶ στὰ διάφορα Μουσεῖα. 'Αποστολὲς ἔγιναν στὴν 'Ανατολή.

Τὰ Μουσεῖα τῆς Μόσχας ἔχουν σήμερα σπουδαῖες συλλογὲς Περσικῆς Τέχνης. Τὰ ὡραιότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ καλλιτεχνήματα εἶναι συγκεντρωμένα στὴν ἔκθεση ποὺ ὠργανώθηκε μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ Τρίτου Διεθνοῦς Συνεδρίου περσικῆς τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας στὴν Πετρούπολη.

Τὰ πειὸ παλὴὰ μνημεῖα τῆς περσικῆς τέχνης βρίσκονται στο Κρατικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο. Εἶναι δείγματα μπρούντζινων κοσμημάτων ποὺ βρέθηκαν στὸ Λουριστὰν (νοτιοδυτικὴ Περσία). Χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴ Βη καὶ Γη χιλιετηρίδα π. Χ.

'Η Περσικὴ Τέχνη τῆς ἐποχῆς τῶν 'Αχαιμενιδῶν (VI καὶ IV αἰώνας π. Χ.) ἀντιπροσωπεύεται στὸ Μουσεῖο τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Μόσχας, —τμῆμα τῆς 'Αρχαίας 'Ανατολῆς.

Μιὰ ἀντιγραφὴ βερνικωμένη ἀρίστης ἐκτελέσεως μιᾶς ἀναγλυφικῆς φρίζας τοῦ παλατιοῦ τῶν Σούσων ποὺ παριστάνει πολεμιστές, κομμάτια γλυπτὰ καὶ δείγματα γλυπτῶν λίθων δίνουν μιὰ γενικὴ ἰδέα τοῦ πομπώδικου καὶ μνημειώδικου χαρακτῆρα τῆς Τέχνης ἀπὸ τὴν ὁποία περιστοιχίζοντο οἱ πέρσες μονάρχες τῆς ἀρχαιότητος.

Στὴ Μόσχα, τὰ μνημεῖα περσικῆς Τέχνης τῶν πιὸ νεωτέρων ἐποχῶν, ἕως τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ 'Ισλαμισμοῦ στὴν Περσία, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα παρὰ στὸ 'Ερμιτὰζ τῆς Πετρουπόλεως. 'Εν τούτοις, οἱ συλλογὲς νομισμάτων καὶ πολυτίμων λίθων τοῦ 'Ιστορικοῦ Μουσείου καὶ τοῦ Μουσείου τῶν Καλῶν Τεχνῶν (προπάντων γιὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Σασσανιδῶν) παρουσιάζουν πολὺ ἐνδιαφέρον.

Οἱ συλλογὲς αὐτὲς νομισμάτων παρουσιάζουν στὸν ἐπισκέπτη μιὰ ὁλόκληρη πινακοθήκη πορτραίτων βασιλέων τῆς Περσίας τῶν Σασσανιδῶν στοὺς ὁποίους ὁ μεγάλος ποιητὴς Φιρντούση, ἀφιέρωσε τόσα περίφημα ποιήματα. Πολὺ ἐνδιαφέροντα εἶναι ἐπίσης στὸ Κρατικὸ Μουσεῖο τῶν 'Ανατολικῶν Πολιτισμῶν τὰ πήλινα κύπελλα τῆς Κέντρικῆς 'Ασίας, ποὺ τὸ στύλ τους θυμίζει τὸ ρυθμὸ τῶν μνημείων τῶν Σασσανιδῶν. 'Ενα ἀπ' αὐτὰ τὰ κύπελλα ἔχει τὴ συμβατικὴ ἀλλὰ πολὺ δυναμικὴ εἰκόνα ἑνὸς ἀλόγου ποὺ εἶναι σελωμένο γιὰ τὴ μάχη. Αὐτὰ τὰ κύπελλα εἶναι πιθανώτατα ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σογδιανῶν, τοῦ ἀρχαίου λαοῦ τῆς Κεντρικῆς 'Ασίας.

Στὸ Κρατικὸ Μουσεῖο τῶν 'Ανατολικῶν Πολιτισμῶν μπορεῖ κανεὶς νὰ μελετήση τέλεια τὴν τέχνη τῆς Μουσουλμανικῆς Περσίας.

'Η ἄφθονη συλλογὴ τῶν πηλίνων ἀγγείων τοῦ XII καὶ XIII αἰῶνα μαρτυροῦν τὴν τεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τελειότητα τῆς περσικῆς κεραμουργίας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ βάζα μιμοῦνται τὸ σχῆμα ζώων,—ἕνα βάζο ἀξίζει ἰδιαιτέρως νὰ σημειωθῆ—παρουσιάζει τὴν ὄψη ἑνὸς πουλιοῦ μ' ἕνα γυναικεῖο κεφάλι, αὐτὸ δείχνη τὴν ἐμμονὴ στὶς ἀρχαῖες μοθολογικὲς εἰκόνες.

Τὰ χειρόγραφα ποὺ ἐκτίθενται σ' αὐτὸ τὸ μουσεῖο, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν XV καὶ τὸν XVI αἰῶνα καὶ εἶναι ἔργα τῶν μεγάλων Περσῶν ποιητῶν Νεζαμί, Σαδή, Χανανὶ κτλ, εἶναι πλούσια εἰκονογραφημένα μὲ μινιατοῦρες καὶ μὲ κοσμήματα ποὺ ἔγιναν μὲ μεγάλη λεπτότητα. 'Ενα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ξεχωριστὰ ἐνδιαφέρον· εἶναι τὸ χειρόγραφο ἑνὸς συγγράμματος τοῦ XVI αἰῶνα τοῦ Καζὶ 'Αχμέτ, ποὺ περιέχει τὴ βιογραφία τῶν καλλιγράφων καὶ τῶν ζωγράφων τῆς Περσίας. Μιὰ μινιατοῦρα τοῦ XVI αἰῶνα ποὺ εἶναι καμωμένη ἀπὸ τὸν ζωγράφο Μπαλντζίντ (εἶναι ἄλλως τε τὸ μόνο ἔργο αὐτοῦ τοῦ καλλιτέχνη ποὺ εἶναι γνωστὸς καὶ σήμερα) διακρίνεται ξεχωριστὰ γιὰ τὴν τελειότητα τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρωματισμοῦ.

Τόσο ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς ὅσο καὶ ἀπὸ ἀπόψεως καλλιτεχνικῆς, ἡ σειρὰ μικρογραφιῶν τοῦ περσικοῦ χειρογράφου τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ 'Ινδοῦ Σουλτάνου Μπαμποὺρ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα.

'Από τὶς μινιατοῦρες τοῦ XVII αἰῶνα, ποὺ τὶς χαρακτηρίζει λεπτὸ σχέδιο μὲ σιλουέττες μοναχικὲς καὶ ἁπλὲς σκηνές, πρέπει ν' ἀναφέρουμε ἰδιαιτέρως τὸ πορτραῖτο ἑνὸς γέρου, ποῦ τὸ ὑπογράφει ὁ Ριζάτι 'Αμπασί, περίφημος πέρσης ζωγράφος.

'Ο καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῆς αὐλῆς τοῦ XVI καὶ τοῦ XVII αἰῶνα ἀντιπροσωπεύεται ὄχι μονάχα ἀπὸ μινιατοῦρες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ θαυμάσια ὑφαντὰ καὶ χαλιά, ἀπὸ πλούσια διακοσμημένα ὅπλα, τοῦβλα χρωματιστὰ ποὺ στόλιζαν τοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν, Μπορεῖ κανεὶς νὰ δῆ στὸ Μουσεῖο τῶν 'Ανατολικῶν πολιτισμῶν μιὰ συλλογὴ ὑφαντῶν ἢ κεντημάτων ὅπου κεντημένα ὑφάσματα παριστάνουν σκηνὲς μὲ πολλὰ πρόσωπα (π. χ. ἕνα καβαλλάρη ποὺ ὁδηγεῖ ἕνα αἰχμάλωτο) ὡραῖα δείγματα ὑφαντῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διατηροῦνται στὶς συλλογὲς τοῦ ἱστορικοῦ Μουσείου καὶ στὸ Μουσεῖο τῶν ὅπλων. Τὸ τελευταῖο ἔχει ἰδίως ἕνα ἔνδυμα ὅπου ἕνα κέντημα παριστάνει τὸν Μέγα 'Αλέξανδρο σκοτώνοντα ἕνα δράκο μὲ μιὰ πετριά.

Στὸ Μουσεῖο τῶν 'Ανατολικῶν Πολιτισμῶν ἡ συλλογὴ ζωγραφικῆς, ποὺ εἶχε διαδοθῆ στὴν Περσία ἐκείνη τὴν ἐποχή, χαραχτηρίζει τὴν Περσικὴ Τέχνη τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα. 'Η ἀνάπτυξή της ἔλαβε δυὸ κατευθύνσεις. 'Από ἕνα μέρος βλέπομε τὴ μίμηση τῆς μεσαιωνικῆς ζωγραφικῆς τῶν μικρογραφιῶν καὶ τὴν ἐκτέλεση ἐπισήμων προσωπογραφιῶν βασιλέων. 'Από τὸ

ἄλλο, μιὰ σειρὰ εἰκόνων ὅπου ἀνακαλύπτωμε τὴν ἐπιθυμία μερικῶν ζωγράφων νὰ παραστήσουν στὰ ἔργα τους τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ, νὰ δώσουν μια εἰκόνα πιὸ ἀληθινὴ τῆς πραγματικότητος.

Τὰ ζωγραφικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δείχνουν ἐπίσης τὴν πρόοδο τῆς ἐπιδράσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς τέχνης ἐπάνω στὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Περσίας.

Τὸ Μουσεῖο ἔχει πολὺ ἐνδιαφέροντα ἐμπριμέ, ἔργα τῶν Περσῶν καλλιτεχνῶν τῆς τρίτης δεκάδος τοῦ αἰῶνος μας. Δυὸ ἀπ' αὐτὰ παριστάνουν τὸν Λενίν καί, ἀπὸ πάνω, σκηνὲς συναδελφώσεως τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν χωρικῶν. Τὸ τρίτο ἐμπριμὲ εἶναι διακοσμημένο μὲ τὸ ἔμβλημα τοῦ Κομίντερν. Τὰ σχέδια εἶναι τριγυρισμένα μὲ συνθήματα κα ἐπαναστατικοὺς στίχους. Εἶναι ἡ ἀπόδειξη τοῦ ἀντιχτύπου τῆς ὀκτωβριανῆς 'Επαναστάσεως στὴν 'Ανατολὴ καὶ τῆς συμπάθειας ποὺ βρίσκει ἡ Σοβιετικὴ "Ενωση καὶ οἱ ἀρχηγοί της ἀνάμεσα στὶς ἐργαζόμενες μάζες τῆς Περσίας.

Οἱ συλλογὲς τοῦ Μουσείου τῶν 'Ανατολικῶν Πολιτισμῶν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσωμε ἀπάνω στὰ ἔργα τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ ἰδιαιτέρως, τῆς Κεντρικῆς 'Ασίας, τὴ μεγάλη σπουδαιότητα τῶν ἀνταλλαγῶν κιουλτούρας μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς 'Εγγὺς 'Ανατολῆς, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἱστορικῆς των ἀναπτύξεως.

Τὰ σύγχρονα καλλιτεχνήματα τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Σοβιετικῆς 'Ανατολῆς συγκεντρωμένα σὲ εἰδικὴ αἴθουσα τοῦ Μουσείου δείχνουν τὴν θαυμαστὴ ἄνθηση τῆς καλλιτεχνικῆς κιουλτούρας τῶν 'Ανατολικῶν λαῶν στὸ σοβιετικὸ πολίτευμα καὶ παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα σημεῖα συγκρίσεως μὲ τὴ σύγχρονη περσικὴ Τέχνη.

B. WEIMARN

Τὸ τρίτο διεθνὲς Συνέδριο Περσικῆς Τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας

ΣΤΙΣ 11 Σεπτεμβρίου ἄρχισε στὸ 'Ερμιτὰζ τῆς Πετρουπόλεως τὸ τρίτο Διεθνὲς Συνέδριο Περσικῆς Τέχνης καὶ 'Αρχαιολογίας. 'Ανατολιστές, καλλιτέχνες καὶ ἀρχαιολόγοι ἀντιπροσώπευαν 26 χῶρες τῆς Εὐρώπης.

Στὸ προεδρεῖο τοῦ Συνεδρίου πῆραν θέση: Α. Μπούμπνωφ 'Επίτροπος τοῦ λαοῦ τῆς Παιδείας, Μ. Χικμὲτ, Πέρσης 'Υπουργὸς τῆ Παιδείας, οἱ καθηγητὲς Ι. 'Ορμπέλι καὶ Α. Σαμοῖλοβιτς τῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιστημῶν τῆς Σοβιετικῆς Ρωσσίας, ὁ καθηγητὴς Ζαρρὲ, Πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς 'Εταιρίας γιὰ τὴν μελέτη τῆς Περσικῆς Τέχνης, ὁ καθηγητὴς Πὸπ γενικὸς γραμματεὺς αὐτῆς τῆς 'Εταιρίος, ὁ κ. Σεμσεντίν, πρόεδρος τῆς Τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας στὸ Συνέδριο, ὁ Σαὲδ ἐπιτετραμμένος τῆς Περσίας στὴν Ε.Σ.Σ.Δ.

'Ο Α. Μπούμπνωφ, ἀφοῦ χαιρέτησε τοὺς ἀντιπροσώπους ποὺ ἦρθαν ἀπὸ πολλὲς ξένες χῶρες καθὼς κι' ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Σοβιετικῆς 'Ενώσεως, εὐχήθηκε στὸ Συνέδριο ἐπιτυχία στὶς ἐργασίες του. Τὸ γεγονὸς ποὺ τὸ Συνέδριο γίνεται στὴ Ε.Σ.Σ.Δ, εἶπε, εἶναι μιὰ νέα μαρτυρία τῆς ἐνισχύσεως τῶν πνευματικῶν δεσμῶν μεταξὺ τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ κόσμου.

Τὸ Συνέδριο εἶναι ὀφιερωμένο στὰ προβλήματα τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Περσίας, χώρος μὲ τὴν ὁποία ἡ Ε.Σ.Σ.Δ. διατηρεῖ τὶς καλύτερες φιλικὲς σχέσεις.

—Τὸ ἐ δισφέροι ἀπέναντι στὰ προβλήματα τῆς Περσικῆς Τέχνης—ἐτόνισε ὁ Α. Μπούμπνωφ—εἶναι τόσο μεγαλύτερο καθ' ὅσον πολλοὶ λαοὶ τῶν δημοκρατιῶν τῆς σοβιετικῆς 'Ενώσεως—Τανζῖκοι, συγμπέκοι, τουρκμένοι, ἀγερμπεϊντζανέζι, γεωργιανοὶ καὶ ἀρμένιοι συνδέθηκαν κατὰ τὸ ἱστορικὸ παρελθόν τους μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ περσικοῦ πολιτισμοῦ.

Τελειώνοντας ὁ Α. Μπούμπνωφ θύμισε τὴ συνδρομὴ ποὺ ἡ Περσικὴ κυβέρνηση καθὼς καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῶν 'Επιτρόπων τοῦ Λαοῦ Λ Μολοτώφ, ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου, πρόσφεραν στὴν ὠργάνωσή του.

'Ο Μ. Χικμέι, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τῆς Περσίας ἐξέφρασε τὴ χαρά του ποὺ τοῦ ἀνέθεσαν νὰ πάρη μέρος στὸ Συνέδριο καὶ νὰ ἐκδηλώση τὰ αἰσθήματα τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ λαοῦ του καὶ τῆς κυβερνήσεώς του. Αὐτὴ τὴ χαρά—εἶπε—τὴν ὀφείλω στὴ θαυμαστὴ ἐνεργητικότητα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴ στιγμὴ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ νέου κράτους των, συνέχισαν μὲ σταθερὴ ἐπιμονὴ τὸ ὀκοπὸ ποὺ ἔβαλαν στὸ νοῦ τους. 'Εννοεῖται ὅτι ἐμεῖς, οἱ Πέρσαι, δὲν περιμένομε, τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴ φίλη Χώρα, ποὺ προστατεύει τὸν πολιτισμό.

'Αφοῦ ὑπενθύμισε τὴ σκοτεινὴ ἐποχὴ τοῦ Τσαρισμοῦ καὶ τὴν ἐχθρική του στάση ἀπέναντι στὴν Περσία, ὁ Μ. Χικμὲτ ἐτόνισε, ὅτι ριζικὲς μεταβολὲς ἔγιναν στὶς δύο χῶρες, καὶ ὅτι ἡ συμπάθεια καὶ ἡ ἀγάπη ἀντικατέστησαν τὰ ἐχθρικὰ αἰσθήματα.

'Η ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου—εἶπε—εἶνε μιὰ ἀπὸ τὶς εὔγλωττες μαρτυρίες τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῆς φιλίας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁλόκληρη ἡ συνέλευση καὶ ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ, αἰσθάνονται θαυμασμὸ γιαὐτὴν τὴν πρωτοβουλία τῆς σοβιετικῆς κυβερνήσεως.

'Ο Μ. Χικμὲτ ἀνήγγειλε στὸ Συνέδριο ὅτι γιὰ νὰ δείξη τὴν εὐγνωμοσύνη του καὶ τὴν ἐκτίμησί του τὸ 'Υπουργεῖο τῆς Παιδείας τῆς χώρας του προσφέρει στὸ μουσεῖο τοῦ 'Ερμιτὰζ μιὰ συλλογὴ ἀρχαίων κομψοτεχνημάτων.

'Ο γερμανὸς καθηγητὴς Ζαρρέ, πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς 'Εταιρείας γιὰ τὴν μελέτη τῆς Περσικῆς Τέχνης, εὐχαρίστησε τὴ σοβιετικὴ κυβέρνηση γιὰ τὴ συνδρομὴ ποὺ πρόσφερε γιὰ τὴν ὀργάνωσι τοῦ Συνεδρίου στὴν Πετρούπολη, παγκόσμιου κέντρου τῆς μελέτης τῆς Περσικῆς Τέχνης.

"Επειτα πῆραν τὸν λόγο ὁ ἄγγλος ἀρχαιολόγος Μ. Πόπ, καὶ ὁ Ι. 'Ορμπέλι.

Ταυτόχρονα μὲ τὸ Συνέδριο, στὶς ὀγδόντα αἴθουσες τοῦ 'Ερμιτὰζ καὶ τοῦ χειμερινοῦ ἀνακτόρου γίνεται μία ἔκθεση ἀφιερωμένη στὴν Περσικὴ τέχνη καὶ ἀρχαιολογία. Στὴν ἔκθεση αὐτὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάση τὶς συλλογὲς τῶν μουσείων τῆς σοβιετικῆς Ρωσσίας, ποὺ ἡ ἱστορική τους ἀξία εἶναι ἀνεκτίμητη καὶ τὰ εὑρήματα ποὺ ἦρθαν στὸ φῶς κατὰ τὶς πολλὲς ἀνασκαφὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες ποὺ ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Περσία καὶ στὶς δημοκρατίες τῆς Κεντρικῆς 'Ασίας.

'Η προετοιμασία τοῦ Συνεδρίου τῆς Πετρουπόλεως καὶ οἱ διεθνεῖς ἐπιστημονικὲς ἐργασίες τῶν δύο προηγούμενων συνεδρίων ποὺ ἔγινεν στὴ Φιλαδέλφεια καὶ στὸ Λονδῖνο, ἀπέδειξαν πὼς ἡ Περσικὴ τέχνη παύει πιὰ νὰ εἶναι μιὰ κλειστὴ μελέτη προωρισμένη γιὰ τοὺς ἀρχαιολόγους, τοὺς εἰδικούς, τοὺς καθηγητὲς τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης.

Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἀναζητήσεων καὶ τῶν ἐρευνῶν ποὺ ἔγινον στὴ Ε.Σ.Σ.Δ, ἀπὸ τὴν 'Ακαδημία τῆς ἱστορίας τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὰ 'Ινστιτοῦτα τῆς 'Ακαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὸ 'Ερμιτὰζ καί ἀπὸ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα, τὰ ντοκουμέντα τῆς Περσικῆς τέχνης γίνονται ντοκουμέντα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, στοιχεῖα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ βρίσκονται σὲ στενὴ συνάφεια μὲ τὸ σύνολο τῶν ἱστορικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ποὺ

ένδισφ'ρουν τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.
Γι'αὐτὸ τὸ Συνέδριο τῆς Πετρουπόλεως τράβηξε τὴν προσοχὴ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ κοινωνικῶν κύκλων στὶς περισσότερες χῶρες. Τὸ Συνέδριο αὐτὸ θ' ἀποτελέσῃ σπουδαῖο καὶ μοναδικὸ σταθμὸ στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν τῆς Ἀνατολῆς. Θ' ἀνακοινωθοῦν τ'ἀποτελέσματα πολλῶν ἐξερευνήσεων, ποὺ ἔγιναν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια στὰ κέντρα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τῆς Ἀσίας.
Οἱ ἐκθέσεις τῶν σοφῶν τῶν Σοβιὲτ γιὰ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν στὸ Τερμεζ, οἱ ἐκθέσεις γιὰ τὰ ἱστορικὰ εὑρήματα στὸ Ταντγικιστὸν κ.λ, καθὼς καὶ γιὰ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφὲς καὶ ἀνακαλύψεις ποὺ ἔγιναν στὴν Περσία (Περσέπολις, Σοῦσα καὶ ἄλλα κέντρα τοῦ περσικοῦ πολιτισμοῦ) θὰ εἶναι πολύτιμη εἰσφορὰ στὴ διεθνῆ ἐπιστήμη.
Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου κι' ἡ ἔκθεσή η δὲν πρέπει νὰ παρουσιάσουν τὴν περσικὴ τέχνη σὰν μιὰ τέχνη τοῦ παρελθόντος. Πρόκειται νὰ εἶναι μιὰ ζωντανὴ ἐκδήλωση τῆς ἀναπτύξεώς της ἀπὸ τὴν πιὸ παλιὰ ἐποχὴ ἕως σήμερα.
Ἡ σοβιετικὴ Κυβέρνηση ἔκανε πολλὰ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου. Μπόρεσε ὅχι μονάχα νὰ θέσῃ στὴ διάθεση τοῦ Γ' Συνεδρίου, μιὰ συλλογὴ μοναδικὴ στὸν κόσμο, τῶν μνημείων τοῦ περσικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ εἶναι σὰν εἰκονογράφηση τῶν σταθμῶν τῆς ἱστορίας του, ἀλλὰ καὶ νὰ παρουσιάσῃ τ'ἀποτελέσματα πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ποὺ βασίζονται ἀπάνω στὶς ἀνασκαφὲς καὶ τὴ μελέτη τῶν ἱστορικῶν μνημείων.
Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἐκθέσαμε ἐξηγοῦν τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον, ποὺ δείχνουν οἱ σοφοὶ ὅλου τοῦ κόσμου γιὰ τὶς ἐργασίες τοῦ τρίτου Συνεδρίου τῆς Περσικῆς Τέχνης.

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Γαλάτεια Καζαντζάκη: «Ἄντρες» (Ἔκδ. Γκοβόστη).

Ὁ τίτλος τοῦ νέου βιβλίου τῆς κ. Καζαντζάκη «Ἄντρες», φαντάζομαι πὼς θέλει νὰ παραστήσει κάποιαν ἀντιστοιχία στὸ προηγούμενό της «Γυναῖκες.» Ἀλλὰ ἐνῶ ἐκεῖνο, μὲ τὴν ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν ἕξη ἢ ἑφτὰ ἀδερφῶν, ἔχει μιὰν ἐνιαία ἐξέλιξη καὶ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ μυθιστόρημα, τοῦτο εἶναι ξεχωριστὰ, μικρὰ μᾶλλον διηγήματα καὶ ἀνταποκρίνονται καλύτερα πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ τὸ ταλέντο τῆς συγγραφέως. Μεταξύ τους ὑπάρχουν μεγάλες διαφορές: Αἰσθάνεται κανεὶς πὼς ἄλλα ἀπὸ τὰ θέματα προέρχονται εἴτε ἀπὸ ἀνέκδοτα, εἴτε ἀπὸ μιὰ σχηματικὰ προδιαγραμμένη φαντασία, ποὺ θέτει τὸ «ἡγούμενόν» της, ὡρισμένες ψυχολογικὲς καταστάσεις ἢ ἐμπράγματες καταστάσεις, καὶ βγάζει τὰ μόνα ἐπιτρεπόμενα συμπεράσματα, κι' ἄλλα τὰ ἔχει διαποτίσει ἡ βαθύτερη ἀνθρώπινη συμπόνια, ἔχουνε ξυπνήσει στὴ συγγραφέα τὸ ἔλεος καὶ τὴν τραγικὴ ἀδημονία μπροστὰ στὶς συμφορὲς τῆς ζωῆς, ποὺ ἕνα ἐλάχιστο γεγονὸς—ἕνα τίποτα—θὰ μποροῦσε νὰχει ἀποτρέψει. Μὰ πάλι γιὰ νὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ αὐτὸ τὸ ἐλάχιστο, ἴσως θἄπρεπε ὅλος ὁ ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας, ὅλη ἡ πορεία τοῦ κόσμου νἆταν ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς διαφορετική. Τὰ δυὸ διηγήματα ποὺ περιέχουν ἰδιαίτερα τὸ παθητικὸ τοῦτο στοιχεῖο, εἶναι τὸ 3, τὸ μωρὸ στὸν οἶκο ἀνοχῆς μὲ τὴν ἀπάνθρωπη ἐπέμβαση τῆς ὑποκριτικῆς κοινωνικῆς πρόνοιας, καὶ τὸ 6, μὲ τὸ δρᾶμα τιμῆς ποὺ γίνεται ἀπὸ παρεξήγηση, καὶ ποὺ ξεσκεπάζει μιὰν ἀπὸ τὶς κρυφὲς καὶ κάθε ἄλλο παρὰ ἠθικὲς ἀφορμὲς ποὺ συχνὰ τὰ προκαλοῦνε. Ἐξαίρετα ψυχολογημένο εἶναι καὶ τὸ 9, ὅπου ὁ ἥρωας, ἕνας συγγραφέας μὲ προχωρημένες ἰδέες, δείχνει πόσο φτενὸ καὶ ψεύτικο εἶναι τὸ φλοῦδι ὅλων τῶν διανοητικῶν μας πεποιθήσεων καὶ πόσο πιὸ ἀποφασιστικὸς παράγων εἶναι στὴ ζωή μας ἡ κληρονομικὴ ἰδιοσυγκρασία, τὸ κατακάθι προαιώνιας κοινωνικῆς παράδοσης. Ἡ βιασμένη αἰσιοδοξία μὲ τὴν ὁποία τελειώνει τὸ 10, ὅπου ἡ κομμουνίστρια ἐρωτευμένη κοπέλλα παραδέχεται τὴν αὐτοχτονία τοῦ ἐραστῆ της—ἀστοῦ—σὰ νίκη τοῦ νέου κόσμου στὴ σύγκρουσή του μὲ τὸν παλιό—πολὺ ἀπίθανο αἴσθημα τὴν ἄλλη μέρα κι' ὅλας! ἔρχεται σὲ χτυπητὴ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀπογοητευμένη, πονεμένη ἀτμόσφαιρα ὅλων τῶν ἄλλων διηγημάτων. Ἡ κομμουνιστικὴ ἰδεολογία τῆς κ. Καζαντζάκη νιώθει κανεὶς πὼς εἶναι ἡ τελευταία ἐλπίδα, τὸ ἄχυρο ἀπ' ὅπου πιάνεται γιὰ νὰ μὴ βουλιάξει στὸ ἀπελπισμένο ρεῦμα ποὺ φαντάζεται νὰ φουσκώνει κάτωθέ της ἀνελέητο. Δὲν μπορῶ νὰ συζητήσω μαζί της ἐδῶ—πέρα ἂν εἶναι πιθανὴ ἡ τεχνητὴ τούτη δημιουργία μιᾶς ζωῆς ὅλο χαρὰ καὶ δύναμη ἢ μήπως βασίζεται ἀκριβῶς—μεγάλο καὶ τοῦτο κατόρθωμα—στὴν κατάργηση ὅλων τῶν ἀνθρώπινων στοιχείων ποὺ εἶναι ἄξια νὰ νιώσουν τὸν πόνο, σὲ μιὰν ἀπανθρώπιση, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση, ποὺ νωρὶς ἢ ἀργὰ θὰ προκαλέσει φριχτὴ καὶ τεράστιαν ἀντίδραση. Μὰ πολὺ φοβᾶμαι μήπως καὶ γι' αὐτὴν ἡ παρηγοριὰ τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι τόσο ἐπιφανειακὸς φωσφορισμὸς ὅσο γιὰ τὸν Παῦλο Παυλίδη—τὸν ἥρωα τοῦ 9—οἱ προχωρημένες ἰδέες του στὸ ζήτημα τῆς σεξουαλικῆς ἠθικῆς.
Ἡ κ. Καζαντζάκη κατέχει ὅσο λίγοι στὸν τόπο μας τὴν τέχνη νὰ «οἰκοδομεῖ» ἕνα διήγημα, ἰδίως ὅταν δὲν εἶναι καὶ πολὺ μεγάλο. Ἔχει ἀπαλλαχτεῖ καὶ ἀπὸ τὸ ψεύτικο λυρισμὸ τῶν περιγραφῶν καὶ τῶν παρομοιώσεων ἐκεῖ ποὺ δὲν ταιριάζουν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀφόρητην ἀναλυτικότητα ποὺ σοῦ ἀναπτύσσει ἐκτενῶς ἐκεῖνα ποὺ ἔχεις κι' ὅλας συμπεράνει ἢ φανταστεῖ. Ἡ γλῶσσα της εἶναι ὁμαλώτατη καὶ συνταιριασμένη μὲ τὸ θέμα της καὶ τὸν τρόπο ποὺ δουλεύει. Ἂν ἐξετάζοντάς την κοντήτεροα, τὴ βρίσκεις κάπως φτωχή, βλέπεις πάλι πὼς γιὰ ὅσα ἤθελε νὰ πεῖ, δὲ χρειαζότανε πλουσιώτερη. Ὑποβάλλει ἴσα ἴσα μὲ τὴ λιτότητά της καὶ σὲ ξεκουράζει ἀπὸ τὶς ἀπροσάρμοστες δῆθεν ποιητικὲς ἐξάρσεις ποὺ τόσο ἔχομε βαρεθεῖ. Ἔχομε μ' ἕνα λόγο μιὰ πλέρια ἁρμονία μεταξὺ ἐκφραστικοῦ μέσου, ἰδέας καὶ πνοῆς, ποὺ κι' ἂν ἠχεῖ λίγο ἀδύναμη, δὲν κάνει ὅμως φάλτσα ποτέ. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶμα.

Λουκῆ Ἀκρίτα: «Νέος μὲ καλὰς συστάσεις».

Ὁ «Νέος μὲ καλὰς συστάσεις» τοῦ κ. Λουκῆ Ἀκρίτα θυμίζει, λένε ὅλοι, τὴν «Πεῖνα» τοῦ Χάμσουν. Ὁ νέος ἔρχεται ἀπὸ τὸ χωριὸ του τῆς Κύπρου νὰ βρεῖ δουλειὰ στὴν Ἀθήνα. Νοσταλγικά, τὶς ὧρες ποὺ τριγυρίζει ἄσκοπα, πεινασμένος, χωρὶς φίλους, χωρὶς ἐλπίδες ἀνακαλεῖ τὶς ἥμερες, ἀνάλογες μὲ τὴν ἐποχὴ δουλειὲς στὸ χωριό, τὸ μπόλικο χωριάτικο φαΐ στὸ τραπέζι, τὴν ὄψη τῆς γῆς, σπαρμένης, θερισμένης, ἢ μὲ τὰ πρῶτα τρυφερὰ φύτρα. Εἶναι οἱ καλύτερες σελίδες. Ὁ πόνος καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ ἔρημου νέου, τὸ σαραβάλιασμο ὅλων τῶν ἐλπίδων του, ἡ ἐμπιστοσύνη στοὺς φίλους του ποὺ χάνεται, ὅλα περιγράφονται λιτά, καὶ μεταδίνουν τὴν ἀτμόσφαιρά τους Μόνο ποὺ δὲ βλέπεικανεὶς τὸ λογο νὰ ὑποφέρειτόσο ὁ ἥρωας. Δὲ μᾶς παρουσιάζεται ἡ ἐπιμονή τουνὰ μείνει στὴν πολιτεία οὔτε σὰν ἐξωτερικὴ ἐπιταχτικὴ ἀνάγκη, οὔτε σὰν ἀνυπόφευγη ἐσωτερικὴ παρόρμηση νὰ ἐπιβληθεῖ μιὰ ἐξαιρετικὴ ἱκανότητα, ἕνας προορισμός, δυνατὸς σὰν τὴ Μοῖρα. Οἱ περιπέτειες τοῦ νέου τὸν κάνουν πολύ φυσικὰ νὰ κλίνει πρὸς τὸν κομμουνισμὸ ἀλλὰ οὔτε τοῦτο δὲν ἔχει συνέχεια. Καὶ ἐντελῶς τυχαῖα σὲ μιά, στὴ θέση αὐτὴ ὅπου τὸν συσταίνουν, βρίσκει δουλειά. Ἡ ἀπελπισία του μεταλλάζει μονομιᾶς σὲ αἰσιοδοξία, ἡ ἔννοια τῆς δουλειᾶς ἐξωραΐζει τὴν Ἀθήνα, τὸ φτωχικὸ δωμάτιο ποὺ μένει μὲ τὸ φίλο του, γεμίζει τὰ πλεμόνια δροσερὸν ἀέρα καὶ κάνει τὸ βῆμα ελαφρό. Δέν ἔρχεται καθόλου ἡ σκέψη πὼς ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ εἶναι συμπτωματικὴ καὶ ἴσως πρόσκαιρη, ἢ πὼς ἡ δουλειὰ αὐτὴ δὲν εἶναι τελοσπάντων ἕνας ἀναγκαῖος τροχὸς στὸ μηχάνημα τοῦ κόσμου, παρὰ μιὰ ἀσήμαντη μᾶλλον διακοσμητικὴ βιδίτσα, ποὺ κι' ἕνας ἄλλος θὰ μποροῦσε τὸ ἴδιο νὰ τὴν κάνει, ἢ τέλος πὼς μπορεῖ αὔριο, τοῦ χρόνου μετὰ δέκα χρόνια νὰ βρεθεῖ στὴν ἴδια θέση ποὺ ξεκίνησε καὶ νὰ ἰδεῖ πὼς τίποτα δὲν

κατόρθωσε μ' ὅλους του τοὺς κόπους, τὴν εὐτυνειδησία καὶ τὴν ἀφοσίωση. Δὲν τοῦ ἔρχεται κἀν ἡ σκέψη μήπως νιὰ νὰ στερεώσει τὴ θέση του θ' ἀναγκαστεῖ ἴσως νὰ γίνει σὰν τὸ Νικολάση τοῦ Λεξικοῦ καὶ νὰ παραγκωνίζει μὲ ἄτιμα μέσα κάθε ἄλλο νέο ποὺ τὸν ἀπειλεῖ. Μ' ἕνα λόγο, τὰ ἠθικὰ προβλήματα ποὺ ἀνασκινοῦνται στὸ διάστημα τῆς ἀγωνίας του, δὲν λύνονται, καὶ τὸ χειρότερο, δὲ μένουν, ἀλλὰ παραμεοίζονται καὶ καταντοῦν ἀνύπαρκτα.

Ἀπ. Ἀργυροπούλου: «Ἐρωτικὴ Ψυχολογία».

Ἡ «Ἐρωτικὴ ψυχολογία» τοῦ κ. Ἀργυροπούλου εἶναι ἔργο σοβαρό, κα τοῦ ταιριάζει ἡ παλιὰ λέξη «ἐμβρίθεια». Ἔχει μελετήσει πολλὲς πηγές, λογοτεχνικὲς ὅσο καὶ ἐπιστημονικές, καὶ προσπαθεῖ ν' ἀναλύσει τὸν ἔρωτα ἀπ' ὅλες του τὶς πλευρὲς καὶ ὅ: ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. Σὰν ὅλους τοὺς θεικοὺς ἐπιστήμονες, ἀποδίνει μεγαλύτερη σημασία στὴ φυσιολογικὴ ρίζα τοῦ φαινομένου, ποὺ ὅμως ἔχει τόσες ψυχολογικὲς διάφορες ἐκδηλώσεις, ὥστε δὲ μᾶς διαφωτίζει καθόλου νὰ καταλάβομε τὴν οὐσία τους, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἡ διαφορὰ τῆς μιᾶς ἀπ' τὴν ἄλλη, ἡ ἀναγωγὴ τους στὴν ταυτόσημη πρώτη πηγή. Γενικὰ ἀμφιβάλλω ἂν ὁπωσδήποτε ἔχει νὰ μάθει κανεὶς κάτι καινούργιο ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς ἀνατομικὲς καὶ φυσιολογικὲς λεπτομέρειες. Τὰ τελικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ φύση τῆς γυναίκας καὶ γιὰ τὸν προορισμό της εἶναι, ἂν ὄχι τίποτ' ἄλλο, βεβιασμένα. Ἀφοῦ πιστεύουν ὅλοι οἱ ἐπιστήμονες, καθὼς λέει, ὅτι ἡ γυναῖκα μόνον γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν τεκνογονία εἶναι καλή, γιατὶ βάζουν τόσο ζῆλο νὰ μᾶς τὸ ξανατονίζουν ὁλοένα; Ἂν εἶναι φυσικὸς νόμος, κι' ἂν τὸ ἔνστιχτο τῆς γυναίκας τὴ σπρώχνει πρὸς τὸ φυσικὸ της προορισμό, τί θέση ἔχουν οἱ συμβουλὲς καὶ τὰ «πρέπει»; Ἡ δεοντολογία δὲ χωρεῖ στοὺς φυσικοὺς νόμους. Κ' ὕστερα τὰ συμπεράσματα αὐτὰ ἔρχονται σὲ ἀντίφαση μὲ πολλοὺς σωστοὺς χαραχτηρισμοὺς τῆς γυναίκας στὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ βιβλίου. Ἂν ἡ γυναῖκα εἶναι ἐτεροκεντρική κι' ἂν βρίσκει τὴ χαρά της στὴ θυσία γιὰ τοὺς ἄλλους, δὲν εἶναι φυσικὸ ἐπακόλουθο πὼς ἡ ἐνεργειά της τούτη μπορεῖ νὰ ξαπλωθεῖ σὲ πλατύτερους κύκλους ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, στὴν ὀργάνωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, στὶς κοινωνικὲς ὑπηρεσίες ποὺ ὅσο πάει κατέχουν μεγαλύτερο μέρος σὲ κάθε σύγχρονη ὁμαδικὴ ζωή; Ἡ ἀνύψωση (Sublimierung) τῆς ἐρωτικῆς ὁρμῆς σὲ ἔργα κοινωνικά, φιλανθρωπικά, καλλιτεχνικὰ καὶ διανοητικὰ δὲν ἰσχύει κατὰ τὸ φρόῦ μόνο γιὰ τὴ γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἄντρα, κι' ὅπως γι' αὐτὸν δὲν εἶναι ὑποβιβαστικὸ νὰ προέρχεται ἡ ἀφοσίωσή του στὸ ἔργο του ἀπὸ τέτοια ρίζα, ἄλλο τόσο δὲν εἶναι καὶ γιὰ τὴ γυναῖκα. Κ' ἔτσι στὸ βιβλίο τοῦ κ. Αργυροπούλου παρατηροῦμε τὸ γνωστὸ φαινόμενο, στὰ συμπεράσματα νὰ μὴ μιλάει πιὰ ὁ ἀμερόληπτος ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ ὁ κινούμενος ἀπὸ τὴ φυλετικὴ καὶ κοινωνικὴ προκατάληψη. Ἡ γλῶσσα, καθαρεύουσα ἀρκετὰ στρωμένη καὶ πομπώδης, ἀδικεῖ τὸ περιεχόμενο τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ βιβλίου, καὶ συγκαλύπτει πολλὲς φορὲς τὸ καθαρὸ ἢ ποιητικὸ νόημα.

Γιάννη Σκαρίμπα: «Μαριάμπας».

Εἶναι δύσκολο νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ τὸ «Μαριάμπα» τοῦ Γιάννη Σκαρίμπα. Τὸ λογικό μας λέει πὼς εἶναι ἕνα καθρέφτισμα παραφροσύνης μα τὸ ἔνστικτό μας ἐπιδοκιμάζει ἐδῶ κι' ἐκεῖ, κάποτε πολὺ συχνά, τοὺς πηδηχτοὺς ἀνώμαλους στοχασμοὺς ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἔντονο προσωπικὸ ζήσιμο, καὶ ἡ αἴσθηση τῆς ὠμορφιᾶς ξαφνιάζεται συχνὰ ἀπὸ γοητευτικὰ εὑρήματα, εἰκόνες ὀνείρου ἢ ἐφιάλτη ποὺ σὰν τέτοιες εἶναι ἀληθινές. Καὶ στὸ τέλος βρίσκομε καὶ κάποιο σχέδιο, μιὰν ἄλληλουχία καὶ γυρίζομε πίσω στὶς πρῶτες σελίδες ν' ἀνασυνδέσομε τὰ φαινομενικὰ ἀσυνάρτητα καὶ νὰ ξεδιακρίνομε τὶς διάφορες κλωστές. Ὁ κ. Σκαρίμπας ἀφοῦ στὸ «Θεῖο Τραγί» μᾶς ἔδειξε τὸν ἀκοινώνητο ἀλητικὸ τύπο ποὺ ἐπίτηδες ἀρνιέται τὴ συνειθισμένη ζωή, μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ τὸν ἴδιο τύπο, ἀλλὰ μπασμένο μέσα στὴν κοινωνία, καὶ σ' ἀλληλεπίδραση μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὶς λειτουργίες της. Σὲ κάθε βῆμα της εἶναι σὰ νὰ ἐπεμβαίνει μέσα στὴν πορεία τῆς φύσης ἕνας ἀνυπολόγιστος παράγων. Φυσικὰ γίνονται ἄνω—κάτω τὰ πάντα. Τὸ τέλος τοῦ ἥρωα μὲ τὸ θεληματικό, ἤρεμο, ὅλο συγκατάνευση θάνατό του, ποὺ κι' αὐτὸς θὰ παρεξηγηθεῖ, ξεσαλώνει μὲ τὴ συγκίνηση τὸ μπερεμένο αἴνιγμα καὶ ξαναφέρνει γαλήνη στὴ μικρὴ κοινωνία. Μὰ ἀνεπάντεχα οἱ ἀπηχήσεις του ἀντηχοῦνε μὲ τὴν προετοιμαζομενη αὐτοκτονία ἀπὸ ὑποβολὴ τῆς μιᾶς του φίλης, ἐνῶ ἡ Μύριαμ Χόπκινς-λεῖ, ποὺ εἶναι ἡ κυριώτερη αἰτία δὲ πάιρνει εἴδηση γιὰ τίποτα, κι' ἐξακολουθεῖ νὰ σπάζει τὸ κεφάλι της γιὰ τὴν ἀνεξήγητη σφαῖρα στὸ δίκαννό της.
Θὰ ἦταν εὔκολο νὰ δώσει κανεὶς μερικὲς συμβουλὲς στὸν κ. Σκαρίμπα γιὰ τὴ γλῶσσα; Αὐτὴ ἡ ἀνάμιξη τῆς καθαρεύουσας μέσα στὴ φριχτὰ διαλεχτικὴ δημοτική, ἡ ἀσυναρτησία τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ ἡ ἀνυπαρξία μερικῶν ἄλλων ἀπ' αὐτοὺς ποὺ μεταχειρίζεται, οἱ κακόηχες ἐκθλίψεις, καὶ χίλια ἄλλα, εἶναι τόσο πρόφανῆ πράματα, ὥστε φοβᾶμαι μὴν πέσω σὲ παγίδα βρίσκοντας λάθη τὰ ἐπιτηδὲς βαλμένα ἀλαμπουρνέζικα. Εἶναι ἄλλωστε ὅλες οἱ συμβουλὲς μάταιες καὶ ἀντιπαθητικές. Ὁ καθένας τραβᾶει τὸ δρόμο του μόνο μὲ τὸ δικό του τρόπο καὶ ὁ κ. Σκαρίμπας θὰ ξεκαθαρίσει τὴ γλῶσσα του καὶ τὸ ἐκφραστικό του μέσο ὅπως μπορέσει, ἂν ἐννοεῖται νοιώσει ποτὲ τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ κάνει. Κι' ἂν δὲν τὴ νιώσει, θ' ἀδικήσει τὸ ἔργο του ποὺ μόνο μὲ μεγάλη δόση καλῆς θέλησης διαβάζεται καὶ τώρα. Μὰ κι' αὐτὸ πάλι εἶναι δικός του λογαριασμός.

Ἀντώνη Κόμη: «Κ. Π. Καβάφης».

Τὸ πρόβλημα τοῦ Καβάφη ὅλο καὶ ξανὰ ἀπασχολεῖ τοὺς κριτικούς. Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Κόμη προσπαθεῖ νὰ τὸ ἰδεῖ ἀμεοόληπτα, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰ μιὰ καθαρὴ κριτικὴ ἐργασία, τοῦτο εἶναι λάθος. Τὸν ἄνθρωπο τὸν εἶδε ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴ δική του ἰδιοσυγκρασία, καὶ μὲ τὶς συμπτωματικὲς προϋποθέσεις τῆς συμπάθειας ἢ τῆς ἀντιπάθειας τοῦ συντονισμοῦ ἢ ὄχι τῆς στιγμῆς. Τὸ ἔργο θὰ μείνει μονάχο του, καὶ θἄπρεπε νὰ ὑπάρχουν ἀντικειμενικὰ αἰσθητικὰ κριτήρια. Τὸ κέντρο τῆς βιοθεωρίας τοῦ Καβάφη εἶναι κατὰ τὸν κ. Κόμη, ἡ πραγματικότητα τοῦ πάθους. Πουθενὰ ὅμως στὸ ἔργο του τὸ πάθος δὲν παρουσιάζεται μὲ τὴν πρωτόφαντην ὁρμή του, ἀλλὰ πάντα σὰν ἀπήχηση τῆς ἡδονῆς, σὰ θύμηση ξελαγαρισμένη στὴ ψυχή, σὰν ἀποζήτηση. Ὅλα στὴ ζωὴ γίνονται σκιές, ὅλα ξεπέφτουν, ὅλα τὰ σχέδια ἀποτυχαίνουν. Καὶ μένει πραγματικὸ μόνο ἡ σκιὰ μιᾶς σκιᾶς, ἡ ἠχὼ τῶν ὡραίων στιγμῶν, ὅπου ξεχάσαμε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ βάρος τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς θλίψης. Αὐτὴ τὴ σκιὰ περιμαζεύει ὁ Καβάφης παθητικὰ καὶ προσπαθεῖ ἀπελπισμένα νὰ συγκρατήσει, χωρὶς ποτὲ νὰ γελιέται. Ἡ ἀνοιχτομάτα αὐτὴ ἀπελπισία, ἡ ἀπογοήτεψη γιὰ ὅλα τὰ ὑλικὰ καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ τοῦ καιροῦ μας, ἡ αἴσθηση πὼς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἐπιγόνους, δίνει στὴν ποίηση τοῦ Καβάφη τὸ βαθύτατα συνταραχτικὸ στοιχεῖο της. Ὅσο γιὰ τὴ μορφή, δὲ μποροῦμε ἐπίσης νὰ συμφωνήσαμε ὅτι ἄγνοια τῆς δημοτικῆς ἔφερε τὸν Καβάφη στὸ συγκερασμὸ αὐτὸ τὸν ἰδιότυπο ποὺ παρουσιάζουν τὰ ποιήματά του. Μᾶλλον μιὰ ἀντίδραση ἀπέναντι στὸ ρηχὸ καὶ φουσκωμένο μεγαλόστομο λυρισμὸ τῶν πολλῶν συνθέτων τῆς δημοτικῆς, καὶ μιὰ ἀποφυγὴ τῆς ἄμεσης, κάπως ὠμῆς ἐντύπωσης ποὺ μᾶς δίνει, τὸν ἔκανε, σὰν πεῖσμα καὶ εἰρωνεία μαζί, νὰ θελήσει νὰ ποτίσει μὲ ποιητικὸ νόημα τὶς τριμένες λέξεις τῆς μιχτῆς καθημερινῆς ὁμιλίας. Καὶ τὸ κατόρθωσε. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριο τοῦ Καβάφη, λέει ὁ κ. Κόμης. Μὰ κι' αὐτὸ ὅα ἦταν ἔργο τῶν κριτικῶν νὰ διαφωτίσουν. Ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη εἶναι πάντως πολὺ ἐνδιαφέρουσα, χωρὶς νὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ πρωτότυπη. Φέρνει τὸν Καβάφη κοντήτερα στὸ πολὺ κοινό, ξεκα-

θαρίζει τὴ μετρική του ὡς ἕνα σημεῖο, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νἄχει τὴν ἀξίωση πὼς μᾶς παρουσιάζει εἴτε τὸ σύνολο τῆς προσωπικότητάς του, εἴτε τὸ σύνολο τῶν ἀπόψεων ἀπ' ὅτου πρέπει νὰ κριθεῖ τὸ ἔργο του. Καὶ εἶναι καιρὸς νὰ παρουσιαστεῖ πιὰ μιὰ τέτοια συνολικὴ καὶ συνθετικὴ ἐργασία.

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

Πέτρου Βλαστοῦ: «Συνώνυμα καὶ συγγενικά. Τέχνες καὶ σύνεργα». Ἀθήνα, Τυπογραφεῖο «Ἑστία».

Ὁ Πέτρος Βλαστός, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Πάλλη καὶ τοῦ Ἐφταλιώτη, ἀπομένει ὁ τελευταῖος Ἀκρίτας τῆς Ἑλληνικῆς στὴν ξενητιά. Τὸ πολεμικὸ αὐτὸ χρέος δὲν τοὐρχεται μονάχα ἀπὸ τὸ δεσμό του μὲ τὴ δοξασμένη τριάδα, παρὰ κι' ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅλως πὼς βρίσκεται ξενητεμένος. Λυτρωμένος ἀπὸ τὴν καθημερινὴ λογοτριβὴ τῆς Ἑλλάδας, δὲ χάνει ποτὲ ἀπὸ τὰ μάτια τὸ σκοπό του καὶ δὲ λησμονᾶ τὴν ἀποστολὴ ποὺ πῆρε πάνω του παληκαρίσια. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, τὰ ἔργα τοῦ Πέτρου Βλαστοῦ εἶναι τὸ καθένα τους κι' ἀπὸ μιὰ πράξη μὲ ἀπεριόριστη ἠθικὴ σημασία. Τὸ δίδαγμά τους ξεπερνᾶ τοὺς εἰδικοὺς σκοποὺς ποὺ θέτει στὸν ἑαυτό του ὁ συγγραφέας.

Τὴ γενικὴ αὐτὴ ἐντύπωση ἔρχεται νὰ τὴ βεβαιώσει μιὰ ἀπέριττη ὁμολογία ποὺ κάνει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας στὸν πρόλογο τοῦ Λεξικοῦ του: «Καὶ τώρα λίγα λόγια γιὰ νὰ ξηγήσω πῶς γεννήθηκε τὸ λεξικό μου τοῦτο. Ἀνάγκη ἀτομική μ' ἔσπρωξε νὰ καταπιαστῶ τὴ λεξικογραφία. Σὰν ἄρχισα νὰ γράφω τὴ δημοτικὴ ἔπεφτα συχνὰ σὲ δυσκολίες γιατὶ δὲν μποροῦσα νὰ βρῶ τὴ σωστὴ λέξη γιὰ τὴν ἔννοια ποὺ κυνηγοῦσα (...) Ἄρχισα λοιπὸν νὰ βασιῶ λεξικογραφικὰ σημειώματα γιὰ νὰ φαρδήνω τὴ γνώση μου τῆς δημοτικῆς καὶ γιὰ νὰ ξεκαθαρίσω τὶς κυριολεξίες...»

Ὄχι λοιπὸν τὸ εἰδικὸ ἐνδιαφέρο ἑνὸς σοφοῦ, παρὰ ἡ λαχτάρα ἑνὸς ἀκέραιου ἀνθρώπου ποὺ θέλει νὰ φωνάξει τὰ πράματα μὲ τὸνομά τους, σπρώξανε τὸν Πέτρο Βλαστὸ νὰ γίνει λεξικογράφος. Θαρρεῖς μάλιστα πὼς τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν τὸ βεβαιώνεις μονάχα στὴν ὁμολογία αὐτὴ τοῦ προλόγου, παρὰ καὶ στὴν κάθε σελίδα τοῦ ἔργου. Γιατὶ ἀπὸ τὸ γέννημα τοῦτο τῆς ἀγάπης τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ δὲ βγαίνει μονόχα ἕνα δίδαγμα γιὰ τὸν πλοῦτο τῆς γλώσσας καὶ τοὺς τύπους της. Τὸ δίδαγμα εἶναι φορδήτερο κ' ἡ ἐνέργειά του μονιμώτερη. Ὁ συγγραφέας μᾶς μεταδίδει τὴ λατρεία του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ἀπερίγραφτη ρώμη καὶ σαγήνη της.

Ὑποθέτω πὼς γιὰ ἕνα ἐργάτη τοῦ λόγου δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει λαμπρότερο δῶρο. Αὐτὸ ποὺ τοῦ προσφέρετοι εἶνοι τὸ ἴδιο τὸ ὑλικὸ γιὰ τὸ μνημεῖο ποὺ θέλει νὰ χτίσει. Ἡ λέξη βέβαια εἶναι ἕνα νεκρὸ σύμβολο ὅταν δὲν ἔχει προϋπάρξει ἡ ἐμπειρία ποὺ τῆς δίνει τὴ ζωή. Ἀλλὰ πόσοι ἐρεθισμοὶ ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις, πόσα συναισθήματα περνοῦνε καὶ σβήνουνε γιατὶ δὲν τὰ μυρώσαμε μὲ τ' ὄνομά τους! Ὑπάρχουν λέξες ποὺ μᾶς χτυποῦνε σὰ σοῦτιές κι' ὑπάρχουν αἰσθήματα ποὺ γυρεύουν νὰ βαφτισοῦνε.

Τὸ λεξικὸ τοῦ Πέτρου Βλαστοῦ εἶναι γεμάτο βαφτιστικὰ ὀνόματα μὲ ἀμάλαγη καθαρότητα. Συνάμα, ἡ δύναμη τῆς ὑποβολῆς του εἶναι ἀπεριόριστη. Οἱ σελίδες οἱ ἀφιερωμένες στὶς «Τέχνες καὶ τὰ Σύνεργα» μιλοῦνε στὴ φαντασία σὰν ποίημα. Μέσα ἐδῶ σαλεύει ἀδιαμόρφωτος ὁ Ὕμνος τῆς Ἐργασίας. Τὶ κάλεσμα γιὰ ἕναν ποιητή! Ὅπως τὸ μῆλο πάνω στὸ τραπέζι ἢ τὸ κλαρὶ τὸ ξερὸ θυμάρι ξανοίγει στὰ φρένα τὴν ἄπειρη ἐξοχή, ὅμοια ὁ Θησαυρὸς τοῦτος τῆς λαλούμενης μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ Ρωμιοσύνη καὶ τὴν ψυχή της.

Π. ΠΡ.

Δ. Ζωγράφου: «Ἱστορία τῶν ἀποξηραντικῶν μεθόδων τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος».

Ὁ κ. Ζωγράφος, ἀκούραστος ἱστοριοδίφης ἀπὸ χρόνια τώρα σὲ σειρὰ δημοσιευμάτων του μᾶς ἔχει παρουσιάσει ὑλικὸ πολύτιμο γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας στὴ χώρα μας. Στὸ τελευταῖο του ἔργο (συνέχεια τῆς «Ἱστορίας τῆς σταφίδος») μὲ μεγάλη φροντίδα ἀναδιφνώτας τὰ διάφορα ἀρχεῖα καὶ τὶς βιβλιοθῆκες ἔχει συγκεντρώσει δοκουμέντα, ποὺ μέσα σ' αὐτὰ ὁ εἰδικὸς μελετητὴς τοῦ τόσο σπουδαίου γιὰ τὴν ἐθνική μας οἰκονομία προϊόντος αὐτοῦ θὰ βρῇ πολὺ ὑλικὸ γιὰ μιὰ κριτικὴν ἐργασίαν, ἱστορικὴ καὶ τεχνική, ποὺ θὰ βοηθήσῃ ἐξαιρετικὰ τὶς μελλοντικὲς ἔρευνες πάνου στὸ ζήτημα τῆς δημιουργίας καλῆς ποιότητος σταφίδος.

Διαβάζοντας τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ σημειώσῃ κανεὶς ἰδιαίτερα τὸ πλῆθος τῶν ἐφευρέσεων γιὰ τὸ στέγνωμα τῆς σταφίδας, ποὺ ξεφυτρώνουν ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἀκόμη (1825) μέχρι σήμερα στοὺς σταφιδικοὺς πληθυσμούς. Αὐτὸ εἶνε χαραχτηριστικὸ πρῶτα-πρῶτα τῆς σημασίας, ποὖχει γιὰ τοὺς πληθυσμοὺς αὐτοὺς καὶ γιὰ ὅλη τὴ χώρα μας, τὸ ζήτημα τοῦ στεγνώματος τῆς σταφίδας, μὰ χαρακτηριστικὸ ἐπίσης ἀνθρώπων εὐφάνταστων καὶ μεγαλεπίβουλων μὰ ἐπιπόλαιων, ὅπως δείχνουν τὰ τόσα ἀνεφάρμοστα σχέδια καὶ ἐφευρέσεις.

Κ. Τουρνάκη: «Τὸ πρόβλημα τῆς Γεωργ.παραγωγῆς».

Τέσσερα ἄρθρα δημοσιευμένα στὴν «Καθημερινὴ» καὶ ξανατυπωμένα μὲ ὑποσημειώσεις καὶ συμπληρώματα σ' ἕνα κομψὸ βιβλιαράκι! Ὁ συγγραφέας μὲ μεγάλη σαφήνεια θέτει τὸ γεωργικὸ πρόβλημα τῆς χώρας μας καὶ δίνει πάνω σ' αὐτὸ τὶς προτάσεις του. Τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγῆς γεωργ. προϊόντων στὴ χώρα μας δὲν μπορεῖ νὰ τίθεται ἀπὸ τῆς «ἐμπορικρατικῆς» πλευρᾶς, λέγει ὁ συγγραφέας, μὰ κυρίως ἀπὸ τῆς «δημογραφικῆς καὶ κοινωνικῆς πλευρᾶς» του. Δὲν εἶνε τόσο ζήτημα τοῦ πῶς θὰ πετύχουμε τὸ ἐμπορικὸ ἰσοζύγιο τῆς χώρας καὶ πῶς θὰ πάψουμε νὰ εἰσάγουμε τὰ ἄλφα ἢ τὸ βῆτα γεωργικὸ προϊόν, μὰ πῶς θὰ θρέψῃ ἡ χώρα αὐτὴ τὸν πληθυσμό, ποῦναι ἀναγκασμένος νὰ ζῇ σ' αὐτήν. Ἡ πλευρὰ αὐτὴ σίγουρα εἶναι ἡ καλλίτερη τοῦ ζητήματος. Ἐξετάζοντας ἔτσι τὸ ζήτημα βγάζει τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ Ἑλλάδα «χώρα μὲ στενὸ γεωργικὸ κλῆρο» πρέπει νὰ ἐπιδοθῇ σὲ ἐντατικὲς καλλιέργειες, κατάλληλες γιὰ τὸ κλῖμα καὶ τὰ ἐδάφη της καὶ ποὺ ἀπὸ λίγην ἐκταση μποροῦν νὰ βγάζουν μεγάλο εἰσόδημα.

Σωστὸ κι' αὐτό, μὰ πολὺ γενικό. Ὁ συγγρ. δὲ μπαίνει (οὔτε μποροῦσε νὰ μπῇ σὲ ἕνα ἄρθρο ἐφημερίδας) στὴν ἀνάλυση τοῦ θέματος αὐτοῦ. Δὲν εἶναι τόσο εὔκολο νὰ ποῦμε σήμερα σὲ τὶ καλλιέργειες πρέπει νὰ ἐπιδοθῇ ἡ κάθε περιφέρεια τῆς χώρας μας καὶ μέχρι ποιὸ βαθμὸ μπορεῖ νὰ ἐντείνει τὴ γεωργική της ἐκμετάλλευση. Εἶναι τόσα ζητήματα ποὺ δὲν ξέρουμε ἀκόμη! Καὶ γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ μιὰ «ὀρθολογικὴ ἐκμετάλλευση» ὅπως θέλει ὁ συγγρ. χρειάζεται πρῶτα νὰ ἐρευνηθῇ ἡ χώρα, κι' αὐτὸ εἶναι, ποὺ μᾶς λείπει. Ὅλοι: πολιτικοί, οἰκονομολόγοι, γεωπόνοι, κάνουμε μεγαλεπίβολα σχέδια, ὅλοι ἔχουμε μιὰν «ἐφεύρεση» ἕτοιμοι γιὰ νὰ σώσῃ τὸν τόπο, μὰ κανεὶς δὲν ἔχει τὰ στοιχεῖα, ὅπου θὰ βασίσῃ τὰ σχέδια καὶ τὶς «ἐφευρέσεις» καὶ πολὺ λίγοι ἔχουν τὴν ὑπομονὴ νὰ ἐργάζωνται γιὰ νὰ βροῦν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ καὶ πολὺ λιγότεροι ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ τὰ συνθέσουν.

Στὸ τρίτο καὶ τέταρτο μέρος τῆς ἀρθρογραφίας του ὁ συγγρ. προχωρνώτας στὰ συμπεράσματά του λέγει πὼς γιὰ νὰ ὀργανωθῇ ἡ ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση χρειάζεται ἀνθρώπους μὲ ἀνάλογη τεχνικὴ μόρφωση. Συνεπῶς ἡ «ὀργάνωση τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως» καὶ εἰδικώτερα τοῦ «γεωργικοῦ σχολείου» πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὴν κυριώτερη βάση γιὰ νὰ λυθῇ τὸ γεωργικὸ μας πρόβλημα. Βέβαια ἡ γεωργικὴ ἐκπαίδευση θὰ σταθῇ πάντα ὁ κυριώτερος βοηθὸς γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων τῆς ἀγροτικῆς Ἑλλάδας, μὰ κι' ἐδῶ νομίζω πὼς τρέχει πολὺ ὁ συγγραφέας δίνοντας ἐξαιρετικὴ καὶ πρόωρη σημασία στὴ γεωργικὴ ἐκπαίδευση.

Πρῶτα πρέπει νὰ ἐρευνήσουμε καὶ καθορίσουμε τὶς γεωργοοικονομικὲς δυνατότητες τῆς χώρας κι' ὕστερα νὰ διδάξουμε τὴν τεχνική τους στοὺς ἀγρότες τῆς χώρας μας. Ἀλλοιῶς ἡ κατώτερη γεωργικὴ ἐκπαίδευση κινδυνεύει νὰ μείνῃ κενὴ περιεχομένου, κι' ἴσως ἐπιζήμια. Ὥστε πρῶτα πρέπει νὰ ὀργανωθῇ ἡ ἔρευνα καὶ παράλληλα ἡ μόρφωση τῶν στελεχῶν ἐρεύνης (ἀνώτατη γεωπονικὴ ἐκπαίδευση) κι' ὕστερα ἀπὸ κοντὰ ν' ἀκολουθήσουν τὰ ἄλλα.

Ν. Η. Α.

ΔΩΡΕΑΝ

ΚΥΡΙΕΣ ΜΟΥ

Πολὺ εὔκολα, σύντομα καὶ ξεκούραστα θὰ μάθετε νὰ κόβετε καὶ νὰ ράβετε μόναι σας τὰ φορέματά σας, ἐὰν ἐγγραφῆτε εἰς τὴν Σχολὴν Κοπτικῆς καὶ Ραπτικῆς, ΣΙΛΟΥΕΤ, Καλαμιώτου 25, ΑΘΗΝΑΙ.

Διότι ἅμα τῇ ἐγγραφῇ σας, θὰ σᾶς προσφέρω ΔΩΡΕΑΝ ἕνα βιβλίον Κοπτικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ποὺ διὰ πρώτην φορὰν ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ τῆς ἰδίας τῆς διευθυντρίας Κας ΑΓΑΘΗΣ ΑΝΤΩΝΙ, πρὸς εὐκολίαν καὶ ταχεῖαν ἐκμάθησιν τῶν μαθητριῶν τῆς Σχολῆς μου.

Ἡ πολυετής μου πεῖρα περὶ τὴν κοπτικὴν καὶ ραπτικήν, ἡ ἀνεξάντλητος ὑπομονή μου καὶ τὸ ταλέντο τῆς μεταδόσεως τῆς διδασκαλίας μου, μὲ τὸ ὁποῖον μὲ χαρακτηρίζει, καθ' ὅτι τυγχάνω καὶ διπλωματοῦχος διδασκάλισσα Ἀρσακείου, μὲ ὤθησαν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ παρόντος βιβλίου πρὸς εὐκολίαν σας.

Ἀφοῦ μὲ ἐπεσκεφθῆτε, θὰ ἰδῆτε καὶ θὰ βεβαιωθῆτε ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ βιβλίου, διότι ἡ ὕλη καὶ τὰ σκίτσα αὐτοῦ εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον τοποθετημένα, οὕτως ὥστε νὰ τὸ ἐννοοῦν καὶ νὰ τὸ ἀντιλαμβάνωνται εὐκολώτατα, ὄχι μόνον αἱ ἔχουσαι στοιχειώδη μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ αἱ τελείως ἀγράμματοι.

Διὰ τὰς ἀμφιβαλλούσας δοκιμαστικὸν μάθημα δωρεάν.

ΔΙΔΑΚΤΡΑ μέχρι τελείας ἐκμαθήσεως εἰς τὴν Κοπτικήν, Ραπτικὴν καὶ Ἐφαρμογήν.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ μαθήματα 3 000, μετὰ τοῦ διπλώματος Certificat Diplome, τὸ βιβλίον ΔΩΡΕΑΝ, πληρωμὴ καὶ τμηματικῶς.

ΛΑΙΚΑ μαθήματα. Αἱ μαθήτριαι παρακολουθῶσιν ὁμαδικῶς (en groupe) ἑκάστην Παρασκευὴν καὶ Σάββατον μόνον μὲ 50 δραχμὰς εἴσοδον δι' ἕκαστον μάθημα, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἑτέρας προκαταβολῆς.

ΝΥΚΤΕΡΙΝΑ μαθήματα. Ἐν τῇ Σχολῇ μου λειτουργοῦν νυκτερινὰ μαθήματα ἑκάστην Δευτέραν, Τετάρτην καὶ Παρασκευήν, διὰ μὲν τὸ θέρος 8—10, διὰ δὲ τὸν χειμῶνα 7—9.

Λεπτομερεῖς πληροφορίαι καὶ κανονισμὸς δίδονται ἐν τῇ Σχολῇ ὑπὸ τῆς ἰδίας διευθυντρίας.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικὰ καὶ ἀποθεματικὰ Δρ. 1.205.000 000
Καταθέσεις τῇ 30 Ἰουνίου 1933 » 8 607.000.000

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΥΠΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ

Κάϊρον— Ἀλεξάνδρεια—Ζαγαζίκ

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζητικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντας ὅρους.

Δέχεται Καταθέσεις

(Εἰς πρώτην ζήτησιν ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμιευτηρίου)
εἰς δραχμὸς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY

NEW - YORK 51 MAIDEN LANE

Ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΟΛΟΣΧΕΡΩΣ ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ 1.500.000